

tarih® evresi

İki Aylık Tarih ve Kùltür Dergisi

PROF. DR. BAHAEDDİN YEDİYILDIZ

ARMAĞAN

ÖZEL SAYISI

Dosya 1/2

TEMMUZ-2023

www.tarihcevresi.net

ISSN: 1303-3876

ÖZGEÇMİŞ

**BAYEZİD DERSİÂMLARINDAN ORDULU
MUSTAFA ASIM YEDİYILDIZ**

Bir Köy Temelinde Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Sancısı

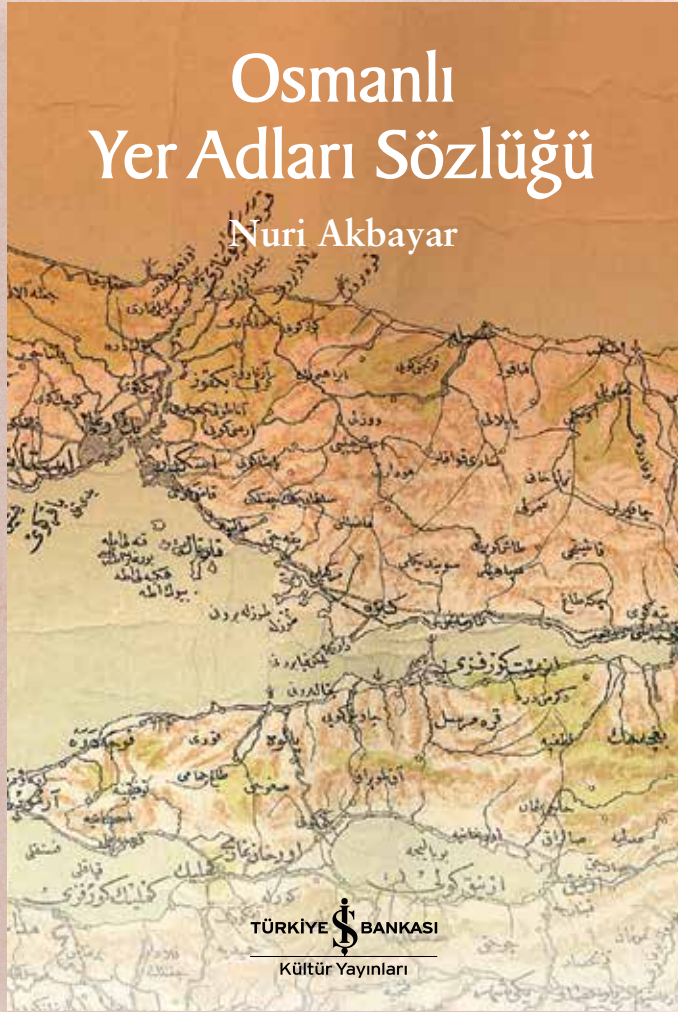
**AMASYA AĞRAKİYE MEDRESESİNDE AYBASTILI BİR
TALEBENİN İCAZET TÖRENİ İÇİN BABASINA YAZDIĞI
MEKTUP VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ**

(6 Aralık 1891)

**İSTANBUL BAYEZİİD DERSİÂMLARINDAN ORDU
AYBASTILI MEHMED OĞLU MUSTAFA ASIM
EFENDİ'NİN İCAZETNAMESİNE GÖRE ÖRNEK
İNSAN MODELİ**

Osmanlı İmparatorluğu idari taksimatı ve tarihsel coğrafyası için eşsiz bir kaynak

“Nuri Akbayar’ın hazırladığı alanında ilk ve en yetkin çalışmalardan biri olan *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, altı yüzyıllık tarihi derinliği ve üç kıtaya yayılan coğrafi genişliği içinde belli bir statü kazanmış olan Osmanlı yerleşim adlarının Osmanlıca yazılışlarını ve doğru okunuşlarını saptamayı amaçlamaktadır. Osmanlı tarihsel coğrafyası için bir kılavuz niteliği de taşıyan ve ilk basımından yirmi yıl sonra yüzlerce yeni kaynak taranarak yenilenen sözlük, özenli sayfa tasarımı, Osmanlıca dizini ve renkli basımıyla da kullanım kolaylığı sağlamaktadır.”

Osmanlı Yer Adları Sözlüğü
Nuri Akbayar
Flexi Kapak
432 sayfa

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

tarikh evresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

PROF. DR. BAHAEDDİN YEDİYILDIZ

ARMAĞAN

ÖZEL SAYISI

Dosya 1/2

TEMMUZ - 2023

Sahibi

MT PROMOSYON MATBAA

Yazı İşleri Müdürü

Ogün Nuri TAŐ

Yayın Yönetmeni

Nesim ŐEKER

Yayın Kurulu

Doç. Dr. Nesim ŐEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,
Doç. Dr. Birsen BULMUŞ, Doç. Dr. Umut ÖZGÜR.

İrtibat

Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35

tarikhdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boėaziçi, Bilkent, ODTÜ niversitelerinde bulunan Doktorlar,
Doçentler ve Master ėrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır.
Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir.
Dergide yayımlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ.....	8
BAYEZİD DERSİÂMLARINDAN ORDULU MUSTAFA ASIM YEDİYILDIZ.....	46
AMASYA AĞRAKİYE MEDRESESİNDE AYBASTILI BİR TALEBENİN İCAZET TÖRENİ İÇİN BABASINA YAZDIĞI MEKTUP VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ.....	72
İSTANBUL BAYEZİİD DERSİÂMLARINDAN ORDU AYBASTILI MEHMED OĞLU MUSTAFA ASIM EFENDİ'NİN İCAZETNAMESİNE GÖRE ÖRNEKİNSAN MODELİ.....	102

BAHAEDDİN YEDİYILDIZ¹

Hayatı

Toplum, kültür ve ekonomi tarihi alanlarında yaptığı araştırmalarıyla ilim dünyasında yerini alan Bahaeddin Yediyıldız, on kardeşin beşincisi olarak, 30 Haziran 1944 günü² sabaha karşı saat beşte Ordu ilinin Aybastı ilçesi Hoşkadem köyünde dünyaya gelir. İlk ve ortaokulu Gölköy'de (1951-1959) tamamladıktan sonra bir yıl süreyle Aybastı'nın Elbey köyünde vekil öğretmenlik yapar. Eğitimine kaldığı yerden devam eden Yediyıldız, 1963 yılında Ordu Lisesi'nden, 1967 Haziranında ise Ankara Üversi-

¹ Bu çalışmanın ilk hali, Seda ŞAHİN AHMETAJ (Uludağ Üniversitesi) tarafından hazırlanmış ve ilk defa *Türkiye'nin Birikimleri-Tarihçiler* (Edisyon) adlı kitapta yayımlanmıştır. Sonra geliştirilerek *Bahaeddin Yediyıldız Armağanı*'nda neşredildi (Ed. A. B. Ercilasun, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2017). Daha sonra B. Yediyıldız tarafından birkaç kez güncellendi. Bu metin son güncellenmiş halidir.

² Yediyıldız'ın doğum tarihi TC Nüfus Cüzdanı'nda 1 Temmuz 1945 gözükmele birlikte bu tarih yanlıştır. İlk cüzdanında 1947 imiş. İlkokulu bitirince, okul yönetimi yaşı küçük olduğu için diplomasını vermemişler. Mahkeme kararıyla yaş tashihi edilmiş ama yine doğrusu tespit edilememiş. Yediyıldız, doğru doğum tarihine babasının notları arasında rastlamıştır.

tesi İlâhiyat Fakültesi'nden mezun olur. Lisans eğitimine devam ederken 1965-1966 yılları arasında bir sene Millî Eğitim Bakanlığı *Türk Ansiklopedisi* Şubesi'nde musahhih olarak çalışır. Mezuniyetinden sonra iş için hem Diyanet İşleri Başkanlığı'na hem de Millî Eğitim Bakanlığı'na başvurur. Ekim 1967'de Ordu müftü yardımcılığına atanır. Bir ay sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nca Ordu İmam Hatip Lisesi'ne öğretmen olarak tayin edilir. Yediyıldız bir aylık ilk görevinden istifa ederek öğretmenliğe başlar. Bu görevi de çok kısa, sadece dört ay sürer. Çünkü bu arada Millî Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışı doktora bursu sınavını kazanır ve Mart 1968'de Fransa'ya gider. Tours şehrinde sekiz ay Fransızcasını geliştirir; Arapçasını ilerletmek üzere bir müddet Tunus'ta kalır. Sonra doktora araştırmaları için Paris'e yerleşir. Bir yandan, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Université de Paris IV – Sorbonne ve Collège de France'da muhtelif bilim adamlarının doktora derslerine ve seminerlerine katılır ve diğer yandan Annales Ekolü'nün ünlü bilim adamlarından sosyolog ve sosyal tarihçi Prof. Dr. Jacques Berque'in danışmanlığında doktora çalışmalarına başlar. Hocanın yanında yirmiden fazla doktora öğrencisi vardır. Bunlar, hukuktan tarihe, müzikten ekonomiye, siyaset biliminden antropolojiye kadar uzanan farklı alanlarda çalışmaktadırlar. Dolayısıyla araştırmalar disiplinler arası yaklaşımla yürütülmektedir; özellikle herkes alanının sosyolojik tahlilini -meselâ hukukçu hukuk sosyolojisi, müzikçi müzik sosyolojisi, tarihçi ise sosyal tarih- yapmak zorundadırlar. Yediyıldız burada ilmi araştırma yöntemleriyle ilgili olarak çok önemli bir tecrübe kazanmıştır.

Yediyıldız, 1975 yılı Martında, *Institution du vaqf au XVIIIè siècle en Turquie -étude socio-historique-* / XVIII. Yüz-

yılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi –Sosyal ve Tarihî Bir İnceleme- konulu tezini savunarak Sorbonne’dan pekiyi derece ile sosyal tarih alanında doktora diploması almaya hak kazanır ve yurda döner. Aynı yıl Temmuz-Ekim aylarında, Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde yedek subay olarak vatani hizmetini yapar. Aralık ayında Millî Eğitim Bakanlığı Tarih ve Terbiye Dairesi Başkanlığı’na memur olarak atanır. Bir yıl sonra ise Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdârî Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü’ne öğretim görevlisi olarak nakledilir. Yoğun eğitim-öğretim faaliyetleri dışında ilmî araştırmalarına da devam eder. *Tahrir Defterlerine Göre Canik-i Bayram (Ordu) Kazası’nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi* konulu çalışmasıyla, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda, 1983 yılında doçent olur. 1988’de ise profesörlüğe yükseltilir ve Hacettepe’de Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında profesörlük kadrosuna atanır.

Yediyıldız, Hacettepe’de Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı, Tarih Bölümü Başkanlığı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü gibi idarî görevlerde bulunur ve Senato üyeliği yapar. Hacettepe dışında, ek olarak, 1982-83 öğretim yılında gönüllü rotasyonla Selçuk Üniversitesi’nde çalışır. Farklı zamanlarda, Gazi ve Ankara üniversitelerinde, Kara Harp Okulu’nda ve Millî Güvenlik Akademisi’nde her seviyede dersler verir, tezler yönetir.

Yediyıldız, 2004 yılı Mayıs’ında, yeni kurulacak olan TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi’nin Fen-Edebiyat Fakültesi’ne kurucu dekan olarak atanır. Sadece fakültenin değil bu üniversitenin kuruluşunda önemli görevler üstlenen Yediyıldız, Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığı dı-

şında, Matematik ve Tarih bölümlerinin kurucu başkanlıklarını yapar. Üniversite'nin Yönetim Kurulu ve Senato üyesi olarak çalışır. Yediyıldız, 2007 Mayıs ayında tekrar Hacettepe Üniversitesi'ne döner.

Yediyıldız, yıllar içinde üniversitelerde üstlendiği birçok eğitim-öğretim, ilmî danışmanlık ve yöneticilik görevlerini başarıyla ifa etmiştir. Ayrıca, farklı dönemlerde, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-i Kadîme Arşivi'nde uzman, Millî Eğitim Bakanlığı'nda bakan danışmanı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Genel Müdür danışmanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayın danışma kurulu üyesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yönetim Kurulu üyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu üyesi, Millî Eğitim Bakanlığı Talem ve Terbiye Kurulu Lise Tarih Kitapları Müfredat Programı Hazırlama Komisyonu üyesi ve Kitap Yazma Komisyonu Başkanı, *Türk Kültürü* yazı işleri müdürü, Comité International des Sciences Historiques (Tarih Bilimleri Uluslararası Komitesi)'in Türk Millî Komitesi Başkanı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu üyesi olarak görevler ifa etmiştir. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Beşinci ve Sekizinci Beş Yıllık İhtisas Komisyonlarında çalışmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nda üç yıl Bilimsel Yardımcılık görevi yapan Yediyıldız, akabinde on beş yıl boyunca bu kurumun Yürütme Kurulu Üyeliği görevinde bulunmuştur (1986-2001). 2009 yılına kadar aynı kurumun yayın kurulunda çalışmıştır. Bir ara da Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) Yönetim Kurulu Başkanlığı (1995-1997) görevini üstlenmiştir.

Yediyıldız, doğup büyüdüğü Ordu ili, Aybastı ve Kabataş ilçeleri, özellikle Hoşkadem köyünden hiçbir za-

man kopmamıştır. Tarihî geçmişini bütün yönleriyle anlamak arzusuyla, bir taraftan bölgesinin sosyo-kültürel tarihini derinliğine sorgulayıp tahlil ederken; bir taraftan da, bilimsel çevrelerle yöre halkını buluşturmak amacıyla, Aybastı – Kabataş Kurultayı adlı bir örgütlenmeye imza atmıştır. Yediyıldız'ın dört yıl başkanlığını yaptığı bu Kurultay, 2000 yılından beri, Aybastı ya da Kabataş'ta, her yıl toplanmaktadır. Kurultaya ülkenin muhtelif yerlerinde, hatta yurt dışında yaşayan Aybastılı ve Kabataşlılar katılmaktadır. Yerel sorunlar bilimin ışığında görüşülmekte ve bunlara özgün çözüm yolları bulmaya çalışılmaktadır. Kurultay, siyaset üstü bir yapılanmadır. Kurultay'da önce bilim insanları analizlerini sunmakta, sonra da Serbest Kürsü adıyla gerçekleştirilen oturumda katılımcılardan isteyen herkes, demokratik bir ortamda, görüşlerini ifade etme imkânı bulabilmektedir. Yediyıldız, demokratik temülleri yerleştirmek ve geliştirmek amacıyla başkanlıktan kendi isteğiyle ayrılmıştır. Ardılları geleneği sürdürmektedir. Şimdiye kadar on altı kurultay toplanmış ve bütün konuşmalar kitaplar halinde yayımlanmıştır.

Bahaeddin Yediyıldız başarılı çalışmalarından dolayı, altı yıllık sürelerle üç kez Türk Tarih Kurumu Aslı Üyeliğine seçilmiştir. Kendisine Türk Ocağı "*Ziya Gökalp Bilim Teşvik Armağanı*" (28 Mart 1987), Yerel Televizyonlar Birliği "Halk Kahramanları Ödülü" (23 Aralık 2001) ve Hacettepe Üniversitesi 2008-2009 Akademik Yılı "*Bilime Hizmet Ödülü*" (29 Eylül 2009) verilmiştir. Emine Hanım'la evli olan Yediyıldız'ın, iki oğlu bulunmaktadır³.

³ Hasan Erdoğan, Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde *Türk Tarihçiliğinde Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız* adıyla bir lisans tezi hazırlamıştır (Kırıkkale 2002).

Eserleri

Bahaeddin Yediyıldız'ın temel araştırmalarını üç kümede toplamak mümkündür. Bunlardan birisi, vakıf müessesesi, diğer bir ifadeyle *hayrât sistemi* hakkındaki araştırmaları; diğerisi ise bölge tarihi, özellikle Orta Karadeniz yöresi sosyo-kültürel tarihi ile ilgili araştırmalarıdır. Üçüncü kümeyi ise, yöntembilim, bilim, üniversite, yenileşme ve çağdaşlaşma konularındaki incelemeleri teşkil etmektedir.

Yediyıldız'ın birinci kümedeki araştırmalarının temelini, yukarıda bahsedilen doktora tezi teşkil eder. *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi –Sosyal ve tarihî Bir İnceleme-* adlı bu eserini, ilk defa Centre National de la Recherche Scientifique (Paris) adlı kuruluşun desteğiyle Türk Tarih Kurumu 1985 yılında yayınlamıştır. Gözden geçirilmiş ikinci baskısı ise T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yapılmıştır (1990). Türkçesi ise, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi -Bir Sosyal Tarih İncelemesi-*, adıyla Türk Tarih Kurumu tarafından neşredilmiştir (2003). Eserde vakıf kurumunun İslam öncesi kökenleri de dâhil tarihî gelişimi irdelenirken asıl olarak XVIII. yüzyıl Türkiye'sindeki vakıfların yapısı ve işlevleri incelenmiştir. Esere gerek yurt içinde (Orhan Koloğlu) gerek yurt dışında (Faruk Bilici, Salvatore Bono, Madeline C. Zilfi) tanıtım yazıları yazılmıştır. Bu alanda Yediyıldız, başka birçok makale yazmış ve talebelerine de araştırmalar yaptırmıştır.

Hayrât Kavramından Yeni Bir Medeniyet Tasavvuruna

Burada, Bahaeddin Yediyıldız'ın temelinde *hayrât* kavramı ve felsefesinin yer aldığını ileri sürdüğü vakıf müessesesiyle alâkalı olarak yaptığı araştırmaları hakkında, duayen tarihçi Halil İnalçık'ın değerlendirmesine yer vermek uygun olacaktır.

"Bahaeddin Yediyıldız, vakıflar alanında Ömer Lütfi Barkan'ın en kabiliyetli takipçilerinden biridir. Orta ve Yeniçağlarda Müslüman toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında son derece önemli bir rol oynayan vakıf müessesesine, Annales Ekolü'nün total tarih anlayışıyla yaklaşan Yediyıldız, *Institution du waqf au XVIIIè siècle en Turquie -étude socio-historique-* adlı doktora çalışmasında, ihtimalî sondaj metodunu kullanmış; kantitatif analizlere de başvurarak, Türk vakıflarının XVIII. yüzyıldaki durumunun ve toplumun diğer sektörleriyle ilişkilerinin tablosunu çizmiştir. Yediyıldız'ın bu metodu öğrencileri tarafından diğer yüzyıllar için de kullanılmış, vakfın Türkiye'de XVIII., XIX. ve XX. yüzyıllardaki tabloları da sergilenmiştir. İslami dönem Türk kültür hayatının anlaşılabilmesi için, bu kültürün asıl unsurlarından birini teşkil eden 'vakıf külliye' üzerine dikkat çeken Yediyıldız, külliyelerin nasıl incelenmesi gerektiği üzerine durmuş⁴ ve bir-

⁴ B. Yediyıldız, "Sosyal teşkilâtlar bütünlüğü olarak Osmanlı vakıf külliye'leri", *Türk Kültürü*, (Mart-Nisan 1981, sayı: 219), s. 262-271; B. Yediyıldız, "Vakıf incelemelerinde metod araştırmaları", *II.Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) Konuşmalar ve Tebliğler*, Ankara, 1985, s.16-18; B. Yediyıldız, "Türk vakıfları araştırma enstitüsü kurulmalıdır", *I.Vakıf Şûrası (3-5- Aralık 1985) Tebliğler, Tartışmalar ve Komisyon Raporları*, Ankara 1986, s.104-110.

kaç öğrencisine bu alanda uygulamalar yaptırmıştır.⁵ Kendisi de vakfın zaman içindeki uygulama biçimlerini, muhtelif boyutlarını ve Türk şehrine uygulanışını sorgulamaya devam etmiş; bu konuda bazı sentez denemeleri yapmış ve sonunda vakıfların Müslüman Türk toplumlarında bir sisteme dayandığını ileri sürmüştür. Ona göre bu Fârâbî'nin dayanışma ve iyilik felsefesinden kaynaklanan '*hayrât (iyilikler) sistemi*'dir. Yediyıldız, Barkan'ın "imaret siteleri" diye adlandırdığı sitelere "*hayrât siteleri*" denilmesi gerektiğini bildirmektedir."⁶

Yediyıldız, yapmış olduğu derinlikli araştırmalar sonucunda ortaya koyduğu *Hayrât Sistemi*'ni şu şekilde özetlemektedir.

"Bin yıllık İslami dönem Türk medeniyeti, vakıf müessesesine dayanır. Bu müessese, üç kavramdan oluşur: *Hayrât, Akarât ve Vakıf*.

Hayrât, hayr'ın çoğuludur; *iyilikler* demektir. *Kur'anî* bir kavramdır. Tanrı, "Herkesin / her kavim ve milletin, yöneldiği bir yönü ve yöntemi vardır; siz *hayrât* yapmaya koşun; bu hususta birbirinizle yarış edin" (Kur'an, II/148) buyurmaktadır.

Türkler bu buyruğu medeniyetlerinin temel ilkesi yapmışlar, insanları huzurlu ve mutlu kılacak her düşünce ve eylemi *hayrât* olarak algılamışlardır.

⁵ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, TTK, Ankara, 2003. M. Asım Yediyıldız, *Başlangıcından Günümüze Yıldırım Külliyesi ve Ulucami*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995. Cangüzel Zülfikâr, *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi ve İlk Yüzyılı*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1999. Diğer örnekler için Yediyıldız'ın aşağıda yüksek lisans ve doktora öğrencileri listesine bakılabilir.

⁶ Halil İnalçık, "Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları 1.Türkiye'de Modern Tarihin Kurucuları", XIII. *Türk Tarih Kongresi, Ankara: 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayını Ankara 2002, s. 158-160.

İnsanlara karşı güler yüz göstermekten tutun, Farabî'nin tasarladığı ve tedricen gerçekleştirilip Osmanlılarda doruk noktasına ulaştırılan *medinetü'l-fâdılalar / erdemli siteler* kurmaya kadar uzanan her yararlı ve hayırlı iş, *hayrât* olarak telakki edilmiştir.

Ben bunlara hayrât manzumeleri/sistemleri ya da siteleri diyorum. *Hayrât manzumesi*; bir ulu caminin etrafında kümelenen mektep/okul, medrese/üniversite, zaviye/kültürevi, tabhane/konukevi, darüşşifa/sağlık ocağı, imaret/aşevi, çeşme, sebil, kervansaray, türbe, mezarlık ve sâireden oluşan yapılar bütünlüğüdür. Bunlar beşikten mezara dek insanlara karşılıksız hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarıdır.

Böyle bir hizmet manzumesinin idamesi amacıyla, etrafına yine bunların bânileri tarafından dükkânlar, hanlar, hamamlar, bedestenler, çarşılar ve evler inşa edilmiştir. Bağ, bahçe, bostan ve tarlalar, hatta köyler bağışlanmıştır. Bunlara vakıf müessesesinin ikinci ayağı olarak *akarât* denilmiştir.

Hayrât ve akarâtın tespit ve tescili ile bunlar arasındaki ilişkilerin hukukî açıdan tanzimi işleminin adı ise, *vakıf* tır. *Hayrât*, hem düşünce hem de olgu safhasında işin felsefesini ve gayesini; *akarât*, bu gayenin sürdürülebilirliğini sağlayan vasıtalarını; *vakıf* ise, hukukî altyapısını ve sınırlarını teşkil eder. Bunların yazıldığı müstakil belgeye ise *vakfiye* denir.

İslamî dönem Türk tarihinde, şehirler/kentler; -tabiati tahrip etmeksizin, çevreyle uyum içinde, iman, düşünce ve eylem dengesi üzerine kurulan- *hayrât sitelerinin* yeşil alanlarla birbirine eklenmesiyle tekâmül etmişti. Kaşgar'dan

Saraybosna'ya kadar yüzlerce Müslüman Türk kentinden her birinin görüntüsü, Türklerin tabiat, insan ve Tanrı arasındaki ilişkiler üzerine yaptıkları yorumun *hayrât yoluyla* hayata geçirilmesinden ibaretti. İstanbul, bunların en muhteşem örneğini teşkil ediyordu.

Medeniyetler, medinelerin manevî ve maddî varlıklar bütünlüğünden ibaret olduğuna; İslamî dönem Türk medineneleri de manevî ve maddî hayrât manzumelerinden meydana geldiğine göre, medeniyetimizin tek bir kelimededen hareketle gelişip yükselmiş bir hayrât/iyilikler medeniyeti olduğunu iddia etmek, bir hakikati dile getirmekten başka bir şey olmayacaktır sanırım."⁷

Yediyıldız, Türk kültürünü ve sosyal yapısını iyi anlayabilmek için Müslüman Türk dünyasının farklı bölgelerinden seçilecek en az yirmi otuz hayrât sitesinin kuruluşlarından günümüze kadarki bütün maceralarının her yönüyle disiplinler arası bir yaklaşımla sorgulanması ve değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre bu tahlillerden sonradır ki, yeni dirilişimiz bir ölçüde sağlam temellere dayanma imkânına kavuşmuş olacaktır. Bu temelleri tamamlayabilmek için ülkemizin sosyo-ekonomik tarihini de ilk insandan günümüze kadar bütün yönleriyle ve yine disiplinler arası bir yaklaşımla çok iyi tahlil etmemiz gerekir. Bu kolay bir iş değildir. Yediyıldız yöntem olarak yine sondaj metodunu önermektedir. Meselâ Türkiye ölçeğinde düşünülürse, ülkenin farklı özelliklerini temsil ettiğine inanılan on yöresi örnek olarak seçilmelidir. Bu

⁷ Bahaeddin Yediyıldız, "Bir Kelimededen Bir Medeniyete Vakıf", THY Skylife Dergisi, Mart 2014 (<http://www.skylife.com/tr/2014-03/bir-kelimededen-bir-medeniyete-vakif>); Bahaeddin Yediyıldız'ın vakıf müessesesinin toplum-kültür üzerine etkileriyle ilgili fikirleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bibliyografyada zikredilen konuyla ilgili araştırmalarına bakılabilir.

on yöreden her birine ait arşiv, kütüphane ve saha araştırmaları yapılmalı, elde edilen veri koleksiyonları özel hazırlanmış veri tabanlarına yüklenmelidir. Bunlar bir taraftan kaynak dizileri halinde kitap olarak yayınlanmalı; diğer taraftan da farklı alan uzmanları tarafından sorgulanarak özgün terki bî eserler ortaya konulmalıdır. Böylece her bölge için onlarca kaynak kitap, bir o kadar da, belki de daha fazla araştırma eser yayınlanmış olacaktır. Bu araştırmalardan hareketle yörenin nihaî ve total tarihi yazılabilir. Yediyıldız, böyle bir yaklaşım tarzıyla, Türk Tarih Kurumu'nda, *Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi* (TÜSOKTAR) çerçevesinde, öğrencileri ve arkadaşlarıyla birlikte, Ordu, Ankara, Çukurova ve Bursa'yı pilot bölge seçerek bu çalışmayı başlatmıştır⁸. Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı sırasında da, yeni Kanununu ve yönetmeliklerini çıkararak, teşkilat yapısını ve kadrolarını yeniden düzenleyerek bu kurumu söz konusu sisteme göre işletecek tarzda yeniden yapılandırmıştır⁹.

Hurafelerden Tarihi Hakikate

Yediyıldız, yukarıda bahsedilen Projesi çerçevesinde, ilk ve asıl çalışmasını Ordu Yöresi ile ilgili olarak yapmış ve sonuçlarını, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi* (Ankara 1985) adlı kitapta yayınlamıştır. Bu araştırmada, Osmanlı Sosyal ve ekonomik tarihinin en önemli kaynak gruplarından birini

⁸ Türk Tarih Kurumu'nda TÜSOKTAR çerçevesinde birçok eser yayınlanmıştır. Projenin özü, bu kitapların ilk sayfasında Yediyıldız'ın kalemiyle özetlenmektedir. Bu düşüncenin "Özgün Bilgi Üretim ve Paylaşım Sistemi" adıyla daha açık biçimde anlatımı ve kurumsallaştırılması konusunda bkz. "Yeni Dünya, Yeni Türkiye Ve Yeni Bir Medeniyet: Bir Kelimeden Bir Medeniyete-", *Yeni Dünya, Yeni Türkiye Ve Medeniyetler İttifakı*, Ed. Samet Balta, İstanbul 2018, s. 81-90. Bu konuda daha geniş bir anlatım için krş. Bahaeddin Yediyıldız, "Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Ya Da Uluslararası Bütünleşik Bilgi Üretim Sistemi", B. Yediyıldız, *Kültür, Üniversite ve Bilim* (Basıma hazır kitap), s. 357-402.

⁹ Bu konuda daha geniş bir anlatım için bkz. Bahaeddin Yediyıldız, "Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Ya Da Uluslararası Bütünleşik Bilgi Üretim Sistemi", B. Yediyıldız, *Kültür, Üniversite ve Bilim* (Basıma hazır kitap), s. 357-402.

oluşturan beş *Tahrir Defteri*'nden hareketle özgün bir biçimde istatistik metodu kullanılarak, bölgenin 1455-1613 yılları arasındaki sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili yeni bilgiler ortaya konulmuştur. Bu araştırma, bundan böyle, Türkiye'deki sancak çalışmalarına yöntem bakımından örnek olmuştur. Projenin felsefesine uygun olarak bir taraftan bölgenin kaynaklarını yayınlayan Yediyıldız, diğer taraftan tahlillerine devam etmiş, bunların sonuçlarını makaleler halinde yayınlamıştır. Bu makalelerden bir kısmı *Ordu Tarihinden İzler* (İstanbul 2000)¹⁰'de toplanmıştır. "Ordu folklorunun tarihî kökenleri" ile "Kuzköy Yatırı – Abdalân-ı Rûm'dan Şit Abdal-" adlı bölümler, sözlü ve yazılı kaynakları birlikte değerlendirme yöntemi açısından önemlidir. Daha sonra Ordu yöresine Samsun, Giresun, Tokat ve Amasya'da dâhil edilmiş; Bahaeddin Yediyıldız'ın yönlendirmesi ile M. Öz, F. Acun, O. Özel, L. Aksu ve diğer bazı talebeleri bu geniş hinterlant üzerinde araştırmalar yaparak bölgenin sorgulanmasına katkıda bulunmuşlardır. Yediyıldız'ın Ordu'da düzenlediği bir sempozyumda bu bölgeyle ilgili araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapılmış; bildiriler ve tartışmalar *Orta Karadeniz Kültürü* (Ankara 2005) adlı eserde yayınlanmıştır¹¹. Gerek Ordu ve çevresiyle gerek projenin diğer pilot bölgeleriyle ilgili araştırmalar şahsî gayretlerle sürdürülmektedir. Yapılan bu araştırmalar sayesinde, bir taraftan bilinçsizlik yüzünden toplumu etkileyen hurafeler zihinlerden ayıklandığı gibi diğer taraftan da efsanelerle nakledilen ve

¹⁰ Bu kitap yeniden gözden geçirilmiş, eski bölümlerden bazıları genişletilerek ve yeni bölümler eklenerek tekrar basılmıştır: B. Yediyıldız, *Hacımiroğulları Beyliği'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Ordu Tarihinden İzler*, 3. Baskı, Ordu 2021.

¹¹ Bu kitap, B. Yediyıldız, H. Kaynar ve S. Küçük tarafından yayına hazırlanmıştır. Kitap, Yediyıldız ve ekibi tarafından Ordu'da düzenlenen iki buçuk günlük sempozyuma sunulan bildirileri ve bu vesileyle Orta Karadeniz'de yapılan dört buçuk günlük inceleme gezisi anılarını ihtiva etmektedir. Kitabın sunuşu ve sonundaki gezi notları, böyle bir organizasyonun imcece usulüyle nasıl başarıldığını anlatması açısından son derece ilgi çekicidir.

bize hurafe gibi gelen bazı kültür unsurlarının bünyelerinde tarihî hakikatleri ihtiva ettikleri açık seçik ortaya çıkmaktadır.

İnsan Bilim Açısından Tarihin hem Öznesi hem de Nesnesi'dir

Bahaeddin Yediyıldız, tarihi, bir yandan bir toplum veya bütün insanlığın zaman içinde yaşadığı gerçeklik; diğer yandan da yaşanan gerçeklik üzerinde yapılan ilmî araştırmalar ve bu araştırmalar sonucunda ortaya konulan bilgiler bütünlüğü olarak tanımlar.

Tabiat, insan ve tarih ilişkisi açısından, insanın bir yönüyle tabiatın parçası, tarihin ya da kültürün yaratıcısı, diğer taraftan da yarattığı bu kültürün bir unsuru olduğunu belirten Yediyıldız, tarihin yaratıcısı sıfatıyla *özne* olan insanın, araştırmacı sıfatına büründüğünde kendisini sorgulanıp araştırılacak *nesne* olarak da karşısında bulduğunu belirtir. Burada nesnel dünyadan bilgi dünyasına geçilmekte ve *tarihçilik* başlamaktadır.¹²

Yediyıldız'a göre tarih, değişmenin, ilerlemenin ve kalkınmanın ilmidir. Tarih, dünün evvelki günden niçin ve nasıl farklılaştığını inceleyerek, yarının da hangi manada düne karşı çıkacağını sezme vasıtasını bulmakta, dolayısıyla kalkınmanın yönünü tayin ve dinamiklerini tespit etmektedir. Ona göre tarih, muhtelif toplumlara ait ölü ya da yaşayan dillerin taşıdığı kültürler ile tanışılması, onların kendi kaynaklarından hareketle incelenip tahlil edilmesi, eleştirilmesi, anlaşılması, açıklanması ve bütün un-

¹² Bahaeddin Yediyıldız'ın "Açış Konuşması", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, 18-20 Mart 2010, Ankara.

surlarının toplumun ilgili kesimleri tarafından özümlemesi, yeniden kullanılabilir hale getirilmesi ve kendi değerleriyle yeni terkipler içinde yeniden kullanılması suretiyle işlenir. Bunun yanında tarih, tabiatın ve insanın bütün yönlerinin bilinmeyenlerini bilinir hale getirmek üzere bilim yapmak suretiyle harekete geçirilebilir.

Tarihi gerçekliğin hakikatine ulaşmak için büyük gayretler gösterilmesi gerektiğinin bilincinde olan Yediyıldız, tarihten kalan izleri sürebilmenin zorluğunu da dile getirmiştir. İzleri sürebilmek, onları sorgulayıp anlayabilmek, değerlendiren yorumlayabilmek için yeni usuller geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tarihin; sosyal, siyasal, sanatsal, kültürel, ekonomik, dinî, hukukî, örfî tüm yönleriyle birlikte ele alınmasını ve tarihten gelen izlerin zihnî temellerinin doğru zemine oturtulmasını tüm çalışmalarında vurgulamış, kendi araştırmalarında bunu en iyi şekilde uygulamıştır.

Tarihin düşünceyle başladığını söyleyen Bahaeddin Yediyıldız, bu sebeple, tarih araştırmalarında, olay ve olguların tasvirinden çok, onların arka planında yatan zihniyet yapısının ve fikrî âmillerin tahlil edilerek değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmakta ve araştırmalarında uygulamalı olarak da bunu göstermektedir. Türk Tarih Kurumu'nun *Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yazıcılığı* konusunda düzenlediği bir toplantıda, Yediyıldız'ın Tarih hakkında yapmış olduğu bir konuşmayı değerlendiren Halil

İnalçık, onun tarih analizindeki felsefî yaklaşımına dikkat çekmiştir¹³.

Millî Kültür Temelli Yenileşme Modeli

Toplumun ortak hüviyeti olan *kültür*; iktisat, sanat, edebiyat, hukuk, askeri teşkilat, siyaset, din ve teknoloji gibi muhtelif boyutlardan meydana gelir. Bahaeddin Yedi yıldız toplumun düzenli bir hayat sürdürülebilmesi ve uyumlu bir kalkınma sağlayabilmesi için kültürü meydana getiren bu boyutların, bu toplumun millî kültürünün iktisattan dine, sanattan siyasete bütün boyutlarının kendi dinamiklerine dayanarak ve bütün kültürlerin ilgili boyutlarını da tahlil edip kullanabileceği unsurlarını temellük ederek, kendine özgü yöntemlerle yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi gerektiğini söyler. Diğer bir ifadeyle, ona göre, bir toplumun, kültürünü yeniden kurabilmesi yani tarihî oluşumunun sürekliliğini sağlayarak gelişebilmesi, bir yandan kendi geleneksel kültürünü diğer yandan çağdaşı olan diğer toplumların kültürlerini bütün boyutlarıyla derinliğine tahlil etmesi, yeniden kullanılabilir unsurlarını tespit ve tahkik etmesi, bunlardan hareketle yeni yaratıcılıklar içine girmesi ve yepyeni özgün bir medeniyet kurmasıyla mümkün olabilir.

Yenileşme kavramını, yeniden doğuş, toptan kalkınma, ilerleme anlamlarında kullanan Bahaeddin Yedi yıldız, yenileşme ve ilerleme içinde bulunan toplumların, her şeyden önce kendileri kalarak dış dünyanın dinamizmini

¹³ Mustafa Alican, "Türk Tarihçiliğinin Rönesansına Doğru", 23 Mart 2010. Yukarıda bahsedilen sempozyum hakkında bir değerlendirme yazısıdır. İnternet'te yayınlanmıştır.

nasıl temellük edebilecekleri meselesini halletmeleri gerektiğini vurgular. Hayat tecrübesi, bilgisi ve davranış modelleriyle başlı başına bir kültür sistemi oluşturan Türk milletinin, kültür yenileşmesini gerçekleştirebilmesi için iki meselenin ivedilikle çözüme kavuşturması gerektiğini savunan Yediyıldız, bu şekilde toplumun dinamik bir yapı kazanacağını ve yaratıcı olabileceğini belirtir. Bunlardan ilki arşivlerde ve kütüphanelerde bulunan Türk kültürünün kaynaklarının ciddî bir tahlil ve tenkit süzgecinden geçirilmesidir. Bu yolla onu diğer kültürlerden ayıran vasıflar tespit edilmeli, Türk kültürü olarak kendisinin ne olduğu ortaya konulmalıdır. İkinci iş ise bütün ilimlerde, dış dünyada ortaya konulan ilim eserlerinin Türkçeye kazandırılmasıdır.¹⁴ Nitekim kültür ve medeniyetlerin doğuşunda ve dirilişinde tercüme faaliyetlerinin rolü son derece önemlidir. Bu öneme vurgu yapan Bahaeddin Yediyıldız, toplumda ölü ya da yaşayan tüm dilleri bilen uzmanların yetiştirilmesi ve bu dillerdeki temel kültür ve bilim eserlerinin milli dile çevrilmesi gerektiğini söyler. Ancak bundan sonra yeni yaratıcılıklar içine girilebilir ve milli kültüre dinamizm kazandırılarak yeni bir medeniyetin teşekkülü yolunda hamleler yapılabilir. Bu konuda Yediyıldız'ın editörlüğünü yaptığı *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma* (Ankara, 2003), son derece önemli bir çalışmadır.

Bilgi Üretiminin Kurumsallaştırılması

Bugün Türkiye'de üniversitelerde özgün bilgi üretme bilinci, isteği ve çabasında noksanlıklar bulunduğunu belirten, Bahaeddin Yediyıldız, gerek üniversitelerin gerek

¹⁴ B. Yediyıldız, "Kültür ve Yenileşme", *Türk Kültürü* (yıl: 20, sayı: 231, Temmuz 1982), s.1-18

devlet ve bilimsel kuruluşların, önce kendi toplumunun ve aynı zamanda bütün insanlığın refahını ve mutluluğunu arttıracak *yeni, doğru ve uygulanabilir* bilgi üretmesi gerektiğini savunur. Bilim yapmanın başka bir ülke veya kültürden alınmış, taklit edilmiş değil; özgün bilgi üretmek olduğunu yani dünyanın hiçbir yerinde mevcut olmayan bilgi üretmek, bilimsel araştırma yapmak, keşif ve icatta bulunmak suretiyle gerçekleştirileceğini düşünmektedir.

Bahaeddin Yediyıldız bilim yapmanın önemini en iyi kavrayan akademisyenlerden biri olduğunu çeşitli makale ve sempozyum çalışmalarıyla kanıtlayarak bu konuda farkındalık ve duyarlılık oluşturmayı başarmıştır. *“Türkiye’de Üniversitelerin Vizyonu ve Özgün Bilim Üretimi”*¹⁵; *“Türkiye’de Bilime Yaklaşım”*¹⁶ adlı makaleleri ile 2001’de Hacettepe’de, *Atatürk’ün Ölümünün 62. Yılında Cumhuriyet Türkiyesinde Bilimsel Gelişmeler*¹⁷ ve 2006’da TOBB ETU’de *Türk Teknolojisinin Dünya Teknolojisi İçindeki Yeri*¹⁸ konularında gerçekleştirdiği sempozyumlar, onun tüm bilimlerdeki gelişme mekanizmalarıyla yakından ilgilendiğini ve toplumsal kalkınma ve refahı sağlayacak ilerlemeyi destekleyen birimlerin tahlilini iyi yaptığını göstermektedir.

Yediyıldız, İkinci Mahmud’dan bu yana yurt dışına öğrenci gönderme politikaları konusunda da kafa yormuştur. Bu konuda tasarladığı bir proje çerçevesinde iki doktora tezi yapılmıştır. Birinin danışmanı Fatma Acun’du, diğerininki ise kendisidir. Bu sorunun kapsamlı biçimde tartışılması gerektiğini düşünen Yediyıldız, şimdilik, TÜBA’nın uyguladığı Yurtiçi ve Yurtdışı Bütünleş-

¹⁵ *Türk Kültürü*, Ankara, 2008/1

¹⁶ *Bengü Bitiş Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara 2013

¹⁷ Editör: B. Yediyıldız, Ankara, 2001

¹⁸ Bu sempozyumun bildirileri de mutlaka yayımlanmalıdır.

tirilmiş Doktora Programı'nın bu iş için en uygun sistem olabileceğini belirtmektedir. Aynı sistemi kendisi de Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nda kurmuştur. Yediyıldız, eğer, 1416 yerine, doktora öğrencilerinin araştırmalarına Türkiye'de başlamaları, kendilerinin ve bölümlerinin ciddî bir biçimde desteklenmesi ve yurt dışında bir üniversite ile de işbirliği yaparak kendisinin belli sürelerde oraya gönderilmesi biçimindeki uygulama yaygınlaştırılırsa ve sistem iyi işletilirse, Türkiye'yi geçekten bilim üretilebilir bir ortam haline dönüştürmenin çok daha kolay olacağına inanmaktadır.¹⁹

Bahaeddin Yediyıldız'ın, 2009 yılında Türkiye'deki dil, kültür ve tarih alanındaki en büyük kurum olan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun (AYK) başına geçmesi ise onun şimdiye kadarki tüm felsefesini destekler nitelikte ve doğru bilgiyi araştıran, üreten ve yayan birimleri koordine ederek bilime katkı sağlayacak bir mecra da hizmet vermesine vesile olmuştur. Atatürk'ün himayelerinde Türk kültürünü ve medeniyetini incelemek amacıyla kurulan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve 1982 Anayasası ile yeniden yapılandırılarak Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezinin de dâhil edilmesiyle yüksek kurum haline getirilen AYK'ın başkanlığında bulunması ve burada yürüttüğü projeler, onlarca yıldır durağan bir süreçten geçen kurumdaki ilmi çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Kendisiyle başlayan atılım ve yeniden yapılanma döneminde Bahaeddin Yediyıldız, yeni bir Teşkilat Kanunu taslağı hazırlayarak ve bunun kanunlaşmasını sağlayarak kurum adına önemli bir hamleyi gerçekleştirmiştir. Bunun yanında Yediyıldız AYK'da kimi

¹⁹ Bkz. Yukarıda dip not 8 ve 9.

tamamlanan kimi sürdürülen; 'Güvenli Bilgi Teknolojileri Altyapısı', 'Bütünleşik Bilgi Sistemi', 'Farklı Kültürlerin Düşünce, Bilim ve Sanat Eserlerini Türkçeye Çeviri Hareket'i', 'Burs Yönetim Sistemi', gibi birçok önemli projenin de mimarı ve başlatıcısı olmuştur. Kuruma yeteri sayıda bilişim ve bilim uzmanlığı kadroları sağlamıştır²⁰.

Geçmişin tecrübesini doğru düşünce temellerinde değerlendiren; tarih, kültür ve medeniyetin izdüşümünde bilim, kalkınma ve ilerlemenin yolunu gösteren Yediyıldız, genç nesilleri medeniyetin terakkisine katkıları noktasında cesaretlendirmektedir. Son tahlilde Bahaeddin Yediyıldız, tarihin derin hafızasını ve çağın telakkisini yakalamış bir şahsiyettir.

YAYINLARI:

a)Telif Kitaplar ve Kaynak Yayınları:

1. Yediyıldız, B., *Institution du vaqf au XVIIIè siècle en Turquie -étude socio-historique* , Ankara , 1985, 409 s. (Paris'te bulunan Centre National de la Recherche Scientifique adlı kuruluşun desteğiyle basılmıştır). İkinci Baskı: Editions Ministère de La Culture, Ankara, 1990, 382 s

[Tanıtımı için bkz.

-Faruk Bilici, "Bahaeddin Yediyıldız, Institution du vaqf au XVIIIè siècle en Turquie, étude socio-historique, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985, 409 p." , *Turcica Revue d'Etudes Turques* , Tome: XIX, 1987, s.313-315.

-Orhan Koloğlu, "Ekonomik Yönü Ağır Basan Sosyal Tarihsel Araştırma: Bahaeddin Yediyıldız, Institution du Vaqf au XVIIIè Siècle en Turquie -étude socio-historique-", *Tarih ve Toplum*, (Şubat 1987, sayı:38).

-Salvatore Bono, "Bahaeddin Yediyıldız, Institution du Vaqf au XVIIIè Siècle en Turquie -étude socio-historique-", *Islâm Storia e Civiltà* (23 anno VII n. 2 aprile-giugno 1988).

-Madeline C. Zilfi, "Bahaeddin Yediyıldız. Institution du Vaqf au XVIIIè siècle en Turquie: Etude socio-historique. Ankara: Société d'Histoire Turque, 1985, 409 s.", *The American Historical Review*, c.96, sayı:1 (Şubat 1991), s.219-220].

²⁰ Bkz. Yukarıda dip not 8 ve 9.

2. Yediyıldız, B., *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1985, 273 s.

[Tanıtımı için bkz.

-M.A. Kılıçbay, "Kitabiyat", *Tarih ve Toplum* , (Aralık 1987, sayı:48), s.377-378;

-C. Özönder, *Türk Kültürü* ,]

3. Yediyıldız, B., *Ordu Tarihinden İzler*, Ordulular Grubu, İstanbul, 2000, s.; İkinci Baskı: İstanbul, 2003.

4. Yediyıldız, B., *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi -Bir Sosyal Tarih İncelemesi-*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2003, XVIII +506 s.

5. Yediyıldız, B., Ü. Üstün, *Ordu Yöresi Tarihi'nin Kaynakları I - 1455 Tarihli Tahrir Defteri-* ,Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992, XLII + 688 s.

6. Yediyıldız, B., Ü. Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları II - 1485 Tarihli Tahrir Defteri -* , Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2002, XXXVIII+638 s.

7. Yediyıldız, B., M. Öz, Ü. Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları III - 1520 Tarihli Tahrir Defteri-* (M. Öz ve Ü. Üstün ile birlikte), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2002,

8. Yediyıldız, B., Y. Karayalçın, H. Topçuoğlu, A. Yalçın ve K. Gürsoy , *Genel ve Meslekî Kültürün Gelişmesinde Okunması Gerekli Temel Kitaplar* (Türk Kadınları Kültür Derneği Yayını, Ankara, 1986, 56 s.

9. Yediyıldız, B., ve Diğerleri, *Geçmişten Günümüze Türkler ve Türkiye* , Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV) Yay., Ankara, 1991, 150 s.

10. Yediyıldız, B., ve Diğerleri, *The Turks and Türkiye*, TÜTAV Yayını, Ankara, 1991, 164 s.

11. Yediyıldız, B., *Hacıemiroğulları Beyliği'nden Türkiye Cumhuriyetine Ordu Tarihinden İzler*, Ordu 2018; 2. Baskı Ordu 2019; 3. Baskı Ankara 2021, 361 s.

12. Yediyıldız, B., *Türkiye'de Kültür, Üniversite ve Bilim hayatından İzler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 2022, 459 s. (Aynı Kurum tarafından kendi web sayfasında e. kitap olarak da yayımlanmıştır).

b)Telif Kitap Bölümleri:

1. Yediyıldız, B., Ö. İzgi, "1455 yılında Ordu ve yöresinde kullanılan şahıs adları" (Ö. İzgi ile birlikte), *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s.361-368.

2. Yediyıldız, B., "Klasik Osmanlı döneminde hâkimiyet anlayışı", *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, c. XII, İstanbul, 1989, s.293-311.
3. Yediyıldız, B., "İslâm'da vakıf", *Doğuşundan günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, c. XIV, İstanbul, 1989, s.19-68.
4. Yediyıldız, B., "Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları" (N. Öztürk ile birlikte), *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s.571-598.
5. Yediyıldız, B., "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti* (Editör: E. İhsanoğlu), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayını, İstanbul, 1994, s.441-510.
6. Yediyıldız, B., "Place of the waqf in Turkish cultural systeme" (İngilizceye çev.: R.Acun, M.Öz), *The Foundations of Turkey* (Edited by Zekâi Baloğlu), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul, 1996, s.48-53.
7. Yediyıldız, B., "Türk kültür sisteminde vakfın yeri", *Türk Vakıfları* (Ed.Z.Baloğlu), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul, 1996, s.40-47.
8. Yediyıldız, B., "El-Müctemi'u'l-Osmânî", *Ed-Devletü'l-Osmaniyye - Târîh ve Hadâra-* (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Arapçaya çeviren: Sâlih Sa'dâvî), İstanbul, 1999, s.521-571.
9. Yediyıldız, B., "Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. V, s.17-33.
10. Yediyıldız, B., "En Önemli Osmanlı Mirası: Türk Toplumunu", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. VII, s. 564-568.
11. Yediyıldız, B., "Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası" (Ramazan Acun ile birlikte), *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. XII, s.275-702.
12. Yediyıldız, B., "Turkish Wakf, or Turkish System of Charities in The Ottoman Era", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation* (Ed.Kemal Çiçek), Yeni Türkiye Yayınları, c. III, Ankara, 2000, s. 763-789
13. Yediyıldız, B., "Tarihte Ordu", *Dünden Bugüne Ordu İli*, Editör: Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001, s.10 - 25.
14. Yediyıldız, B., 'Ottoman Society', *History of the Ottoman State, Society & Civilization* (Edited by E.İhsanoğlu), Recherch Centre For Islamic History, Art And Culture IRCICA, İstanbul, 2001, s. 491-557.
15. Yediyıldız, B., "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler* (Ed. H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca), Yeni Türkiye Yayınları, c. X, Ankara, 2002, s. 183-215. [Aynı yazı, *Genel Türk Tarihi* (Ed. H.C.Güzel,

A.Birinci) içinde de yayınlanmıştır (Yeni Türkiye Yayınları, c. VI, Ankara, 2002, s.287-343)].

16. Yediyıldız, B., “An Overview of Ottoman Society in the Classical Age”, *The Turks* (Ed. H.C.Güzel, C.C.Oğuz, Osman Karatay), Yeni Türkiye Publications, c.III, Ankara, 2002, s. 539-567.

17. Yediyıldız, B., “Sosyal Hayat”, *Fatih ve dönemi –Mehmed II and His Period* (Ed.N. Birinci), Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayını, İstanbul 2004, s. 252 – 266.

18. Yediyıldız, B., “İsmail Hakkı Akın Bir Fert Değil Şahıstı”, Mustafa Kök (Hz.), *İsmail Hakkı Akın Hatıra Kitabı*, Dergah Yayınları, Anadolu Kitaplığı, İstanbul 2009, s. 169 – 190 [Bu yazının adı Fertten Şahsiyete diye değıştirilebilir. Ve genelleştirilebilir. İsmail Bey de örnek gösterilebilir.]

19. Yediyıldız, B., “Kültürlerin Yeniden Yapılandırılmasında Tenkidin Rolü”, *İslamî İlimlerde Metodoloji (Usûl) Mes’elesı*, Ensar, İstanbul 2009, s. 503 – 512

20. Yediyıldız, B., “La Mondialisation Ottoman et le Système de Bonnes Œuvres (Hayrât)”, *Prof. Dr. Özkan İzgiye Armağın* (Haz. B. Yediyıldız, M. Öz), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2011, s.76 – 91.

21. Yediyıldız, B., “Türkiye’de Bilime Yaklaşım”, *Bengü Bitig –Dursun Yıldırım Armağın*- Ed. B. Gül, F. Ağca, F. Gökçe, Öncü Kitap, Ankara, 2013, s. 593-600.

22.Yediyıldız, B., “Osmanlı Dönemi İstanbul’unda Sosyal Yardım Müesseseleri ve İşlevleri”, *Kültürler Başkenti İstanbul*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 2010, s. 318 – 329).

23.Yediyıldız, B., “Sunuş Yerine: Bir köy temelinde Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sancısı”, M.Asım Yediyıldız, *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi’nin Kitap Dünyası*, Gece Akademisi, Tarihsiz, Ankara, s. 13-36.

24. Yediyıldız, B., -“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ordulu Bir Köylü Ailesinin Toprak İle İlişkileri”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu* (Ed. S. Gülten, T. Özcan, K. Yavuz), c. 1, Fenomen Yayıncılık, 2021, s. 193-234.

25. Yediyıldız, B., “Bayezid Dersiâmlarından Ordulu Mustafa Asım Yediyıldız –Bir Köy Temelinde Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Sancısı”, *Ordu ve Yöresinde Türk İslam Mirası –Hacıemiroğulları’ndan Cumhuriyet’e-* (Haz. Muzaffer Günay), Ordu Büyük Şehir Belediyesi Yayını, Ordu 2022, s. 298-335.

26. Yediyıldız, B., "Hoşkademli Senai Yediyıldız –Cumhuriyet Döneminde Bir Köyde Yetişen Bilge Müftü-", *Ordu ve Yöresinde Türk İslam Mirası – Hacıemiroğulları'ndan Cumhuriyet'e-* (Haz. Muzaffer Günay), Ordu Büyük Şehir Belediyesi Yayını, Ordu 2022, s. 338-375.

27. -"Amasya Ağrakiye Medresesinde Aybastılı Bir Talebenin İcazet Töreni İçin Babasına Yazdığı Mektup ve Düşündürdükleri (6 Aralık 1891)", Prof. Dr. Nesimi Yazıcı'ya Armağan (ed. E. Baş – H. Aslan), Ankara 2022, s. 253-284.

c) Ortak Yazarı ve Editörü Olduğu Kitaplar:

1. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXII-1993. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 1999, 341 s.

2. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIII-1994. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2000.

3. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIII-1995. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2000, 438 s.

4. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXV-1996. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2001, 415 s.

5. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXVI-1997. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2002, 397 s.

6. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXVII-1998. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2003, 423 s.

7. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXVIII-1999. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2004, 421 s.

8. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIX-200. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2005, 420 s.

9. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIX-200. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2006, 421 s.

10. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIX-200. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2007, 422 s.

11. *International Bibliography of Historical Sciences*, Volume LXIX-200. General Editor: Massimo Mastrogregori; Assistant editor: Carlo Colella; Advisory board: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri; Contributing editors: Bahaeddin Yediyıldız ve diğerleri, K.G.Saur München, 2008, 420 s.

d) Editörü Olduğu Kitaplar:

1. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 1*, (Editör: B. Yediyıldız), Ordulular Grubu, İstanbul 2001, 200 s.

2. *Atatürk'ün Ölümünün 62. Yılında Cumhuriyet Türkiye'sinde Bilimsel Gelişmeler Sempozyumu* (Editör: B. Yediyıldız), Ankara, 2001, 369 s.

3. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 2*, (Editör: B. Yediyıldız), Ankara, 2002, 200 s.

4. *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, (Editör: B. Yediyıldız), Ankara, 2002, 155 s.

5. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 3*, (Editör: B. Yediyıldız), Ankara, 2003, 200 s.

6. *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma* (Editör: Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 2003, 365 s.

7. *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi -Necati Öner'e Armağan-* (Editör: Bahaeddin Yediyıldız), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 2013, 734 s.

e) Ortak Editörü Olduğu Kitaplar

1. *Şeyhülislâm İbn Kemal Sempozyumu-Tebliğler ve Tartışmalar-*, Yayına Hazırlama (S.H. Bolay ve M.S. Yazıcıoğlu ile birlikte), Ankara, 1986.

2. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat*, Yayına Hazırlama (S.H. Bolay, M.S. Yazıcıoğlu ve M. Özdemir ile birlikte), Ankara 1987, 687 s.

3. *Millî Kültürler ve Küreselleşme*, (Yayına Hazırlayan: B. Yediyıldız, Ç. Özdemir, F. Unan), Türk Yurdu Yayınları, Konya 1998, 330 s.

4. *Prof. Dr. Osman Turan'ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri* (Yayına Hazırlayan: B. Yediyıldız, F. Unan, Y. Hacaloğlu), Ankara, 1998, 248 s.

5. *Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klâsiğimiz: Yahyâ Kemâl* (Yayına Hazırlayan: B. Yediyıldız, A. Y. Topuz), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, 196 s.

6. *Beylikten Cihan Devletine* (Yayına Haz., B. Yediyıldız ve Y. Hacaloğlu), Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2000.

7. *Orta Karadeniz Kültürü 720 s.* (Yayına Haz. B. Yediyıldız, H. Kaynar, S. Küçük), Ankara 2005,

8. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır* (Ed. B. Yediyıldız ve K. Tome-nendal), Diyarbakır Valiliği ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 2008, 3 c., 924 s.

9. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 4*, (Editör: B. Yediyıldız, S. Şengel), Ankara, 2010, 89 s.

f) Tercüme Kitaplar:

1. Yediyıldız, B., *Millî Kültürler ve Medeniyet* (M. A. Lahbabî'den çeviri), Tur Yayınları, İstanbul, 1980, 200 s.

2. Yediyıldız, B., *Tarih Tenkidinin Unsurları* (Léon-E.Halkin'den çeviri), Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1989, 156 s.

3. Yediyıldız, B., *Beşerî Bilim Teorileri* (J. Freund'den çeviri), Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1991, 117 s.

4. Yediyıldız, B., *Kapalıdan Açığa -Millî Kültürler ve İnsanî Medeniyet-* (M. A. Lahbabî'den çeviri. Gözden geçirilmiş ikinci baskı), TDV Yayını, Ankara 1996, 217 s. ; 3.bs. TDV Yayını, Ankara 2022, 250 s.

5. Yediyıldız, B., *Beşerî Bilim Teorileri* (J. Freund'den çeviri), TTK Yayını, 2.bs., Ankara, 1997, 117 s.

6. Yediyıldız, B., *Tarih Tenkidinin Unsurları* (Léon - E. Halkin'den çeviri), Türk Tarih Kurumu Yayını, 2.bs., Ankara, 2000, 156 s. 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 2014, 175 s.

7. Yediyıldız, B., *Tarihler ve Yorumları*, XVII+89 (Avrupa Konseyi tarafından İngilizce ve Fransızca yayımlanan ortak bir kitabın çevirisi), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2003, X+101 s.

g) Makaleler, Basılı Bildiriler ve Kitap Tanıtımları:

1. "İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu, *İstanbul, Fâtiḥ, Fetih ve Fâtiḥ devri hakkında yazılmış kitaplar bibliyografyası*, İstanbul, 1977, XIII+119 s.", *Türk Kültürü* (yıl XVI, Ocak 1978, sayı: 183), s.182-185.
2. "'Tarihe bakışımız üzerinde düşünceler' hakkında", *Yeni Forum* (1 Mayıs 1980, c. I, sayı: 16), s.19.
3. "Vakıf müessesesinin XVIII. asırda kültürü üzerindeki etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Yayına Hazırlayanlar: O. Okyar, H. İnalçık, Ankara, 1980, s.157-161.
4. "Batılılaşmanın temelleri üzerinde bazı düşünceler", *Birinci Millî Türkoloji Kongresi* (İstanbul, 6-9 Şubat) *Tebliğler*, İstanbul, 1980, s.327-335.
5. "Sosyal teşkilâtlar bütünlüğü olarak Osmanlı vakıf külliyesi", *Türk Kültürü*, (Mart-Nisan 1981, sayı: 219), s. 262-271.
6. "1865 tarihinde Güney-Doğu Anadolu'nun Islahı" (P. Dumont'dan çeviri), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* (Sayı: XI, İstanbul, 1981), s.369-394.
7. "Müessese-toplum münasebetleri çerçevesinde XVIII. asır Türk toplumu ve vakıf müessesesi", *Vakıflar Dergisi* (Ankara 1982), c. XV, s.23-53.
8. "XVIII. asır Türk vakıf teşkilâtı", *Tarih Enstitüsü Dergisi* (Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, sayı: XII), İstanbul, 1982, s.171-190.
9. "Kültür ve yenileşme", *Türk Kültürü* (yıl: 20, sayı: 231, Temmuz 1982), s.1-18.
10. "Sürekli eğitim", *Millî Kültür* (Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun aylık dergisi), (c. III, sayı:9, Şubat 1982), s.9-12.
11. "Vakıf müessesesinin XVIII. asır Türk toplumundaki rolü", *Vakıflar Dergisi* (Ankara, 1982), c. XIV, s.1-27.
12. "Serveti hizmete dönüştüren bir Türk-İslâm müessesesi: Vakıf", *Lâle* (Türk Petrol Vakfı'nın yayın organıdır, Temmuz 1982), s.1-4.
13. "Türk vakıf kurucularının sosyal tabakalaşmadaki yeri 1700-1800", *Osmanlı Araştırmaları* (c. III, İstanbul 1982), s.143-164.
14. "Bürokratin mantığı ve Türk kültürü", *Hamle* (Yıl:3, sayı: 7, Ankara 1983), s.19-20.
15. "Sosyal tarih ve edebiyat tarihi" (J. Proust'tan çeviri), *Töre*, (Mart 1983, sayı:142), s.53-57; (Nisan 1983, sayı: 143), s.37-46.
16. "Milliyetçi kişi tarihi ilmî ölçüler içinde öğrenmek zorundadır", *Hamle*, (6 Haziran 1983, yıl:3, sayı: 22), s.28-29.
17. "Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara 1983 I/1), s.53-60.
18. "Osmanlıların kuruluş ve yükselişinde rol oynayan müesseseler", *Millî Kültür* (Ağustos 1983, sayı:41), s.41-47.

19. "Samsun halkının kullandığı eşyalar üzerinde bir tahlil denemesi (1797-1842) I", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c. V, Ankara, 1983, s.271-284.

20. "Vakıf istilahları lügatçesi", *Vakıflar Dergisi* (Ankara 1983), c. XVII, s.55-60.

21. "1455 yılında Ordu ve yöresinde kullanılan şahıs adları" (Ö. İzgi ile birlikte), *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s.361-368.

22. "İnsanların ilmî faaliyet içinde bulunması" (J. Y. Lettvin'den çeviri), *Töre* (Aralık 1983, sayı 151), s.67-72; (Ocak 1984, sayı152), s.63-66.

23. "Tarihin taksimleri" (L.-E. Halkin'den çeviri), *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, Ankara, 1983), s.209-216.

24. "Batılılaşma karşısında Türk Tarihi", *Konevî* (Temmuz 1983/10), s.26-27; (Ağustos 1983/11), s.21.

25. "Kültür ve İslâm" (J. Berque'den çeviri), *Kriter* (Ocak 1984), s.17-20; (Şubat 1984), s.18-21.

26. "XVIII. asır Türk vakıflarının iktisadî boyutu", *Vakıflar Dergisi* (Ankara, 1984, c.XVIII), s.5-41.

27. "Ordu ili yer-adları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* (Prof. A. Necati Akder Armağanı, Ankara 1984, XXII/ 1-2), s.20-36.

28. "Sosyal bütünleşme açısından Türk vakıfları", *I. Vakıf Haftası (5-11 Aralık 1983) Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1984, s.34-36.

29. "Türkiye'de yer adı verme usûlleri", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984 Ankara), Ankara, 1984, s.25-41.

30. "Sosyal tarih perspektifi içinde Atatürk'ün kültür anlayışı", *Atatürk, Cumhuriyet, Türk Tarihi* (A. Ü. Cumhuriyet'in 60'ıncı yılı semineri, 26 Ekim 1983 Ankara), Ankara, 1984, s.91-99.

31. "Kültür-ilim geriliminin menşei ve macerası: Orta-Çağ'dan XX. asra" (A. C. Crombie'den çeviri), *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara 1984, c. II, sayı:1), s.185-200.

32. "Çağdaş tarihçilik", *Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu*, *Elazığ*, 1990, s.25-35. Bu yazı, Kollokyumdan hemen sonra, *Töre* (Temmuz 1984, sayı: 158, s.34-37)'de ve daha sonra da *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Samsun 1986, sayı: I, s.39-48)'nde yayımlanmıştır.

33. "XIV.-XIX. asırlarda gayrimüslimlerin Türk toplumu içindeki yeri", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu* (8-12 Ekim 1984, Atatürk Üniversitesi), Ankara 1985, s.141-147.

34. "Vakıf incelemelerinde metod araştırmaları", *II. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) Konuşmalar ve Tebliğler*, Ankara, 1985, s.16-18.

35. "Fernand Braudel ve Annales Ekolü", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, sayı:2, Nisan 1986, s.13-16.

36. "Doğu Anadolu nasıl incelenmelidir?", *Doğu Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadî Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri* (13-15 Mayıs 1985, Tunceli), Ankara, 1986, s.29-35.

37. "Türk kültür sistemi içinde vakfın yeri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi -Dün / Bugün / Yarın* (Mayıs 1986, sayı XV, İstanbul), s. 24-27. Bu makale ayrıca *Türk Kültürü* (Eylül 1986, c. XXIV, sayı: 281, s.1-8)'nde ve *Vakıflar Dergisi* (c. XX, Ankara 1988, s. 405-408)'de de iktibas edilerek basılmıştır.

38. "Azınlık meselesi açısından Tahrir Defterleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün / Bugün / Yarın* (Eylül 1986, sayı: 19), s.43-44.

39. "I.Vakıf şûrası ve sonuçları hakkında birkaç söz" (N.Öztürk ile birlikte), *I.Vakıf Şûrası (3-5 Aralık 1985) Tebliğler, Tartışmalar ve Komisyon Raporları*, Ankara 1986, s.V-XIV.

40. "Türk vakıfları araştırma enstitüsü kurulmalıdır", *I. Vakıf Şûrası (3-5 Aralık 1985) Tebliğler, Tartışmalar ve Komisyon Raporları*, Ankara 1986, s.104-110.

41. "Tarih kaynağı olarak İbn Kemal", *Şeyhülislâm İbn Kemal Sempozyumu -Tebliğler ve Tartışmalar-* (Tokat 26-29 Haziran 1985), Ankara, 1986, s.65-70.

42. "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, c. XIII, İstanbul, 1986, s.153-172.

43. "İslâm hukukunda zimmîlerin yeri", *Türk Kültürü* (Sayı:290, yıl:XXV, Haziran 1987), s.335-339.

44. "Kimlik bunalımı", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni* (Kasım 1987, sayı:7), s.10-16.

45. "Niksarlı Ahi Pehlivan'ın dârü's-sulehâsı", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, Ankara, 1987, s. 281-290.

46. "Vakfiyeler çerçevesinde Türkiye'nin kültür hayatı (1300-1453)", *IV. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, 1987, s.19-24.

47. "Ordu yöresine âit bazı folklor unsurlarının tarihî kökenleri", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c. IV, Ankara, 1987, s.439-446.

48. "Osmanlılarda devlet anlayışı", *Tarihte Türk Devletleri*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, Ankara, 1987, s.657-661.

49. "1485-1576 yılları arasında Samsun Şehri", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1988, s.297-303.

50. "Türklerin Anadolu'ya ilk girişi (XI. yüzyılın ikinci yarısı)", (Cl. Cahen'den çeviri, Y. Yücel ile birlikte), *Bulleten* (LI/20 Aralık 1987), Ankara, 1988, s.1375-1431.

51. "Tarih ve kültür" (Y.Yücel ile birlikte), *Erdem* (Atatürk Kültür Merkezi Dergisi), c. IV/10 (Ocak 1988), Ankara, 1988, s. 31-38. Bu yazı, *Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü konusunda seçme yazılar* [(Editör: Doç. Dr. Doğan Atılgan), Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara 2006, s. 337-345] adlı kitapta da yayınlanmıştır.

52. "Hayrât kavramı üzerinde bazı düşünceler", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* (Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan, XXVII/1-2), Ankara,

1989, s.277-284. Bu makale, 3. Sektör (TÜSEV Yayın Organı, Nisan 1996, s.58-61)'de iktibas edilerek yeniden basılmıştır.

53. "Kutlu Doğum Haftası'nın düşündürdükleri", *Türkiye Günlüğü* (Kasım 1989, s.8), s.88-92.

54. "Sinan'ın yaptığı eserlerin sosyal ve kültürel açıdan tahlili", *Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan Ve Dönemi Sempozyumu*, VGM Yayını, İstanbul, 1989, s.103-128.

55. "İslâm dünyasında iktisat tarihi ve sosyal sınıfların tarihi" (M.Rodinson'dan çeviri), *Belleten* (LIII/207-208, Ağustos-Aralık 1989), Ankara, 1989, s.883-901.

56. "Hacı Bayramı Velî Döneminden Günümüze kadar Gelen Vakıf Kültür Eserleri", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayını, Ankara 1990, s.133-143.

57. "Türk Kültürü Ve İslâm", *Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni*, Sayı: 17, Mayıs 1990, Ankara, s.15-18.

58. "Aybastı Kuzköy Yatırının tarihçesi", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, c. IV, *Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Ankara, 1992, s.269-275.

59. "Osmanlı döneminde Türk toplumunun gayr-ı müslim reâyâya sunduğu hizmetler", *Ermeni Olayları Sempozyumu* (Van, Bitlis, Muş, 2-4 Nisan 1985), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayını, 1986, s.88-92

60. "Klasik Osmanlı döneminde hâkimiyet anlayışı", *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, c. XII, İstanbul, 1989, s.293-311.

61. "İslâm'da vakıf", *Doğuşundan günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, c.XIV, İstanbul, s.19-68.

62. "Vakıf", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, c. XII, Ötüken, İstanbul, 1985, s.4546-4573.

63. "Akdeniz ve Akdeniz Dünyası", *Türkiye Günlüğü* (Sayı: 10, Bahar 1990), s.89-91.

64. "Tarih nedir?" (C. Ruby'den çeviri), *Belleten*, c. LV/213, Ankara 1991, s.579-586.

65. "Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları" (N. Öztürk ile birlikte), *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s.571-598.

66. "Hızır Paşa oğlu Mehmed Paşa Vakfının mahiyeti", *X. Türk Tarih Kongresi (Ankara 22-26 Eylül 1986)'ne Sunulan Tebliğler*, c. IV, Ankara, 1993, s.1625-1633.

67. "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti* (Editör: E. İhsanoğlu), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayını, İstanbul, 1994, s.441-510.

68. "Türk Dünyası tarihinin meseleleri", *Ankara Aydınlar Ocağı Bülteni* (Sayı: 1, Ocak-Şubat 1995), s.8-22.

69. "Millî kimlik ve tarih", *Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Nüfus ve Kültür Yapısı*, Ankara, 1995, s. 62-68.

70. "Place of the waqf in Turkish cultural systeme" (İngilizceye çev.: R.Acun, M.Öz), *The Foundations of Turkey* (Edited by Zekâi Baloğlu), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul, 1996, s.48-53. bkz. İnternet: <http://www.yunus.hacettepe.edu.tr/~yyildiz>

71. "Hayrât kavramı üzerine bazı düşünceler", 3..Sektör, Tüsev'in Yayın Organı, Nisan 1996, İstanbul, s.58-61. (*Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* , c. XXVII, Ankara 1989, s.277-284'ten iktibas edilerek yeniden basılmıştır).

72. "Türk kültür sisteminde vakfın yeri", *Türk Vakıfları* (Ed.Z.Baloğlu), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul, 1996, s.40-47. bkz. İnternet: <http://www.yunus.hacettepe.edu.tr/~yyildiz>

73. "Değerler, Şahsiyet ve Kültür", *Ankara Aydınlar Ocağı Bülteni* (Mayıs-Ağustos 1996, sayı:6), s.40-55.

74. "Miliyetçilik ve küreselleşme", *Türk Yurdu* (Eylül 1996, XVI/109), s.45

75. "Manas Destanı'nda İnsan ve Tarih Anlayışı", *Türk Yurdu* , ?

76. "'The Habitable Town' and The Turkish Waqf System" (N.Öztürk ile birlikte. İngilizceye çeviren: R.Acun). bkz. İnternet: <http://www.yunus.hacettepe.edu.tr/~yyildiz>

77. "Yunus Emre Dönemi Türk Vakıfları", *Türk Yurdu* (c.11 Şubat 1991), s.4-7

78. "Çevrecilik ve Vakıf Felsefesi", 1996 Vakıflar Haftası ...

79. *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye* (TDV Yayınları, Ankara 1996) Sempozyumunun "Millî Bütünlüğün Dinî ve Millî Temelleri" oturumunda değerlendirme konuşması (bkz. s.260-263)

80. *İslami Değerlerin Geleceği* (TDV Yayınları, Ankara 1997) Sempozyumunda değerlendirme konuşması (bkz. s.259-264).

81. "İnternet'te Vakıflar" (F.Acun ile birlikte), *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XXVI, Ankara 1997, s.5-24.

82. "Türk Dünyası Toplum Tarihinin meseleleri", Uluslararası Türk tarihinin meseleleri Sempozyumu (Türkistan-Kazakistan 23-26 Mayıs 1997)na sunulan tebliğ.

83. "Türk Dünyasının Sosyo-kültürel Entegrasyonunda Vakıfların Rolü", *Yeni Türkiye* , (Mayıs-Haziran 1997, Yıl 3, Sayı 15), s.327-337.

84. "21. Asrın Arefesinde Türk Ocağı ve Türk Milliyetçiliği", 22 Mart 1997 tarihinde Ankara'da Türk Ocakları'nın Genel Kurulu Münasebetiyle Düzenlenen Panel'de yapılan Konuşma (Eski Türk Ocağı Binası).

85. "Atatürk'te millî kültürler ve küreselleşme", *Türk Yurdu* , (Aralık 1997, c.XVII/124), s.7-9

86. "Mehmet Akif'i Anarken", (*Türk Yurdu* , Şubat 1998, c.XVIII, sayı:126), s.2-6.

87. "Erol Güngör'ün Toplum Anlayışı", *Millî Kültürler ve Küreselleşme*, Konya 1998, s.247-256.

88. "Üçüncü Sektör: Vakıflar", *Vakıf ve Kültür*, (Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1998), s.11-12.
89. "Ordu ilinin tarihçesi", *Ordulular Rehberi*, Ordu İli Kültür ve Kalkınma Vakfı Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1998, s.11-30.
90. "Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Osman Turan'ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri* (Yayına Hazır.: B. Yediyıldız, F. Unan, Y. Hacıoğlu), Ankara, 1998, s.7-13.
91. "İslam ve Demokrasi Açısından Dayanışma", *İslam ve Demokrasi* (Yay. Haz. Ö. Turan), TDV Yay., Ankara, 1998, s.323-328 [İSAM'da PDF'si elektronik ortamda yayınlanmıştır].
92. "Yahya Kemal'de Tarih Şuuru", *Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klâsiğimiz: Yahyâ Kemâl* (Yayına Hazır.: B. Yediyıldız, A. Y. Topuz), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.101-107.
93. "Osmanlılar Döneminde Manastır", *Atatürk ve Manastır Sempozyumu (Manastır-Bitola, 12-13 Ekim 1998 -Gazi Üniversitesi ve St. Kliment Ohridski Üniversitesi İşbirliği ile düzenlenmiştir-)*, *Bildiriler*, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1999, s.21-35. Bu yazı ayrıca *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (Ankara, 1999/1, yıl:12)'nde de yayınlanmıştır (s.89-105).
94. "Tarihin oluşumu ve değişme", *Türk Yurdu* (Eylül 1999, XIX/145), s.12-15.
95. "El-Müctemi'u'l-Osmânî", *Ed-Devletü'l-Osmaniyye -Târîh ve Hadâra-* (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Arapçaya çeviren: Sâlih Sa'dâvî), İstanbul, 1999, s.521-571.
96. "Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. V, s.17-33. [Bu makale ayrıca Yeni Türkiye c. 32, sayı: 701- Osmanlı Özel Sayısı II Ekonomi ve Toplum – Nisan Mart 2000, s. 534 – 550. Makalenin bibliyografyası Kitabı konulmamış, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Yapılan Vakıf Araştırmaları Bibliyografyası" adı ile adı geçen derginin aynı sayısında yayınlanmıştır (s.551-565)].
97. "En Önemli Osmanlı Mirası: Türk Toplumunu", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. VII, s. 564-568.
98. "Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası" (Ramazan Acun ile birlikte), *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. XII, s.275-702.
99. "Ev a n g e l i a B a l t a : Les vakıfs de Serrès et de sa région (XVè et XVès)-un premier inventaire", *Bellesten*, LXIII/238 (Aralık 1999), s.949-954.
100. "Turkish Wakf, or Turkish System of Charities in The Ottoman Era", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation* (Ed.Kemal Çiçek), Yeni Türkiye Yayınları, c. III, Ankara, 2000, s. 763-789
101. B. Yediyıldız, "Sunuş", *Türk Ocakları Yüzyıllığı* (Haz.: Yücel Hacıoğlu), Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2000, s. I – V.

102. "Milletler, Halklar ve Devletler (Etniler ve Yerli Halklar, Ulus-Devletler; Eski ve Yeni Milliyetçilikler) (F. Bédarida ve N. Roussellie'den çeviri), *Belleten* LXV/242 (Nisan 2001), s.313 - 373.

103. "Tarihte Ordu", *Dünden Bugüne Ordu*, Editör: Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001, s.10 - 25.

104. "Faruk Bilici, Evliya Tchélébi: La Guerre des Turcs –Récits de Batailles- Extraits du Livre de Voyages", *Belleten*, LXV/244 (Aralık 2001), s. 1185-1190.

105. 'Ottoman Society', History of the Ottoman State, society & civilization (Edited by E.İhsanoğlu), Recherch Centre For Islamic History, Art And Culture IRCICA, İstanbul, 2001, s. 491-557.

106. "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler* (Ed. H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca), Yeni Türkiye Yayınları, c. X, Ankara, 2002, s. 183-215. [Aynı yazı, *Genel Türk Tarihi* (Ed. H.C.Güzel, A.Birinci) içinde de yayınlanmıştır (Yeni Türkiye Yayınları, c. VI, Ankara, 2002, s.287-343)].

107. "An Overview of Ottoman Society in the Classical Age", *The Turks* (Ed. H.C.Güzel, C.C.Oğuz, Osman Karatay), Yeni Türkiye Publications, c. III, Ankara, 2002, s.539-567.

108. "Türkiye'de Yapılan Araştırmalara Göre İran ve İranlılar", *İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konulu Makaleler Mecmaası I*, Tahran 2002, s.183-216 (Farsça ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanmıştır. Farsçası için kitabın Farsça kısmı s.178-184'e bkz.

109. "Kültür ve Terör", *Türkiye'de Terörizm –Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler-*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003, s.1-7.

110. "Türk Hayrât Sistemi ve Balkan Şehirleri", *Balkanlarda İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri –Sofya, Nisan 21-23, 2000*, IRCICA, İstanbul, 2002, s. 97-106.

111. "Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde Osmanlı Tarihi Araştırmaları", *XIII.Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) –Kongreye Sunulan Bildiriler-*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002, c. 1, s.166-220 + 18 Grafik.

112. "Kimlik", *Orta Karadeniz Kültürü* (Yayına Haz. B. Yediyıldız, H. Kaynar, S. Küçük), Ankara, 2005, s. 181 – 186.

113. "Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum", *Sivil Toplum*, 04/15 Temmuz – Eylül 2006, s. 7 – 14.

114. "İstanbul ve Vakıflar", *550. Yılında Fatih ve İstanbul. The Conquest and Istanbul in 550th Anniversary. –Bildiriler-*, (İstanbul, 14-15 Haziran 2003), Ankara 2007, s. 169 – 175.

115. "Ordu", *TDVİA*, İstanbul 2007, c. 33, s. 367 – 370.

116. "Osmanlı Arşiv Belgelerinin Toplum Tarihi İçin Kullanılabilirliği Üzerine", *Çok Uluslu Karşılaştırmalı Arşiv Araştırmaları Projesi 2006 Yılı Bülteni /*

A Comparative Study of Historical Archives among Several Nations Annual Report 2006, Tokyo, Japan, March 2007, s. Japonca 60-67, Türkçe 128-132.

117. “Türkiye’de Üniversitelerin Vizyonu ve Özgün Bilim üretimi”, *Türk Kültürü – Türk Kültürü Araştırmaları dergisi-*, 2008/1, Ankara 2008, s. 135 – 151.

118. “Kültürlerin Yeniden Yapılandırılmasında Tenkidin Rolü”, *İslamî İlimlerde Metodoloji (Usûl) Mes’alesi*, Ensar, İstanbul 2009, s. 503 – 512

119. “Batılılaşma, Modernleşme, Çağdaşlaşma: Kavram Farklılıkları”, *Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu*, Ankara, 2009, s. 79 – 89 [Yayın sırasında referanslar bozulmuş. Tekrar yayınlanırsa düzeltilmesi gerekir. Bilgisayarda doğrusu mevcut].

120. “İstanbul Bâyezid Dersiamlarından Ordu Aybastılı Mehmed oğlu Mustafa Asım Efendi’nin İcâzetnâmesine Göre Örnek İnsan Modeli”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008 Bildiriler*, c. I, Giresun Belediyesi, Ankara 2009, s. 480-487

121. “Prof. Dr. Ercüment Kuran”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nün 50. Yılına Armağan -50. Yıl Sempozyumu Bildirileri-* Haz. Bülent Gül, TKAE Yayını, Ankara 2012, s.169-175.

122. “Vakıf”, *TDV İA*, c. 42, s. 479-486.

123. “Türkiye’de Bilime Yaklaşım”, *Bengü Bitig Dursun Yıldırım Armağanı* (Ed. B. Gül, F. Ağca, F. Gökçe), Öncü Kitap Ankara 2013, s. 593-600.

124. “Osmanlı Öncesinde Diyarbakır”, *Diyarbakır Ansiklopedisi* (Ed. İhsan Işık), Yelkovan Ajans, Ankara, Tarihsiz, c. 3, s. 462 – 469.

125. “Bir Kelimeden Bir Medeniyete”, *Skylife*, Mart 2014, Sayı: 368, s. 94 -97. Türkçe ve İngilizcedir. Yazının başlığı kapak konusu yapılmıştır.

126. “Samsun’da Türk Kültürü”, *Samsun Kültür Sanat*, Yıl:1, sayı: 1, 1 Nisan 2012, s. 11-12.

127. “Tarihçe”, *Oksijen Yurdu Ordu –Gezi Rehberi-*, Ordu Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Tarihsiz (2015), s. 1-2. (Türkçe ve İngilizce)

128. “Vakıflar: Hayrât Medeniyeti”, *Anadolu’da Medeniyetin Hikâyesi* (Ed. Fikret Nesip Üçcan), Şekerbank yayını, İstanbul, 2015, s. 297 – 303.

129. “Vakıflar ve Sivil Toplum Üzerine Bazı Düşünceler”, *Vakıf ve Sivil Toplum* (Ed. Fahameddin Başar), VGM Yayını, Ankara 2017, s. 15-32.

130. “Ulubey’de İki Köyün Tarihi Arka Planı: Şayib (Güzelyurt) ve Meşayih (Aydınlar)” in. H. Pala, *Ordu Şayib (Güzelyurt) Köyü Tarihi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s.71-85.

131. “İbret Alınacak Yaşanmış İki Yardımlaşma Hikâyesi”, *Yoyav Dergisi*, Yıl 27, sayı 298, Şubat 2018, s. 6-8.

132. -“Yeni Dünya, Yeni Türkiye Ve Yeni Bir Medeniyet: Bir Kelimededen Bir Medeniyete-“, Yeni Dünya, Yeni Türkiye Ve Medeniyetler İttifakı, Ed. Samet Balta, İstanbul 2018, s. 81-90.

132. “Hangi İslam?” (J. Berque’den çeviri), *Erdem Yılı 2020, Sayı 79*, s. 199 – 224.

133. “Bayezid Dersiamlarından Ordulu Mustafa Asım Yediyıldız”, *Heybe, ... Ordu*.

134. Türk tarihine ya da kültürüne genel bir bakış”, *Aybastı-Kabataş Kurultayı 3*, ed. Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 2003, s. 7-23

ğ) İnternette Yayınlanan Makaleler:

1. Yediyıldız, B., "The Habitable Town' and The Turkish Waqf System" (N.Öztürk ile birlikte.İngilizceye çeviren:R.Acun).

2. Yediyıldız, B., "Oturulabilir Şehir ve Türk Vakıf Sistemi" (N.Öztürk ile birlikte; bir önceki yazının Türkçesi).

h) Radyo ve Televizyon Programı Metni

1. Doğu’dan Batı’ya (Türkiye’nin Sesi Radyosu, 52 Bölümlük Metin. Beş dilde yayınlanmıştır).

2. Selçuklulardan Günümüze Türk vakıfları (TRT 2, Beş Bölümlük Belgesel).

YÖNETTİĞİ TEZLER:

a) Yüksek Lisans Tezleri

1. Ali Birinci, *Anadolu’da Kolluk Kuvvetleri*, H.Ü. Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi, Ankara, 1978

2. Oktay Özel, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Anadolu’da Kırsal (Ziraî) Organizasyon*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1986

3. Muhitin Tuş, *Sivas Şer’iye Sicillerine Göre Tanzimat’ın Sivas’a Tesirleri (1883-1956)*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1986

4. Ömer Demirel, *Şer’iye Sicillerine Göre II. Mahmud Döneminde Sivas’ta Esnaf Teşkilâtı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1987 (Bu tez yayınlandı:).

5. M.Akif Erdoğan, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri: 1914-1924*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1985
6. Yusuf Ziya Bildirici, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Arapça Öğretimi*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987
7. Sibel Ercüment, *XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahlara Göre Doğu ve Orta Karadeniz*, H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991
8. Yalçın Ölmez, *Karahisar-ı Sahip Sancağında Âyanlık Müessesesi (1784-1848)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991
9. Yağmur Say, *Türk Tıbbı ve Türkiye'deki Sağlık Kurumları (1300-1839)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992
10. Çetin Yurtseven, *II. Mahmud Döneminde (1808-1839) Bolu Şehrinin Sosyal Yapısı*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993
11. Vahdet Keleşyılmaz, *Millî Mücadele'de "İzmir'e Doğru"*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993
12. İbrahim Erdoğan, *Harput'ta Gayrimüslimler (1823-1868)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994
13. Adnan Gül, *Türk Yenileşme Tarihinde bir Mütefekkir Olarak Said Halim Paşa ve Batılılaşma Problemi*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994
14. Mustafa Alkan, *Osmanlı Hilâfet Müessesesi 1517-1909*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994
15. Necmi Demir, *Kalkınma Planlarında ve Hükümet Programlarında Bilim ve Teknoloji Politikaları*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1995
16. Hasan Samani, *Yugoslavya'da Etnik Yapı ve Politika (1918-1992)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997
17. Abdülhamit Kırmızı, *II. Abdülhamit Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998
18. Resul Ay, *XIII.-XIV. Yüzyıllar Anadolu'sunda Kültür Dolaşımı Açısından Dervişler, Talebeler ve Hacılar*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998
19. Elçin Z. Aker, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayileşme Sorunları ve Kapitülasyonlar*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999
20. Sami Sezai Ural, *Kabataş İlçesinde Medenî Kanununun Evlilikle İlgili Hükümlerinin Hukukî ve Sosyolojik Tahlili (1950-1960)*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1998
21. Berna Türkdoğan, *Avrupa Birliği ve Ulus-Devlet*, H.Ü. Atatürk İlkele-ri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2001
22. Fatih Yeşil, *Ebubekir Ratip Efendi'nin Osmanlı Modernleşme Tarihindeki Yeri*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.
23. Hatice Güzel, *Ankara Vakıfları*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002
24. Kutay Üstün, *Ordu Yöresi Mezar Taşları*, Ankara, 2003.
25. Leyla Aksu, *Canik-i Bayram Kazası 1613 Tarihli İki Tahrir Defterinin Karşılaştırmalı Analizi*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

26. Meral Gülçiçek, *Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi ve Eseri*, . H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

27. Evrim Berk, *Seyahatnamelere Göre Karadeniz Şehirlerinde Günlük hayat*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

b) Doktora

1. Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991 (Bu tez, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlandı: Ankara 1995, 666 s.).

2. Yılmaz Kurt, *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1992

3. Bayram Sakallı, *Millî Mücadele'de Teşkilatlanma Düşüncesi, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Sosyal Yapıları*, H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1993 (Yayımlanmıştır)

4. Mehmet Sarıoğlu, *Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1999 (Yayımlanmıştır)

5. Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1993 (Bu tez, Türk Tarih Kurumu'nda yayımlandı).

6. Yağmur Say, *Seyyid Battal Gazi Külliyesi*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1999

7. Cangüzel Zülfikâr, *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi ve İlk Yüzyılı*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1999

8. Üftade Çukurova, *1923-1938 Döneminde Gaziantep'te Sosyal Yapı*, H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1999

9. Çağrı Erhan, *Osmanlı-Amerika Siyasî İlişkileri (1776-1917)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000 (Bu tez yayımlanmıştır, Ankara, 2001).

10. Abdülkadir Sezgin, *Cumhuriyet Döneminde Dinî Hayatın Meselelerinin Tarihî Kökenleri*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1990

11. Ali Güler, *XX. Yüzyıl Başlarının Askerî ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993 (Bu tez yayımlanmıştır: ATASE Yayınları, Ankara, 1996).

12. Hamdi Güler, *Millî Mücadele Komutanlarının Hâtıratları –Ortak bir Tarihin Aktörleri ve Gözlemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme-* H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002. (Yayımlanmıştır).

13. Şennur Şenel, *Temettüât Defterlerine Göre Ankara*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

14. Resul Ay, *Geç Ortaçağ Toplumlarında Yapısal ve İşlevsel Özellikleri Açısından Mistik Gruplar: Anadolu Örneği (XIII.-XV. Yüzyıllar)*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

15. Aydın Zeki Tuğ, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Rauf Denktaş*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2003.
16. Mustafa Alkan, *Adana vakıfları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004 (TTK'nda yayınlandı)
17. Emine Erdoğan, *Tahrir Defterlerine Göre Ankara*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004
18. Kadir Koçdemir, *Ulus Devlet ve Küreselleşme*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2004 (Yayınlandı)
19. Aşkın Koyuncu, *Balkanlarda Osmanlıların Tasfiyesi ve Türk Mirası*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007
20. Elçin Aker, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planlarının Tarihi Alt Yapısı*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007
21. Şenol Alparslan, *Boşnak Toplumunda Türk Kültürünün İzleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006 (Genel Kurmay Başkanlığı ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları arasında neşredildi, Ankara 2006)
22. Mustafa Gençoğlu, *Osmanlılar Döneminde yurtdışına Gönderilen Öğrencilerin Gurup Biyografisi*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
23. Çetin Sungur, *Habeşistan'dan Kafkasya'ya Bir Osmanlı Paşası Özdemiroğlu Osman Paşa*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Devam ediyor.
24. Leyla Aksu, *Tarihî Süreç İçinde Tımar Sistemi: Ordu Yöresi Örneği (1455-1839)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Hakkında:

İhsan Işık / *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* (2006).

Hasan Erdoğan, *Türk tarihçiliğinde Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız*, Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi (Tezi Yöneten: Yard. Doç. Dr. M. Esat Sarıcaoğlu), Kırıkkale – 2002, 107 s. + 9 fotoğraf.

Seda Şahin Ahmetaj, “Bahaeddin Yediyıldız”, *Türkiye'nin Birlikleri: Tarihçiler*, Dizi Editörü: Hüseyin Türkan, İlke Yayınları, İstanbul, 2015, s. 268 – 283.

Seda Şahin Ahmetaj, “Bir Hayat, Üç Kavram ve Bir Medeniyet Bahaeddin Yediyıldız”, *Bahaeddin Yediyıldız Armağanı* (Ed Ahmet Bican Ercilasun), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2017, s. 3-25. *Bahaeddin Yediyıldız Armağanı*'nda, hakkında başka yazılar da vardır.

Ayrıca bkz. “Bahaeddin Yediyıldız”, *Ordulu Şairler ve Yazarlar Ansiklopedisi* (Derleyen: Tevfik Karabulut ve Mustafa İşleyen), Ordu Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ordu, 2016, s. 59-66.

Fahri Unan, “Osmanlı Vakıf Tarihçiliğinin Öncüsü Bahaeddin Yediyıldız”, *Yaşayan Türk Tarihçileri* (Ed. Ahmet Şimşek), Pegem Akademi Yay., Ankara 2017, s. 93-106.

BAYEZİD DERSİÂMLARINDAN ORDULU MUSTAFA ASIM
YEDİYILDIZ

Bir Köy Temelinde Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Sancısı¹

Bahaeddin Yediyıldız²

Mustafa Asım, 1873 yılında Canik dağları üzerinde Hoşkadem köyünde doğdu. Hoşkadem o zamanlar Orta Karadeniz Bölgesi'nde, Fatsa'dan kırk üç kilometre güneyde, Karay, Eceli, Borta, Beylerli ve Belen köyleri ile çevrili küçük bir köydü. Bu köyler, Osmanlı döneminde zaman zaman kaza olan fakat Cumhuriyet'in başında nahiye statüsünde bulunan Aybastı'ya bağlıydı. Otuz altı köyü³ ile birlikte Nahiyede sosyal, kültürel ve ekonomik hayat hemen hemen aynıydı. 1948'de sadece iki ilkokulu vardı: Birisi nahiye merkezinde, diğeri ise Yakacık köyünde. Alacalar, Safalık, Çakırlı, Armutlu ve Pelitöz köyleri de okullarını kendi imkânlarıyla 1947-1952 yılları arasında yaptı⁴.

Bugünkü Kabataş ilçe merkezi, Hoşkadem'in komşusu olan Karay adlı bir köydü o zamanlar... Daha doğrusu Karay ile Kürdü/Yeniceli köyleri arasında, Bolaman çayının Karay tarafında yemyeşil çimenlerle kaplı bir alandı... Ahşaptan yapılmış bir kadim camii ve onun çevresinde ulu çınar ağaçları vardı. Bir de su değirmeni bulunuyordu, camiin yanında... Değirmene ait su harkı ile Bolaman çayının çevrelediği bir adaydı burası... Cuma günleri bir-

¹Bu yazının ilk hali daha önce "Sunuş Yerine: Bir köy temelinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sancısı" adıyla torun Mustafa Asım Yediyıldız'ın *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi'nin Kitap Dünyası* (Gece Akademisi, Tarihsiz, Ankara) adlı kitabının sunuşu olarak yayımlanmıştır (s. 13-36). Ayrıca farklı bir sürümü, "Bayezid Dersiamlarından Ordulu Mustafa Asım Yediyıldız" adıyla *Heybe -Bilim Kültür ve Sanat Dergisi* (-ORŞAYAD- sayı 3, Mayıs, Haziran, Temmuz, 2018 - Ordu) çıkmıştır. Burada gözden geçirilerek yeniden kaleme alınmıştır.

²Hacettepe Üniversitesinden emekli Prof. Dr.; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Eski Başkanı

³Aybastı'nın köy sayısı dönemlere göre değişmiştir. Mesela 1834 yılında kırk altı köyü (Büyük 2020: 278-396), 1947 yılında ise 32 köyü (Güvemli 2017: 292) mevcuttu. Karadeniz bölgesinde köylerin mahalleleri birbirinden ayrı olduğu için bunlar bazen birleşip tek köy oluyor bazen de ayrı muhtarlıklara bölünüyorlardı.

⁴Bu okullar nahiye müdürü Feyzi Güvemli'nin önderliğinde yapılmıştır (Güvemli 2017: 297).

çok köyün toplandığı bir ada... Çünkü çevre köylerin çoğunda cami yoktu... Ulaşım sadece yaya yollarıyla sağlanıyordu. İnsanlar yürüyordu ya da at biniyorlardı. Taşımacılık, at, katır ve merkeplerle yapılıyordu... Nahiyeyi Ordu'ya bağlayacak olan Gölköy-Aybastı arasında ilk araba yolu, 1947-1949 yılları arasında yürütülen çalışmalarla halkın kol gücüyle açıldı (Güvemli 2017: 295). Aybastı'yı Fatsa'ya bağlayan Dereyolu'nun Güzergâhı ancak 1908 yılında çizilebildi. Araba geçebilecek kadar yapılabilmesi için 1960'lı yılları beklemek gerekiyordu⁵. Bu dere yolundan ilk önceleri sadece yayalar ve atlar geçebiliyordu... Bizim çocukluğumuzda bu dar yolda yüklü atların kazaya uğrayarak yuvarlandıkları oluyordu... Eskiden Fatsa'dan çıkan yolcular, Çatak/Çatalpınar Hanyanı'nda bir gece konakladıktan sonra, dağlar üzerinden, Kalınçorak tepelerinden, Elbey, Yakacık/Alankent üzerinden Aybastı'ya geçiyor, Karay veya Hoşkadem'e geliyorlardı⁶... Daha doğrusu buralar, bir bakıma, ulaşılması zor doğa harikaları, saklı tabiat hazineleri idi.

Mustafa Asım'ın babası Mehmed Ağa (1847-1914), dedesi ise Ali oğlu Molla Ömer Efendi'dir; Ali'nin babası ise Molla İbrahim. Görülüyor ki aile çiftçilikle geçinmekle birlikte ulema sınıfı ile de alakalı idiler. Mustafa Asım dedesini şöyle tanımlıyor: “Molla Ömer (d. 1809), mensubîn-i ricâl-i ilmiyeden olup kemal-i vera' ve takva ile maruf erbâb-ı fazl ve 'irfan olan sulehâ-yı ümmetten bir zat idi” (DSA-544: 008-012). Cümleyi günümüz neslinin anlayabileceği bir biçime çevirmek gerekirse şöyle deniliyordu burada: “Molla Ömer Efendi, ilim adamları sınıfına mensuptu. Kötülüklerden kaçınan ve Tanrı'nın emirlerine ve yasaklarına uymamaktan sakınan bir kişi olarak biliniyordu. Erdemli ve kültürlü, iyi insanlardan biriydi”. Oğlu Mehmed tarımla uğraşıyordu. Torunu Mustafa Asım, okusun ve ilim adamı olsun istiyorlardı. Öyle de oldu. Hoşkadem-Eceli köyleri arasında, Bolaman Çayının Eceli yakasında, çimenlik düzlük üzerinde, bugün Fatsa-Aybastı yolundan ayrılan Hoşkadem yolunun köprüden önce sağ tarafında, bir medrese vardı. Bu medrese kaynaklarda bazen Hoşkadem Medresesi, bazen de Çonkara Medresesi diye adlandırılıyor⁷. Mustafa Asım, işte bu medresede öğrenimine başlıyor. Bu okulda ve evinde, ağabeyi Molla Salih ve yukarıda bahsi geçen dedesi Ali oğlu Molla Ömer'den ilk derslerini alıyor. Müftüzâde Mehmed Efendi⁸, kendisine *Kur'an* kıraatini öğretiyor. *Kur'an*'ı hıfz ediyor, hâfız oluyor. Yine bu medresede 1882-1884 yılları arasında Aybastılı müderris Erzenzâde Süley-

⁵Bu yolun mühendisler tarafından güzergâhının çizilmesi ve yolun açılması için İstanbul'dan malzeme gönderilmeye başlanması burada özgeçmişini yazdığımız Dersiam Mustafa Asım Efendi sayesinde gerçekleşmiştir (Bkz. Yedi yıldız 2001: 30-31, 140-147).

⁶Uzunisa Nahiye Müdürü Fevzi Güvemli 1947 yılında Aybastı'ya tayin ediliyor. Gölköy-Aybastı arasında kamyon geçebilecek araba yolu olmadığı için oradan gidemiyorlar. Eşyalarını bir kamyonla Fatsa'ya getiriyor. Oradan başka bir kamyonla Korgan'a gidiyorlar. Kendisi Perşembe yaylası üzerinden Aybastı'ya iniyor. Eşyaları ise atlarla Korgan'dan Aybastı'ya getiriliyor (Güvemli 2017: 289).

⁷Bu medrese 1834 yılında mevcuttu. O zaman burada otuz beş yaşında olan Gülcüoğlu Ali Efendi bin Ömer müderrislik yapıyordu. Bkz. Büyük 2010: 282.

⁸Eceli köyünde Müftüoğulları diye bilinen ailenin dedeleri.

man Fevzi Efendi'den⁹ dersler alıyor ve hâfiz oluyor¹⁰. Henüz on bir yaşındadır. Hocası Erzenzâde Aybastı Nahiye merkezindeki medreseye nakledilmiş olmalıdır ki, Mustafa Asım da onunla birlikte gidiyor ve dört sene de orada kendisinden *Sarf, Lügat ve bir nebze de Nahiv* okuyor. On beş yaşına gelmiştir. Artık bölgesinde daha fazla tahsil yapacağı başka bir okul, daha doğrusu o günkü eğitim sistemine göre kendisinin daha fazla bilgi edinebileceği başka bir hoca da yoktur. Mustafa Asım Aybastı'daki eğitim-öğretimi de beğenmiyor zaten. Bu sebeple Amasya'ya gidiyor ve Ağrakiye Medresesine yerleşiyor. 1889-1891 yılları arasında Amasya'da Mevlânâ Abdülaziz Gümüşhanevî'nin meclisinde bulunuyor; kendisinden *Molla Cami*'nin şerhi olan *Fevâidü'z-Ziyâiye*'yi okuyor (YA-MAY-K1-015). Amasya'da Ağrakiye medresesi müderrisi Canikli Mehmed Efendi de hocaları arasındadır.

*

Mustafa Asım Amasya'dan sonra İstanbul'a gidiyor. Bu gidişin hikâyesini aşağıda kendi anlatımıyla göreceğiz. İstanbul'da öncelikle Sultanahmet'te Cedid Mehmed Efendi Medresesi'ne yerleşiyor (5.5.1893)¹¹. Bu altmışlı medresenin kurucusu Mehmed Efendi, eski şeyhülislamıdır. Bina bugün İstanbul Sanatları Çarşısı olarak faaliyet gösteriyor¹². Mustafa Asım bir buçuk yıl sonra Koska-Laleli'deki Hekim Çelebi Medresesi'ne naklediyor (13.9.1894). Bu medrese Mimar Sinan'ın eseridir. Nakşibendi Şeyhi İzmitli Mehmed Efendi için yapılan külliye'nin bir parçasıdır. Bazı kaynaklarda adı Dârülhadis olarak da geçer. Bu medrese 22-23 Temmuz 1911 yangınında yanar¹³. Mustafa Asım, bu yangına kadar burada ikamet etmiştir. Kendi ifadesine göre bu yangında kütüphanesi de yanmıştır. 2012 Martında Beyazıt'ta Çorlulu Ali Paşa Medresesine¹⁴ geçmiştir. İstanbul'dan ayrılana kadar burada kalmış; buradaki eşyaları ve kitapları da I. Dünya Harbi'nde İstanbul'un işgali yıllarında yağmalanıp kaybolmuştur¹⁵.

⁹ Erzenzâde'nin hocası, Seyid Hâfiz Şakir el-İstanbulî'dir ki bu zat aynı zamanda Mustafa Asım'ın daha sonraları İstanbul'da ders alacağı Arapkirli Hüseyin Avni'nin de hocası olmuştur (YA-MAY-K1-009).

¹⁰ Mustafa Asım Erzenzâde Süleyman Efendiden şahadetname alıyor. Erzenzâde 1886'da verdiği bu belgede, Hoşkadem köyünden Mehmed oğlu Molla Mustafa'nın 1882-1884 yılları arasında, görev yaptığı Çonkara medresesinde, yüzbaşılara verilen defterde kayıtlı olduğu halde üç sene geceli gündüzlü kalarak tahsiline devam ettiğini; kendi dersinde hâfiz olduğunu tasdik etmektedir (YA-MAY-K4-055).

¹¹ Arşivimizdeki bir belgeye Mustafa Asım bu medreseye giriş tarihini 9.5.1893 olarak kaydetmiştir (MAY- K4-057-C).

¹² Bu medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Kütükoğlu 2000: 39-42.

¹³ Kütükoğlu (2000: 181-183), bu medresenin 1914 yılında kaynaklarda yanmış olarak görüldüğüne göre Aksaray yangınından kurtulamamış olmalıdır demektedir ki, tahmini doğrudur. Çünkü bu medresede ikamet eden Bayezid dersiamlarından Mustafa Asım 10 Mart 1912'de burada "*müceddeden inşa olacak*" hüccresini Çorlulu Ali Paşa Medrese-i Evvel' de kayıtlı "talebe-i ulûm"dan Ahmed Nureddin'in *on iki numaralı hüccresi* ile değiştiriyor (YA-MAY-K4-148).

¹⁴ Bu medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Kütükoğlu 2000: 96-100.

¹⁵ Mustafa Asım Efendi'nin 1914 yılından sonra Çarşamba ve Hoşkadem'de yaşadığı sürece edindiği kitaplar Hoşkadem'de oğlu Senai Yediyıldız'ın evinde hala

Öyle anlaşılıyor ki, bu medreseleri Mustafa Asım ikametgâh olarak kullanmıştır. Çünkü 1893 Mayısında Cedid Mehmed Efendi Medresesi'ne yerleşince, hemen Bayezid Camii Dersiamlarından Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den bu camide ders almaya başlıyor. Hekim Çelebi'de iken de onun yanında okumaya devam ediyor¹⁶. Bu talebelik sekiz yılı aşkın sürüyor.

Cumhuriyet döneminde Karamehmedoğlu soyadını alacak olan Arapkirli Hüseyin Avni Efendi (1864-1954), Mustafa Asım'ın İstanbul'da ilk ve en uzun süreli hocasıdır. Mustafa Asım ondan 1893-1901 yılları arasında *Mantık, Münazara, Beyan, Bedi', Meanî, Hikmet, Arap ve Fars Edebiyatı*, özellikle *Tefsir, Hadis Usulü ve Fıkıh Usulü* gibi *aklî ve naklî yüksek ilimler* tahsil etmiştir. Hüseyin Avni, *yeni ilmi kelim ekolüne* mensup son devrin din âlimlerinden biridir. Hem Osmanlı hem Cumhuriyet tecrübesi vardır¹⁷. Mustafa Asım onun 1901 yılında icazet verdiği talebeler arasındadır. Bu vesileyle hocaya ve talebelere Osmanlı liyakat madalyası verilmiştir. Mustafa Asım 1902 yılında *ru'ûs imtihanına* girip onu da birincilikle kazanacak ve dersiam olarak aynı yıl hocası gibi Bayezid Camiinde ders vermeye başlayacaktır (DSA 544).

Mustafa Asım ru'ûs imtihanını kazanınca şu beyti söylemiştir:

Hudâ-yâ kıldığın gibi ru'ûs imtihanını tevfiğ / Benimle idesin dâim ilâhî 'avnini terfiğ. Anlamı şudur: Ey Tanrı! Ru'ûs imtihanını kazanmayı bana nasip ettin; İlahî yardımını daima bana yoldaş eyle (YA-MAY-K8-106).

Mustafa Asım'ın ilk ve esas hocası Arapkirli'dir ama o ilk günlerden itibaren İstanbul'un o zamanki diğer ünlü hocaları ile de tanışmış ve kimilerinden ders almaya başlamıştır. Hatta Bayezid'e dersiam olduktan sonra bile bir kısım hocaların halkasına katılmıştır. Bu hocalarla birlikte muhtelif kitaplar okumuş ve kendilerinden özel icazetler almıştır.

Bunlardan biri, Şeyh Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî (1813-1893)'dir. O, hem ünlü bir âlim hem de mutasavvıftı. İki ekol arasındaki ayrılıkları gidermeye çalışıyordu. Fatma Sultan Camii ve onun yanına kendisinin yaptırdığı *Gümüşhanevî Dergâhında* hadis dersleri veriyor; kendisinin yazdığı

durmaktadır. Bu kitaplar, torununun oğlu ve adaşı M. Asım Yediyıldız tarafından hazırlanan *Bir Osmanlı Dersiamı Mustafa Asım Efendi'nin Kitap Dünyası* (Gece Akademi, Ankara, Tarihsiz) adlı çalışmada tanıtılmaktadır.

¹⁶ Mustafa Asım'ın hocası Arapkirli Hüseyin Avni de Bayezid Camiinde okumuş, icazet almıştır. Dersiam olduktan sonra da burada ders vermeye başlamıştır. Mustafa Asım da dersiam olunca aynı camide ders okutmaya başlamıştır, talebelerini burada okutmuştur. Demek ki camiler ve Dersiamlık eğitim öğretim tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan özel araştırmalar yapılması icap eder.

¹⁷ Arapkirli daha sonra Ders Vekilliği, Fatih ve Süleymaniye medreselerinde ve Darülfünun'da müderrislik, Medresetü'l-Mütehassisinde umum müdürlük, Şûra'yı İlmiye Encümeni azalığı, Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye azalığı ve reisliği gibi görevlerde bulunuyor. Medreselerin kapatılması üzerine Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi hadis usulü ve hadis tarihi müderrisliğine atanıyor (1926). 1933'te Fakülte kapatılınca, 1934'te emekliye ayrılıyor. Altı basılı, beş tane de yazma eseri vardır. *Huzur dersleri* mukarrirliği yapmıştır. Yurdagür 1991. Demirtaş 2003.

Râmuzü'l-Ehâdis/Hadisler Deryası adlı kitabını okutuyordu. Kendisinin bütün kitaplarından icazetli olan Mustafa Asım ondan ayrıca *Kaside-i Bür'e (Bürde)* için de icazet almıştır (YA-MAY-K4-064)¹⁸.

Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin (1850-1921) de Mustafa Asım'ın hocasıdır. O, Kafkasyalı Avar Türklerindendi. 1876 Osmanlı Rus savaşı sırasında Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Mehmet Paşa'nın maiyetinde Kafkas cephesinde muharebeye katılmış; savaş sonrası İstanbul'a gelerek Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin talebesi olmuş; ondan *tefsir, hadis, fıkıh* okumuştur. *Kur'an* ve *Buhari*'yi ezberlemiş; hocasından icazet almıştı. Dağıstanlı Türkçe, Arapça, Farsça, Rusça, Dağıstan dillerini ve Orta Asya Türk lehçelerini biliyordu. Bu dillerde basılmış ve basılmamış yirmiyeye yakın eseri vardır. Mustafa Asım onun yanında yine *Hadis* alanında *Buhari*'yi okumuş, ondan da icazet almıştır.

Mustafa Asım'ın İstanbul'daki diğer bir hocası, Osman Hilmi Karahisarî'dir (1839-1897). O, Bursa, Mısır ve İstanbul'da okumuştur. Bir ara Karahisar'da müderrislik yapmış, sonra tekrar İstanbul'a gelmiştir. Bayezid Camiinde "kütüb-i usûliye/yöntem kitapları ve tıp fenni tedrisi" ile meşgul olmuştur. İkinci sonraları da Ayasofya'da tefsir okutmuştur. Mustafa Asım ondan "Tıp, Teşrih ve İlm-i Ebdan" dersleri almıştır.

Mustafa Asım, henüz hakkında bilgi bulamadığımız Ebu'l-Kemâl Seyyid Muhammed 'Atıf İstanbulî'nin takrirlerini de dinler, onunla da Kadı Beyzavî'nin *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil* adlı tefsirini okurlar.

Humus kökenli Mevlânâ Seyyid Mehmed Nesîb İstanbulî (1873-1930) de Mustafa Asım'ın hocalarından birisidir. Mehmed Nesîb Efendi, Rüştiye'de ve Dârü'ttalîm'de okumuştur. Hukuk Mektebi'nden de mezundur (1880). Ancak özel hocalardan medrese tahsili de yapmıştır. 1909'da Bayezid Dersiamı olarak kürsüye çıkar. 1914'te Arap Edebiyatı ve Hukuk Usulü okutur. 1915'te Darülfünun Hukuk Medresesi Fıkıh Usulü müderrisi olur. 1918'de Süleymaniye Medresesi'ne müderris olur. Mustafa Asım kendisinden *Usul* dersi almıştır.

Mustafa Asım'ın İstanbul'da önemli hocalarından birisi de Ali Alâeddin Âlûsî'dir. Onun babası Kelam ve Fıkıh âlimi Hayreddin Numan (öl.1899), dedesi ise ünlü müfessir, fakih, edip ve şair Şehabeddin Mahmud Âlûsî (öl.1854)'dir. Onun *Rûhu'l-Me'ânî* adlı tefsiri meşhurdur. Diğer oğlu Cemaleddin Mahmud Şükrî (öl. 1924) de ıslahatçı bir din âlimi, tarihçi ve edebiyatçıdır. Ünlü doğu bilimci Louis Masignon ondan faydalanmıştır. Eserlerini eleştirel ve yenilikçi bir yaklaşımla yazan Âlûsî'ler, Bağdat Mercâniye Medresesi'nde müderrislik yapmışlar, zaman zaman müftülük ve kadılık görevlerinde bulunmuşlardır. İstanbul ile de alakaları vardır. Ali Alaeddin Âlûsî İstanbul'da müderrislik de yapmıştır. Mustafa Asım ondan *Ferâiz ve Edebi Sanatlar* dersi almıştır. Onunla *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere muhtelif hadis

¹⁸ Yücel, Y. İbrahim (2016), "Kaside-i Bürde üzerine son dönemde yapılan ilmi çalışmalar", *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Samsun, Sayı: 1, s. 86-106.

koleksiyonlarını okumuştur. Yine Âlûsî ile birlikte âlim ve şair Kayravanlı İbn Reşîk'in (öl.1064) şiir kültürü ve teorisi, İslam'ın şiire bakışı, şiir eleştirisi ve belâgat ve me'anî konularına dair *Umde*'si ve diğer eserleri ile Mehmed Saîd Sünbül'ün *Evveliyât*'ını okumuştur. Ayrıca babası Numan Âlûsî'nin *Cilâü'l-Ayneyn ve Gâliyetü'l-Mevâiz* adlı iki eserini; dedesi Şehabeddin Mahmud Âlûsî'nin *Ruhu'l-Me'ânî* adlı *Kur'an Tefsirini*¹⁹ okumuştur. Mustafa Asım'ın Ali Alaeddin Âlûsî ile incelediği kitaplar arasında 19. Yüzyılda Hindistan'da Ehli Hadis Ekolü'nün kurucularından Hintli âlim Sıddık Han'ın (öl. 1890) *Fethü'l-Beyân* adlı *Tefsiri* de vardır. Bu ekol fıkıh mezheplerine ve tasavvufa karşıdır. Sıddık Han'ın bu eseri İmamı Şevkani merkezli bir çizgidedir. Hintli Hanefî fakihî ve muhaddis Muhammed Âbid'in (öl.1841) *Hasru's-Şârid fi Esânîd-i Muhammed Âbid* (İnce 2009: 246-247) adlı eseriyle de Mustafa Asım, Ali Alaeddin Âlûsî sayesinde tanışmıştır. Bu eser yazarın tahsil ettiği ilimler ve rivayet ettiği kitapların isnatlarını içerir. Yazar Yemen'e giderek orada tabiplik yapmış; aynı zamanda Şevkani'nin derslerine katılmıştır. Şevkani ile ilişkisi daha sonra da hep devam etmiştir. O da yenilikçidir. Mısır'ı eleştirmekte, orada ilmin yok olduğunu, geriye "taklit ve tasavvuftan başka bir şey kalmadığını" ifade etmektedir.

Bütün bunların dışında Mustafa Asım, Ali Alaeddin Âlûsî ile Tunuslu İbn Azzûz diye tanınan Şeyh Muhammed Mekki'nin kitaplarını da okumuştur. İbn Azzûz, doğum yeri Nefta'da müftülük ve kadılık, Tunus Zeytuniye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Dinî ilimler yanında matematik, astronomi ve şiirle ilgilenmiştir. Malikî mezhebine ve tasavvuf ilkelerine bağlı idi. Mısır, Hicaz ve Şam'a ilmî seyahatlerde bulundu. İlim, tasavvuf, siyaset ve yönetim çevrelerinde büyük ilgi gördü. Cezayir ziyaretlerinde halkı işgalcilerle karşı ekonomik boykota teşvik ettiğinden Fransızlar tarafından takibata uğradı. Bu sebeple çok zengin kütüphanesiyle birlikte İstanbul'a göç etti (1895). Darülfünun ve Medresetü'l-vâizîn'e müderris tayin edildi. Ülkenin kalkınması için örgün eğitimin önemini vurguluyor, fen bilimlerine ağırlık verilmesini istiyor, bilimle din arasında aslında çatışma olmadığını anlatıyordu. İstanbul'da vefat etti ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhı hazînesine defnedildi (Belek 1999: 342-43). Ali Alaeddin Âlûsî, kendisinden "bütün ilimler ve fünûn/sanatlar, *esbât/kabileler, turuk-i aliyye/yüce yollar, ahzâb, evrâd ve salavâtü'sşerife*" için icazet almıştır. O da aynı yetkiyi, 1911'de verdiği icazetname ile Mustafa Asım'a devretmiştir (YA-MAY-K1-014, K8-191) ki, Mustafa Asım bu tarihte Bayezid Camiinde dokuz yıldan beri Dersiamlık yapmaktadır. Bu da o dönemde hocaların birbirlerinin derslerini takip ettiklerini göstermektedir²⁰.

*

¹⁹ Bu tefsir dirayet tefsiridir. Bununla ilgili birçok yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Bkz. Abay 2011: 118-121.

²⁰ Mustafa Asım'ın bütün eğitim hayatının geniş bir analizi için bkz. Baheddin Yediylidiz, "Amasya Ağrakiye Medresesinde Aybastılı Bir Talebenin İcazet Töreni İçin Babasına Yazdığı Mektup Ve Düşündürdükleri (6 Aralık 1891)", *Prof. Dr. Nesimi Yazıcı Armağanında* yayımlanacaktır.

Mustafa Asım'ın 1901 Eylül'ünde hocası Arapkirli Hüseyin Avni Efendiden²¹ icazetname aldığını, bundan dolayı Gümüş Liyakat Madalyası ile ödüllendirildiğini daha önce belirtmiştik. Hocasının vermiş olduğu bu *icazet-namede*²² belirtilmiş olduğu üzere böylece kendisine *ulûm-i âliye/alet ilimleriyardımcı ilimler ve 'ulûm-i 'âliye/yüksek bilimler* alanında *diploma* verilmiş oluyordu (YA-MAY-K1-009). Bunun üzerine kendisine bir de berat veriliyor (8 Ekim 1901). 1902 yılı Mayıs ayında, *ru'ûs imtihanına* giriyor; imtihanı birincilikle kazanıyor ve Meşihat'ten tdrise mezuniyeti havi *şahadet-name* alıyor (24 Mayıs 1902). Aynı yıl Bayezid Camii'nde dersiâm olarak tdrise başlıyor. 3 Mayıs 1910'da, *Hareket-i Haric payesi* ile terfi ediyor, kendisine *İstanbul müderrisliği ruûs-i hümayunu*²³ tevcih ve ita buyuruluyor (05.01.1908). Bir ara bir yıl kadar Medresetü'l-Kudât'a/Kadı Okuluna devam ediyor. Kendi ifadesine göre, Arapça ve Farsçayı çok iyi biliyor, okuyor, yazıyor ve konuşuyor (YA-MAY-K3-002; DSA, 544, 40).

Mustafa Asım'ın talebelerinin tamamı hakkında bilgimiz yoktur. Ancak 1914 yılında ondan icazet alan sekiz talebesinin adlarını biliyoruz²⁴. Bunlardan üçü Orduludur²⁵: Ordulu Osman Nureddin Efendi bin Ali, Ordulu Mehmed Arif Efendi bin Ahmed Efendi, Ordulu Ahmed Nureddin Efendi bin Mustafa Efendi. Arif Efendi, Aybastı'nın Yakacık köyündendi, bugün burası Kabataş'ın Alankent mahallesidir. Arif Efendi Cumhuriyet döneminde Karay/Kabataş'ta 1925-1928 yılları arasında *mekteb-i iptidai* muallimliği yapmıştır ve burada Mustafa Asım'ın oğlu Senai Yediyıldız'ın hocası olmuştur. Sonraki hayatı ise fahri imamlık ve vaizlik ile geçmiştir. Osman Nureddin Efendi ise, yaklaşık 1930-1950 yılları arasında Ordu ilinde merkez vaizi olarak görev yapmıştır (YA-MAY-K2-012).

*

Mustafa Asım Efendi'nin oğlu Senai Yediyıldız, *Hatırât*'ında²⁶ babasının öğrenimi ile ilgili hikâyesini kendisinden naklen şöyle anlatıyor: “Ba-

²¹ Arapkirli Hüseyin Avni için bkz. Yurdağür 1966: 329-331; Mardin 1966: 127-132.

²²Bu icazetnamenin aslı, Özel Arşivimizdedir (YA-MAY-K1-009). Bu icazetnameden hareketle yapılan bir araştırma için bkz. B. Yediyıldız 2009: 480-487. Bu metin için ayrıca bkz. B. Yediyıldız: 2018: 219-229.

²³ Bir belgede bu “medrese-i dersiye-i Abdürrahim Efendi Müderrisliği” olarak geçmektedir (YA-MAY-K6-034).Ruûs, bugünkü “doktora diploması” gibi ilmiye sınıfındakilere mahsus bir ihtisas rütbesidir. Reis kelimesinin cemidir, başlar manasına gelir, aynı zamanda ihtisas unvanını ifade eden bir ıstılah olarak kullanılmıştır.

²⁴ Bunlara verdiği icazetlerin müsvedde örneği için bkz. YA-MAY-K-015. Başka bir belgede de “on yedi efendiye icazete muvaffak oldum” kaydı vardır (YA-MAY-K6-034).

²⁵Diğerleri ise şunlardır: Arapkirli Hafız Hüseyin Efendi bin Molla Mustafa, Bayramiçli Mustafa Adil Efendi bin Abdülhalim Efendi, Geybüzeli/Gebzeli Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmed, Niksarlı Mehmed Şükrü Efendi bin İbrahim Efendi, Çarşambalı Osman Nuri Efendi bin Hasan (YA-MAY-K2-061).

²⁶Senai Yediyıldız'ın yetmiş sayfa civarında bir *Hatıratı* bulunmaktadır. Eski yazı ile yazılmıştır. Bunun dışında hemen hemen her sene almış olduğu cep takvimlerine ya da ajandalara notlar yazmıştır. Kendisinden yirmi klasör civarında evrak kalmıştır. Bunlar, Bahaeddin Yediyıldız'ın özel arşivinde bulunmaktadır. Bunlar üzerinde bir tahlil denemesi yapılacaktır. Bahaeddin Yediyıldız tarafından hem *hatı-*

bam merhum çocukluğunda köyümüzün yakınında olan medreselerde okumuş. Ancak, bu tahsili yeterli bulmamış ve başka imkânlar araştırmaya başlamış. Bu durumu kendisi şöyle anlatırdı: ‘Aybastı’nın tedrisatı beni tatmin etmedi. Amasya’da çok güzel tedrisat olduğunu öğrendim. Babamdan bir miktar harçlık alarak Amasya’ya gittim ve üç sene de orada tedrisat yaptım. Bununla birlikte yine de tatmin olmadım. En üstün tahsilin İstanbul’da yapıldığını duyuyor, canım uçuyordu. Fakat ne yazık ki, babam fakirdi. İstanbul’a gitmek için para bulamıyordu”. “Bilindiği gibi Ramazan aylarında medreseler tatil olurdu. Bir ramazan ayında babam Amasya’dan Terme’ye gelerek iyi bir köye ramazan hocası durmuş. Bayramda halk kendisine bir büyük çuval pirinç ile bir miktar para hediye etmişler. Babam yol ve vâsıta olmadığı için pirinci Aybastı’ya taşımasının imkânsız olduğunu ve bu kadar para biriktirmeye de bir daha fırsat bulamayacağını düşünerek İstanbul’a gitmeye karar vermiş. Pirinci bir at arabası ile Samsun’a götürmüş. Oradan vapurla İstanbul’a hareket etmiş. Vapurda çuvala yaslanarak uyuyakalmış; bundan istifade çuvalı arkadan bıçaklayarak bir miktarını çalmışlar. Böylece yarım çuval pirinç ve bir miktar parayla İstanbul’a vasıl olmuş. En iyi hocaların ve iyi bir tedrisatın Bayezid’de olduğunu öğrenmiş ve buraya yerleşmiş. O zaman tedrisat usulü şöyle imiş. On iki sene okuduktan sonra icazet alınıyormuş. İmtihanalarda ilk üç dereceye girenlere sırayla görev veriyorlarmış. İmtihanda birinci olarak muvaffak olanlar aynı sene, ikinci ve üçüncü olanlar ise ikinci sene dersîâm olarak ders okutmaya başlarlarmış. Mecburî hizmet olarak on iki sene talebe okuttuktan sonra, kaydı hayat şartı ile maaş almaya hak kazanırlarmış. İlk on iki sene, bir dersîâm müderrisi unvanına sahip bir ilim adamı olmak için yetiyormuş. Babam merhum da, memleketine hiç gelmeden ve fakir babasından bir kuruş para istemeden sâdece ramazan aylarında ashabı sohbetin sahaveti ile elde ettiği parayı iktisat ederek senenin on bir ayında tahsiline devam etmeye çalışmış. Bu suretle on iki senelik tedrisat neticesinde öğrenimini tamamladıktan sonra Sultan Hamid devrinde irâde-i seniyye ile açılan *ru’ûs imtihanına* girmiş. Kendisi hayatının bu safhasını şöyle anlatırdı: ‘Padişah Sultan Hamid’in emriyle *ru’ûs imtihanı* ilan edildi. İmtihana girdik. Ben ikinci olarak muvaffak oldumsa da, hakikaten ben ve benim gibilerden daha zeki olan talebe arkadaşlarımızdan imtihanda muvaffak olamayanlar Sultan Hamid’e öyle istidalar yağdırdılar ki, neredeyse padişahın başını sarayın tavanına vurduracak şekilde. Bu muktedir ellerden çıkan dilekçelerin karşısında Padişah birinci imtihanı lağvetti. O zamanın tabiri ile imtihan heyetinin hem Meşihat’ten ve hem de Maarif’ten teşekkül edecek olan iki heyet huzurunda yapılmasını ferman buyurdu. Ben bu durum karşısında şöyle bir karara vardım ve bazı samimî arkadaşlarıma da fikrimi söyledim. Ben on iki sene rızayı ilahi için ashabı hamiyetin yardımıyla okudum. Unvan kazanmak, nam almak için değil. Devletin parasını almadım, dolayısıyla borçlu da değilim. Bu on iki sene içerisinde ve evveliyatında da babama hiçbir hizmetim dokunmadı. Bu itibarla imtihana girmeyerek memleketime gideyim. Babamın son zamanlarında hizmetinde bulunarak duasını alayım diye düşünmüştüm. Bu fikrimi duyan üstadım Arapkirli Hüseyin Avni Efendi hoca, medresemi teşrif buyurarak misafirim oldu. Hocama izzet ve ikramda bulundum. Sohbet sırasında imtihana girmeme hususundaki fikirlerimi öğrenmek istedi. Evet, hocam, ben

ratın hem de *günlüklerin* çevriyazıları yapılmıştır. Günlükler de iki bin sayfaya yakındır.

herhangi bir unvan veya devletten maaş istemiyorum. Memleketime giderek babamın hizmetini yapmak, duasını almaya çalışmak kararındayım, dedim. ‘Oğlum Mustafa Efendi bu ikinci imtihana girmezsen sana hakkımı helâl etmem’ diyerek imtihana girmem konusunda ısrar etti. Kendisine sonsuz hürmetim olan hocamın üstatlık hakkını helâl ettirmek ve emrini yerine getirmek için imtihana gireceğime söz verdim’.

‘İkinci imtihan ilan edildi. Çok sıkı bir imtihan olacağı anlaşılıyordu. İmtihan komisyonu hem şeyhülislamlıktan ve hem de maariften gelen üyelerden müteşekkildi. Ayrıca imtihan salonu polis ve zabıtalarla çevrilmişti. Adaylar imtihana tek tek alınıyor, giriş kapısından alınan talebe başka bir kapıdan çıkarılıyordu. Çıkanlar diğer talebelerle sureti katiyede görüştürülüyordu. Bunun için gerekli tedbirler alınmıştı. Birinci imtihan okutulan Arapça bir ibârenin harekelenmesi hususunda meşihat ve maarif komisyonları anlayamamış. Her iki heyetin okuyuş şeklinin de kabul edilmesini kararlaştırmışlar. Hatta iptal edilen birinci imtihan muvaffak olanların hakkını gözetmek üzere, *Usûl*’den (en-nazratü’l-ülâ...) ibaresinin bulunduğu sahifenin okutturulması kararlaştırılmış. Böyle bir disiplin içerisinde devam eden imtihan sırası bana geldi ve içeri girdim. Her iki imtihan heyeti karşılıklı yerlerini almışlar. Ortalarındaki masa üzerinde ders kitapları mevcut... Evvelâ ibâre okutturuluyor. Bi-inâyeti’l-lahi Teâlâ besmele, hamdele ve salvele ile okumaya başladım. İbârenin yarılarında, her iki heyetin mutabakat edemediği yere gelmişim. Hocamdan öğrendiğim gibi okudum. Maarif heyetinden biri olmadı dedi, durdum. Ortada bir sükût... Tekrar satırın baş tarafından itibaren aynı şekilde okudum. Satırın sonunda durdum. Yine sükût. Satırı baştan tekrarlayıp da heyetler arasında mübayenet olan ibâreyi yine evvelki okuduğum şekilde okuyup durakladığımda, bizim *Ders Vekili* geç oğlum geç dedi. Böylece imtihanım devamlı sona erdi. Neticesinde, birinci derecede muvaffakiyetim bildirildi’.

“Babam bu hikâyesini işte böyle anlatırdı. O senenin ders yılında göreve başlamak zorunda olan peder, bir ay memlekete izinli gelir. Eski çürük bir evde duran dedem Mehmed Ağa’ya bir evlat hizmeti olmak üzere, şimdi kardeşlerimin durduğu evi başlatır.”

Görüldüğü gibi, burada sözlü anlatımla rivayet edilen bilgiler resmi yazılı belgelerle doğrulanmaktadır. Üstelik olayı yaşayan bir kişinin, onu özel duygularıyla bize yansıtmaması, oldukça ilgi çekici olup yaşanan hayatın arka planını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

*

Mustafa Asım, yukarıda da belirttiği gibi, Haziran 1914’te, fırsat buldukça her zaman yaptığı gibi, geriye dönmek üzere İstanbul’dan Hoşkadem’e geliyor. Dönmek üzere gelmiştir ama ülkenin ve ailenin şartları dönüşüne imkân vermemiştir. Bir arkadaşı 16 Ocak 1915 tarihli bir mektubun da, eşyalarını kendisine emanet edilenlerle birlikte medresedeki odasından bir hamal ile binanın dershane kısmına taşımış olduklarını yazıyor. Demek ki bugünlerde medresede ders yapılmıyor. Daha sonra araştırdığında, buradaki eşyanın Çorlulu Ali Paşa Sâni Medresesi’nin on numaralı hüccesine kaldırılmış olduğunu öğrendiğini bildiriyor ve şöyle diyor: “Eşyanızın kâffesinin mevcut olup olmadığını bilemem. İnşallah zayıat yoktur” (YA-MAY-K4-045).

Bu konuyla ilgili başka haberleşme olup olmadığını bilmiyoruz. Bir arkadaşının 2 Nisan 1915 tarihli bir mektubuna altı ay sonra, 10 Eylül 1915 günü yazdığı cevabî mektup müsveddesinde, Mustafa Asım, kendisinin “perişan bir halde” olduğunu belirtiyor. İstanbul’daki eşyasını ve kitaplarını soruyor: Raflarda üç cilt *Kamus*, iki cilt *Keşf-i Pezdevî*,²⁷ iki cilt *Şihab*, iki cilt *Dürer*, usulden iki cilt Mısır baskısı, bir cilt halinde ‘*Akdü’n-Nâmî ‘ala’l-Celâl* ve ismini hatırlamadığı daha birçok ufak tefek kitap bulunduğunu bildiriyor... Anlattığına göre ayrıca, yine aynı hücrede, üç sandık kitabı, bir yatağı, bir iskemlesi ve bir de mangalı olduğunu söylüyor (YA-MAY-K6-108). Aile arşivimizde bu eşya ile ilgili başka belge yoktur. Mustafa Asım’ın sözlü olarak naklettiğine göre, kütüphanesi İstanbul’da bir kez yanmış, bir kez de yağmalanmıştır. Yağmalanan kütüphane bu olmalıdır²⁸. Bu dönemde, sadece Mustafa Asım değil, Osmanlı Devleti büyük bir buhran içindedir...

24 Temmuz 1914: Avusturya-Macaristan, Sırbistan’a savaş ilan etmiş; I. Dünya Harbi başlamıştır.

1 Ağustos 1914: Almanya Rusya’ya harp ilan etmiştir.

2 Ağustos 1914: Türkiye ve Almanya arasında gizli ittifak anlaşması imzalanmıştır.

5 Ağustos 2014: 1862-1882 tarihleri arasında doğan askerlik mükellefi olan kişilerin askerlik şubelerine başvuruları istenmiştir...

10 Ağustos 1914: Osmanlı Devleti seferberlik ilan etmiştir.

2 Kasım 1914: Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’na savaş ilan etmiştir.

11 Kasım 1914: Osmanlı Devleti, I. Dünya Harbi’nde İtilaf Devletlerine savaş ilan etmiştir. Bunun üzerine, Şeyhülislamlik tarafından bütün Müslümanlara hitaben *Cihat Fetvası* yayımlanmıştır. Bu fetva bir *Ferman* ile birlikte camilerde okutulmak üzere ülkenin bütün idarî birimlerine gönderilmiştir. *Cihat Çağrısı*, İstanbul’da, Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi tarafından Fatih Camiinde okunmuştur.²⁹

Mustafa Asım, bu tarihte Hoşkadem’dedir. Aybastı Nahiye Müdürlüğü “Ulema-yı mahalliyeden/yerel ilim adamlarından Mustafa Asım Efendiye” hitabıyla kendisine 23 Kasım 1914 tarihli resmi mühürlü bir yazı göndermiştir. Yazıda özet olarak şöyle denilmektedir: Cihan ve İslâmiyet ile ilgili meseleler hakkında buyurulan bir *Ferman* ve diğer *emirlerin* suretleri ekte takdim kılındı. Milletimiz cehalet kirliliği içindedir. Bu sebeple, söz konusu *Ferman* ve *Cihat Fetvası*’nın, anlayacakları bir dil ve saygı ile ve ayakta, yanık kalp ile duygulu ve etkili bir biçimde okunması; Müslümanların dinî imanını malıyla ve bedeniyle kurtarmaya koşmalarının din yoluna borcumuz olduğu; kâfirler hücum ettiklerinde dinî görevimizin ölmek olduğu; bu Cuma günü, halkın hangisini isterler ise Karay/Kabataş, Yakacık/Alankent ve Hükümet Yanı/Aybastı Merkez camilerinden birine dinî öğütler dinlemeye koşmaları-

²⁷Bu eser, muhtemelen Ebü’l-Hasen Ebü’l-Usr Fahrü’l-İslâm Ali b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdilkerîm el-Pezdevî’nin (öl. 482/1089) eseridir. Eserin asıl adı *Keşfü’l-Estar* olmalıdır. Bkz. Bedir-Koca 2007: 264.

²⁸O dönemin ulema biyografileri okunursa bu tür olayların yaygın olduğu görülecektir.

²⁹Gurulkan 2013: 92-94. Burada fetvanın Fatih Camiinde okunuşuyla ilgili bir fotoğraf vardır.

nın ilanı; ve taraf-ı âlinizden ise Yakacık Camii'nde,- Rüştü Efendi'ye de yazıldığı üzere kendisiyle birleşerek- halkın Tanrı aşkının uyandırılması hususuna himmetleri rica olunur efendim (YA-MAY-K2-009 ve K6-082).

Öyle görülüyor ki, o dönemde otuzdan fazla köyü bulunan Aybastı Nahiyesinin sadece üç yerinde cami vardı: Merkez, Karay ve Yakacık. Bütün halkın bu üç yerde toplanması isteniyor. Karay, altmışlı yıllardan sonra yapılaşarak belde haline gelecek, doksanlarda ilçe olacaktır (Kabataş). Yakacık'ta ise zaman içinde Alankent adıyla bir belde kurulacaktır. Rüştü Efendi, o dönemde Bolu Sancağı Mutasarrıfı olan, Nisan 1915'te ise Hüdavendigâr Vilayeti Valisi olarak atanan Aybastı Çukurcıklı Ali Osman Bey'in kardeşidir (Güley 1990:12-219).

I. Dünya Harbi, devam ediyordu. Savaş boyunca Türkler, Çanakkale, Kafkas, Sina-Filistin ve Suriye, Irak, Galiçya, Romanya, Makedonya, Hicaz-Asir-Yemen, Libya ve İran cephelerinde sürekli çarpışacaktı... Ondan sonra da Milli Mücadele başlayacaktı...

İstanbul'a dönemeyen Mustafa Asım, 16 Haziran 1914'de babası Mehmed Ağayı ebedi yolculuğuna uğurlayacaktı. Seferberlik ve harp yılları toplumu yormuştu. Mustafa Asım, İstanbul'a dönmeye karar verir. Oğlu Senai Yedi yıldız, ailenin ve ülkenin o günkü durumu ile babasının İstanbul'a dönme kararını ve sonuçlarını, 1981'de kaleme aldığı *Hatırat*'ında şöyle anlatıyor: "1330/1914 senesinin Temmuz ayında Aybastı'ya bağlı Perşembe Yaylası'nın Ortaköy Obası'nda dünyaya gelmişim. Benden bir buçuk sene sonra bir erkek kardeşim daha dünyaya gelmiş. Umumi Harbin Türkiye üzerindeki ağır etkileri, Türkiye'de sivil ve asker başına çöken açlık, uca köşelerde devlet mekanizmasının yok oluşu ve idarenin gaddarların eline geçmesi, bunların kasaba ve köylerde zalimce mazlum ve bîkeslere indirdiği darbeler, ülkeyi kasıp kavurmakta... Bu olumsuz şartlarda ve bilhassa kendisine haksız yere musallat olan Nahiye Müdürü Avni Bey'in şerrinden rahatsız olan babam merhum Dersiâm Müderrisi Mustafa Asım Efendi İstanbul'a gitmeye karar veriyor. Zaten kendisi İstanbul'da on iki yıl medrese tahsili görmüş, on iki yıl da Beyazıt Külliyesi'nde dersiâm olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla kurtuluşu buraya dönmekte aramaktadır. Dedem Mehmed Ağa, o günlerde yeni vefat etmiştir. Misafir olduğu Ortaköy Obası'ndaki kayın pederi ve zamanın kadısı Erzenzâde İbrahim Efendi'nin evinden bir gece yarısı babam İstanbul'a gitmek üzere yola çıkar. Hâlen sağ olan emekli imam Tahir Eren'i de yanına arkadaş alır. Bu bir maceranın başlangıcıdır".

"Babam merhum, Perşembe'nin Ortaköy Obası'ndan ayrıldıktan sonra Bozcalı ve Çataloluk yaylalarını ve buraların dağ ve tepelerini aşar. Niksar istikametini geçer. Sonra talihsizliğin ikinci bir darbesi olmalı ki eşkıyalara rastlar. Üzerindeki parasını ve elbisesini alan eşkıyalar, kendisini de sağ böğründen bıçakla yaralarlar. Bir hayırseverin evinde bir gün bir gece yaralı olarak misafir kalır. Bir merhamet sahibi babamı bir öküz arabasıyla Samsun'a götürür ve hastaneye yatırır. Bir ay tedavi altında kalan babam taburcu olduk-

tan sonra Çarşamba'ya gelir³⁰. Orada ilim ve irfan sahibi zatlarla sohbet eder, dostluklar kurar. Jandarma bölük kumandanı, İstanbul medreselerinden mezun birisidir. Sohbetleri sırasında babamın iyi bir ilim adamı olduğu kanaatine varır. Babamı makama çağırarak esnayı sohbette nereden gelip nereye gittiğini sorar. O da, Aybastı'da kendisine zulüm ve tahakkümde bulunan Nahiye Müdürünün şerrinden kurtulmak için İstanbul'a gitmek üzere hareket ettiğini yolda eşkiyalarla karşılaştığını, soyulup yaralandığını anlatır (bu yaralanma hâdisesi dolayısıyla yazdığı şikâyet dilekçelerinin müsveddeleri halâ kitaplarının arasında durmaktadır)". "Bu acı hâli dinleyen binbaşı, babama hiçbir yere gitmemesini, Çarşamba'da resmen muallimlik görevi almak üzere müracaat etmesini ve bu konuda kendisinin de yardımcı olacağını söyler. Ve ilâveten de, 'hocam, Aybastı-İstanbul arasında dolaşırken bir kenarda seni öldürürler' der. Bunun üzerine babam müracaat eder. Çarşamba'da görev alır ve orada kalır".

Senai Yediyıldız'ın bahsettiği belgeye göre, Mustafa Asım, hastaneden çıktıktan sonra yolunu kesen, eşyalarını gasp eden ve kendisini yaralayan zanlıları Çarşamba'da mahkemeye vermiştir. Fakat 18 Temmuz 1918'de mahkemeden men'-i muhakeme kararı çıkmıştır. Buna itiraz etmiş ve yeniden tahkikat talebinde bulunmuştur. Zanlının Amasyalı Ömer oğlu Hulusi ve suç ortağının Çarşamba jandarmalarından Kırşehirli Hasan olduğunu, gasp edilen gümüş saatinin söz konusu Hasan'da bulunduğunu iddia etmekte ve bunu şahitlerle ispatlayabileceğini bildirmektedir (YA-MAY-K2-023). Devir öyle bir devir ki, jandarma eşkiya ile birlikte yol kesmekte, insan soymaktadır... Mustafa Asım'ın Aybastı'dan Nahiye Müdürü'nün şerrinden ayrılmış bulunması ve sonra başına gelen olaylar, ülkenin ne hale gelmiş olduğunu açıkça göstermektedir.

Çarşamba'da muallimliğe başlayan Mustafa Asım burada kendine bir yer ve çevre edinir. Kütüphanesini yeniden oluşturmaya başlar. İstanbul'daki kitaplardan umudunu kesmiş olmalı ki, sürekli olarak parasıyla kitap siparişlerinde bulunur. Böylece üçüncü kez kütüphane kurmaya gayret eder. Seferberlikten sonra yaz aylarını Hoşkadem'de ve Eceli Obası'nda, kış aylarını da Çarşamba'da geçirir. Ama yollar çok kötüdür. Bir zaman sonra, muhtemelen 1930 yılından itibaren, Çarşamba'dan tamamen vazgeçer, 1945 yılında Hakk'a yürüyüşüne kadar Aybastı'da kalır. Bu dönemini oğlu Hatırat'ında şöyle anlatır:

"Dersiâm müderrisi unvanını kazanıp ders okutmaya başladıktan sonra babam, kendi doğup büyüdüğü yöreleri düşünmeye başlar. Memleketine umumî bir hizmette bulunmak ister. O dönemde babama göre Aybastı'nın en büyük ihtiyacı Fatsa'dan Reşadiye'ye uzanacak bir yoldur. Bu hususta teşebbüse geçer.

O zamanlarda Aybastı halkı, Yakacık'tan ve Elbey'in Kalınçorak ormanından geçmek, Sayaca'nın Fırışlık yokuşu denilen rampadan şimdiki Çatak/Çatalpınar pazarına inmek ve oradan şimdiki güzergâhını takip etmek su-

³⁰ Bu yolculuk esnasında Mustafa Asım'ın Çarşamba'nın güneyinde, Yeşilirmak üzerinde Sofualan köyünde kalmış olması ihtimali vardır (YA-MAY-K6-108, 122).

retiyle Fatsa'ya üç günde gidip gelirlerdi. Şimdiki Fatsa-Reşadiye şosesi güzergâhından binek ve yük hayvanları bir yana, yaya dahi geçemezdi... Belki kuşlar bile bu vadiden uçamazdı... Babam sahili dâhile bağlayan en kısa mesafenin burası olduğunu düşünmüş. Zaman zaman bu güzergâha yakın yörelerde oturan muhtarlardan ve şahıslardan imza toplayarak dilekçeler ve mazbatalar düzenlemiş. Bunları Sultan Hamid'e ve Nafia Nezareti'ne yağdırmış. Uzun müddet böylece devleti rahatsız etmiş, uyandırmaya çalışmış... Nafia Nezareti'ni ikna ederek Fatsa - Reşadiye yolunun keşfi, çizilmesi ve yolun açılması için bölgeye mühendisler göndermiş. Bu mühendisler tarafından verilen rapor üzerine bu yolun devlet programına aldırılmasına muvaffak olmuş. Bu hususu ispatlayan dilekçe ve mazbata suretleri hâlen babamın kitapları ve evrak-ı perişanları arasında bulunmaktadır"³¹.

“Seferberlik badirelerini atlattıktan sonra baba vatanı olan Aybastı'da ikamet eden babam Mustafa Asım Efendi, Fatsa-Reşadiye yolunun ilk yapım çalışmalarına bizzat katılmıştı. Öyle ki, zamanın valisi, bu yolun açılması için, yol güzergâhı üzerindeki köylerde oturan halkı kazma kürek seferber eder. Bu çalışma yoğun bir şekilde iki ay devam eder. Babam da halka yolun ehemmiyetini anlatmak ve onları çalışmaya teşvik etmek için halkın arasında iki ay müddetle evine gelmeden dolaşmıştır. Nihâyet yeni açılan Fatsa-Reşadiye yolundan hayvanla sağlanan geçitten ilk yolculuk babama nasip olmuş, ekseriyetle ata binmeden yoldan taşları ata ata Fatsa'ya gitmiş gelmiştir”.

Üçüncü kez topladığı kitaplarını Mustafa Asım, Çarşamba'dan Hoşkadem'e eski Kalınçorak yolundan, sandıklarla at sırtında taşıtmıştır. Bu kitaplar halen Hoşkadem köyünde oğlu Senai Yediyıldız'ın evinde muhafaza edilmektedir. Bin bir zahmetle gerçekleştirilen bu kitap taşıma hikâyesini ben, atıyla bu işe yardımcı olan Safalık köyünden Lütfi Gürsoy'dan dinlemiştim...

Mustafa Asım, söz konusu yolculuk ve maceradan sonra birkaç yıl süreli Çarşamba'da oturur. O burada iken 1912'de Aybastı'da evlendiği eşi Tuba Hanım vefat eder. Bu eşinden olan İbrahim ve Senai, Ortaköy'de teyzelerinin yanındadır. İbrahim yanarak ölmüştür. Mustafa Asım, bu sefer Çarşamba'da Saibe Hanım ile evlenir. İki oğlu da bu hanımdan olur: Vecihi ve Kemal. Vecihi, birkaç yaşında iken hastalanıp ölmüştür. Kemal, 1923 doğumludur. Adı, Milli Mücadele'nin lideri, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal'e izafeten verilmiştir. Mustafa Asım'ın aile hayatının hikâyesi oldukça karmaşık ve uzundur. O zamanların toplum ve aile yapısını anlamak için uzun ve kapsamlı tahliller yapılması gerekmektedir. Bu konu Mustafa Asım hakkında hazırlamakta olduğumuz bütünlüklü bir biyografi kapsamında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Seferberlik yıllarının bitimine kadar Çarşamba'da kalan Mustafa Asım, daha sonra yukarıda da belirtildiği gibi sadece kış aylarını Çarşamba'da

³¹Bu yol hikâyesi ile ilgili olarak bkz. Yediyıldız 2001: 9-19. Yazdığı bir mektubun müsveddesi ve çevriyazısı da burada neşredilmiştir (s. 140-143). Burada Reşadiyeli Prof. Dr. Ali Rıza Atasoy'un bu yol ile ilgili çalışmaları da anlatılmaktadır (s.143-147). Krş. Yediyıldız 2018: 277-308.

geçirmekte, yaz aylarında ise ailesiyle birlikte Hoşkadem'e ve yaylalara çıkmaktadır. Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, muhtemelen 1930 yılından sonra artık Çarşamba'ya hiç gitmez. Muallimlik görevi ne kadar sürdü tam olarak bilmiyoruz. Çarşamba'da kendisinden farklı alanlarda da yararlanmıştı. Kendisi Çarşamba'da Müftülükte kurulmuş olan Meclis-i İlmiye/İlim Meclisinin üyesidir. Önemli din ve hukuki sorunlar bu mecliste görüşülüp karara bağlanmaktadır. 4.5.1922 tarihinde yapılacak olan bu toplantılardan birine “Dersaadet Dersiamlarından Ordulu Mustafa Asım Efendi Hazretlerine” hitabıyla kaleme alınmış bir mektupla Çarşamba Müftüsü tarafından davet edilmiştir (YA-MAY-K6-021). Yine Çarşamba Müftüsü, 1928 yılında, Mustafa Asım'dan resmi bir yazı ile, Ramazan ayı boyunca, Orta Mahalle'de Ketten camiinde³², ikindiden sonra, Nafiz Efendi ile münavebe ile “vaaz ve nasihat ifasına himmet etmelerini” rica etmektedir (YA-MAY-K4-21). Ramazan Bayramı'nda ise Müftü, Mustafa Asım'ın “vaaz ve nasihat etmek üzere Aşağı Turgutlu Köyü camiinde”³³ bulunacağını yazı yazarak köyün İmam, Muhtar ve cemaatine bildirmekte, kendisine “hürmet ve riayet etmelerini” istemektedir (YA-MAY-K4-022).

İlgili belgelerdeki ifadelerden anlaşıldığı üzere, Mustafa Asım, ya *Dersaadet* ya *İstanbul* ya da *Bayezid dersiamlarından* unvanını kullanmaktadır. *Dersiâm*, medreselerde öğrencilere, camilerde *halka açık ders verme* yetkisine sahip müderris için kullanılan unvandır. Kelime aslında, “*umuma, halka açık ders*” anlamına gelir. Daha sonra bu tür dersler vermeye yetkili müderrislere de *dersiâm* denilmeye başlanmıştır. *Dersiâm* olabilmek için medrese öğrenimini tamamlayıp icazet aldıktan sonra bir imtihana daha girmek gerekiyordu. Bu şekilde halka açık ders verme yetkisi kazanılıyor ve halk arasında daha etkili hale geliniyordu. II. Mahmud, ıslahatlarını halka duyurma konusunda dersiamlardan geniş ölçüde yararlanmıştı. 19. Yüzyılda önemleri daha da arttı. 1869'da İstanbul'da yüz altmışaltı medresenin sekseninde yüz seksen *dersiâm* ders veriyordu. Diğerlerinde *dersiâm* yoktu. Medreselerin çoğunda sadece bir *dersiâm* görev yapmakta iken bazılarında üç beş *dersiâm* bulunuyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında *Dersiamlık* imtihanı için yeni kurallar getirildi. İmtihanları, ders vekilinin başkanlığında tanınmış ulemadan oluşan bir heyet yapıyordu. II. Abdülhamid'in saltanatının (1876-1909) ortalarına kadar *Dersiamlık* imtihanları yılda bir defa açılırken daha sonra teşkil edilen bir heyetin medreselerde belirli aralıklarla imtihan yapması, bu şekilde yılda on beş kişiye bu unvanın verilmesi usulü benimsendi. Bu unvanı alanlara ücretsiz belli bir staj döneminden sonra maaş bağlanırdı. II. Abdülhamid, ücretsiz dönemde kendilerine hazine-i hassadan dört lira ücret ödenmesini emretti. Hizmet süresiyle birlikte *Dersiamlık* maaşı da yükselirdi. İcâzet verme yetkisi olan dersiamlara “*mûciz dersiâm* ” denilirdi. Mustafa Asım da *mûciz dersi-*

³²Keten camii, tarihî ahşap bir camidir. Çarşamba'nın Orta mahallesinde, Terme Caddesinden Bedestene inen sokakta, Bedesteni geçtikten sonra sol taraftadır. Halen ayakta. Korunması gereken tarihi camilerden biridir. Yeni Cami de denilmektedir. Çarşamba'nın Ordu Köyü, Göğceli (1206) ve Şeyh Habil (1211) gibi diğer tarihî ahşap camileri için bkz. Bayraktar 2009: 85-118.

³³Aşağı Turgutlu Köyü Camii de, tarihî ahşap bir camidir. Köyün mezarlığı içinde bulunmaktadır. Bakımsızdır. Vakit namazları kılınmakta, fakat Cuma namazı kılınmamaktadır. Köye yeni cami yapılmıştır. İhtiyaç olmasa da bu kültür varlıklarımızın korunması gerekmektedir.

amlardandı³⁴. Dersiamlar İstanbul'da olsun taşrada olsun çeşitli görevlere getirilmekteydi. Dersiamlık unvanına sahip müderrislere haric, dâhil vb. medrese dereceleri padişah iradesiyle verilebilmekteydi. Mesela Fatih Camii dersiamlarından Medine Mahmudiye Medresesi müderrisine maaş tahsisatları ve terfi hakları saklı kalmak üzere mahreç payesinin verilmesi Sultan Reşad'ın bir iradesiyle sağlanmıştı. Bütün bu faaliyetlerin yönetimi Ders Vekâleti'ne, dolayısıyla meşihat makamına verilmişti. Dersiamlar İstanbul'da bağlı buldukları büyük camilere nispetle adlandırılıyorlardı: Fatih, Süleymaniye ve Bayezid dersiamlarından gibi... Dersiamlar cami derslerini umumiyetle sabah namazı ile öğle namazı arasında verirler, *halka açık olan bu derslere* her kesimden birçok kimse katılırdı. Meselâ, Rumeli kazaskeri Hasan Refet Efendi (öl.1874) evvelce Meşihatta Başkâtip iken ve Tarihçi Lutfi Efendi (öl.1907), Fatih Camii dersiamlarından Yerköylü Hoca Ali Efendi'nin sabah derslerine devam etmişlerdir (*Tarih*, XIV, 70). Mustafa Asım'ın da kendisi dersiamken başka bir dersiam Âlûsî'nin derslerine devam ettiğini yukarıda belirtmiştik. Darülfünunun ilk açıldığı dönemde muhtemelen Dersiamlık geleneğinin bir devamı olarak bazı derslerin hoca efendiler tarafından halka açık olarak verildiği bilinmektedir. Paris'te, Collège de France'da, tanınmış bilim adamları, haftada bir saat, halka açık ders anlatırlar. Osmanlılardaki dersiamların camilerdeki halka açık dersleriyle Collège de France'daki uygulama arasında tarihî bir etkileşimin olup olmadığının araştırılması gerekir. Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait Diyanet teşkilatında dersiamlara da yer verilmiş, özellikle taşra teşkilatında dersiamlar müftü ve müftü müsevvidinden sonra üçüncü sırayı almıştır. Bu unvana sahip olanlara kanunla devlet bütçesinden maaş bağlanmıştır. Hayat boyunca unvanlarını da korumuşlar, maaşlarına karşılık da buldukları yerlerde halkı aydınlatma görevlerine devam etmişlerdir...

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlılardan aldığı en büyük miras, insandır, toplumdur, milletin kendisidir. Osmanlı ulema sınıfına mensup, İstanbul Bayezid dersiamlarından birisi olan Mustafa Asım da onlardan biridir. Birinci Dünya Harbi'nden itibaren ömrünün on yılını bir kasabada, on beş yılını ise doğup büyüdüğü köyünde, Osmanlı döneminden devraldığı kitaplarıyla birlikte, çevresini aydınlatmaya ve insan yetiştirmeye gayret ederek geçirmiştir. Onun mensubu olduğu donanımlı dersiamlar grubu, Türkiye Cumhuriyeti devletinden de teşvik görmüştür³⁵. Meselâ bu ulemadan bir diğeri olan Ahmet Hamdi Akseki, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, medreselerin ıslahı konusunda fevkalade gayret göstermiştir. O, 1922'de Ankara'ya gelir. Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti Umum Müdürlüğü'ne atanır. 1923'te medreselerle ilgili bir rapor hazırlar. Burada İstanbul'da yığılan dersiamların Anadolu'ya geçmesinin sağlanması konusunda çözümler önerir. Ahmet Hamdi Akseki, Tedrisat Umum Müdürlüğü görevi sırasında medreselerin yeniden yapılandırılması konusunda büyük emek harcamış ve başarılı da olmuştur. Mesela medreselere onun gayreti sayesinde İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça dersleri konulmuştur. Atatürk 5 Ocak 1923 tarihinde Konya'da Latife hanımla birlikte Dârü'l-Hilâfe medreselerini teftiş etmiştir. Yanlarında Ahmet Hamdi Akseki de vardır. Atatürk oradan ayrılırken kendisine teşekkür eder, takdirlerini bildirir ve

³⁴ Bir belgeyi "Bayezid Muciz Dersiamlarından Ordulu Mustafa Asım" yazarak imzalamıştır (YA-MAY-K2-061).

³⁵Bu konu ile ilgili olan 3656 Sayılı Kanunun geçici 4. Maddesine göre (D) cetvelinde yer alan dersiamların müktesep hakları saklıdır.

hazır bulunan talebelere şöyle hitap eder: "...Memnuniyetle görüyorum ki, tedris/öğretim ve tederrüs/öğrenim cidden hakikat-i diniye dairesindedir/dinin gerçekliğine uygundur. İnşallah memleketimizi ve milletimizi ihyâ edecek asrî/çağdaş ve hakikî ulema/bilimciler faziletkâr/erdemli müderrislerimiz/aydınlarımız sayesinde, siz olacaksınız. Kıymetli ve hakiki ulemamızın mevkii yüksektir. Ulemamızın ve ilim ve irfan erbabımızın hizmeti ve irşatları ile inşallah İbni Rüşter, İbni Sinalar, Farabiler, İmamı Gazaliler milletimizin içinden çıkacak ve bu asrın tekâmülleri ile mücehhez/donanmış olarak dini hakikatleri ihya eyleyeceklerdir" (Ertan 1988: 15-16). Ahmet Hamdi Akseki, daha sonra sırasıyla Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Heyeti üyeliğine ve Reis Muavinliğine atanır; nihayet 1947'de Reis olur. Bu vesile ile yayımladığı tamim son derece dikkat çekicidir. Vazife, din adamlığı, halk ile ilişkiler, bireyler arasında sevgi ve saygı konularının işlendiği bu tamimde o, şöyle diyor: "...Mensup olduğumuz büyük milleti teşkil eden fertlerin maddeten ve manen yükselmesine ve bu suretle bütün beşeriyete terakki ve fazilet numunesi olmaya çalışmak hepimiz için dinî ve millî bir borçtur". Bu tamimdeki ilkeler bugün bile önemini korumaktadır (Ertan 1988: 30-31).

*

Mustafa Asım'ın, kesin olmamakla birlikte, eldeki bilgilere göre, 1930 yılından sonra bir daha Çarşamba'ya gitmediğini yukarıda belirtmiştik. Bundan sonra hep kışın Hoşkadem'de yaz aylarında ise Eceli veya Hoşkadem obalarında kalmıştır... Ancak, kaydıhayat şartıyla uhdesinde olan *Dersiamlık* görevini, Ahmet Hamdi Akseki'nin tamimi bağlamında burada da sürdürmüştür. Bölgenin camilerinde cemaatle veya değişik vesilelerle farklı yerlerde toplanan halkla ya da görüştüğü kişilerle sürekli sohbet emiştir... Ayrıca evinde isteyenlere ders vermiş ve onları yetiştirmeye çalışmıştır. Bu köyde yetiştirdiği kişilerden bazıları Cumhuriyet döneminde sınavlara girerek başarı göstermişler ve müftü olarak görev yapmışlardır. Oğlu Senai Yediyıldız da bunlardan biridir. 1950 yılında Gölköy ilçesinde vaiz olarak göreve başlamış, Aybastı'nın ilçe olmasıyla birlikte buraya kurucu müftü olarak atanmış ve toplam kırk yıl hizmetten sonra buradan emekli olmuştur. Babası gibi kendisi de normal görevi dışında yörenin imarı, okul yapımı ve her türlü sosyal faaliyetler alanında çok önemli hizmetler gerçekleştirmiştir. Mustafa Asım Efendi'nin 1908'de yaptırdığı ev ve serendi hala ayaktadır ve boşdur. Oğlu Senai Yediyıldız'ın ellili yıllarda yaptırdığı ev ise, oturanı olmasa da, içindeki eşyası ile birlikte varlığını korumaktadır. Mustafa Asım Efendi ve Senai Yediyıldız'ın kitapları da buradadır. Ailenin söz konusu bu iki evi, bir eğitim kurumu gibi işlev görmüşlerdir. Senede birkaç kez, özellikle bayramlarda, burada aileden otuz kırk kişinin toplandığı ve köyümüz halkıyla buluştuğu oluyordu. 1990'lı yıllardan biriydi. Aile içinde bu sosyal ve kültürel faaliyetlerin nasıl daha kurumsal hale getirilebileceği tartışılırken yeni bir fikir ve proje ortaya çıktı: Hoşkadem'e bir kültür evi yaptırmak. Öyle bir bina inşa edilecekti ki, buranın bir katı kütüphane olacaktı. Binada ayrıca, çok işlevli bir salon, çeşitli seminer ve eğitim faaliyetlerinin yapılabileceği muhtelif odalar, yöreye araştırma yapmak üzere veya herhangi bir sebeple gelen konukların kalabileceği iki kısımlı döşeli odalar ve ofisler bulunacaktı. Mevcut kitaplar kültür evinin kütüphanesine konulacak, bizler de kitaplarımızı oraya bağışlayacak idik. Köyün bütün sosyal ve kültürel faaliyetleri bu kültür evinde ve özellikle çok işlevli salonunda gerçekleştirilecekti. Bu fikir, o zaman seksen beş yaşında olan Senai Yediyıldız'ın çok hoşuna gitti. Hemen kısa sürede bina projesinin

yaptırılıp kendisine verilmesini istedi bizlerden... Proje yaptırıldı. Ve kendisi temeli kazdırıp inşaata başlattı. Beş katlı binanın kaba inşaatı üçüncü katta iken bizleri yine topladı Hoşkadem'e... Genel bir değerlendirme yapıldı. Tarihi kültürümüzün yenilenecek geliştirilmesi ve yeni bir medeniyet kurulması yolunda Hoşkadem temsilcisi olmanın gururunu yaşıyordu... Ne yazık ki, bir hafta sonra vade bitti ve Hakk'a yürüdü (11.04.1999). Onun iyilik iradesi ve hizmet aşkı, yokluğunda da etkili oldu ve çocuklarının da gayretiyle binanın inşaatı tamamlandı. Ancak, ülkemizde yanlış uygulanan iktisadi politikalar yüzünden senenin on ayı Hoşkadem ve çevre köylerde kimse kalmadığından binanın kültür evi olarak değerlendirilmesinin çok işlevsel olmayacağı düşünülerek, Senai Yediyıldız Hoşkadem Kültür Evi Derneği'nin mülkü olan binanın kullanım hakkı, belli bir süre için Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Birkaç yıl önce bina, Kabataş Senai Yediyıldız İmam Hatip Lisesi'nin açılışına vesile olduysa da, bünyesinde bugün Kabataş Anadolu Lisesi konuk edilmektedir. Hoşkadem Senai Yediyıldız Kültür Evi Derneği ise, yörenin sosyal ve kültürel tarihi hakkında bilimsel araştırmalar yapmaktadır...

*

Hoşkadem köyü adını, 14. Asırda bölgeyi fetheden ailelerden birine mensup Hoşkadem Fakı'nın adından almıştır. Oğlu Ali, 1455 yılında, Osmanlı'nın tımar beyi idi. Hoşkadem ve Beylerli arasındaki zirvenin, bir zamanlar Hacımiroğulları ile Trabzon Rum Devleti arasında sınır bölgesi olduğu anlaşılıyor. Bu sebeple buraya düşmanı gözetlemek ve geri bölgelerle haberleşmek üzere Kargu denilen bir ateş kulesi dikilmişti. Tabii birçok şehit kanı dökülerek fethedildikten sonra... Şehitlikler, Maşad/Meşhed adıyla eski mezarlıklar halinde ve halkın hafızasında hâlâ yaşıyor. Hoşkadem Fakı da evliya olarak biliniyor. Tepelerde başka evliyalar da vardır (Yediyıldız 2018:109 vd.,170-171). Yörenin şehitleri ve fatihleriyle birlikte, Köye adını veren Hoşkadem Fakı, İstanbul Bayezid Dersiamlarından Mustafa Asım Efendi, onun dedesi Molla Ömer ve kendisinin bu köyde okutup yetiştirdiği Aybastı Müftülerinden Senai Yediyıldız, hep birlikte bu köyün mezarlıklarında ebedi uyularını uyumaktadırlar... Yaşayan Hoşkademliler orayı terk etmiş olsalar bile, onlar köyün bekçiliğini yapmaktadırlar...

Osmanlılar döneminde, dersiâm Mustafa Asım'ın kütüphanesi, yukarıda da belirtildiği gibi, bir kez yanmış bir kez de yağmalanmıştır, hem de İstanbul'un göbeğinde... Cihan Harbi yıllarında Osmanlı'nın nahiye müdürünün şerrinden dolayı Hoşkadem'den ayrılmak zorunda kalan Dersiâm Mustafa Asım Efendi, Cumhuriyet döneminde Çarşamba'da yeniden oluşturduğu kütüphanesiyle birlikte 1930'da yeniden Hoşkadem'e dönmüş ve Dersiamlık görevine burada devam etmiştir... Kitaplarını hiçbir zaman ne saklamış ne de bazılarının iddia ettikleri gibi toprağa gömmüştür... Evi halk eğitim merkezi gibi halka hizmet sunmuş, aralarında ilâhiyatçıların da bulunduğu insanlar yetiştirmiştir... Torunlarından birçoğu tıptan ilâhiyata, matematikten tarihe, kimyadan yabancı dillere birçok alanda yüksek tahsil görmüşlerdir... Yurt dışında doktora yapmışlar, ağırlıklı olarak din görevlisi ve öğretmen olarak ülkenin birçok yerinde, Kanada'dan Belçika'ya ve Almanya'dan Fransa'ya uzanan birçok yabancı ülkede Türk Milleti adına görev yapmışlar ve halen yapmaktadırlar...

Sırf şu çarpıcı örnek bile, kocaman bir asrın sonunda hala Cumhuriyet döneminde eski kitaplar yakıldı, toprağa gömüldü; kimse dinini, diyanetini öğrenemedi diyenleri yalanlamıyor mu? Bir imparatorluk yıkılıp gitmiştir. Onun enkazı üzerinde devlet yeniden inşa edilmiş ve bir inkılap yapılmıştır. Muhakkak din istismarından dolayı takibatı hak edenler olmuştur, tıpkı bugün olduğu gibi! Kraldan fazla kralcı kesilerek zulmedenler de olmuştur, yine tıpkı bugün olduğu gibi! Öyleyse işin doğrusu, din, maarif, kültür ve medeniyet işlerini siyasete bulaştırmamaya itina göstermektir...

Peygamberimiz, “insanların ilk Peygamberlikten beri duyageldikleri sözlerden birisi, *utanmazsan dilediğini yap!* Sözüdür” diyor. Utanmıyorlar, dün olduğu gibi bugün de, bazıları, akıl ve bilim dışında, ya cehaletten ya da hıyanetten her şeyi söylüyor ve yapıyorlar! Ama bu milletin ezelden ebede giden doğru yolunu tekrar bulacağından, İslam ve Türk kültürünün öz dinamiklerinden hareket ederek, eleştirel bir yaklaşımla çağdaş kültürleri özümleyen, iyilik ve yaratıcılığa dayalı, bütün insanlığı kucaklayan yepyeni bir medeniyet yaratacağından eminim...

///

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

Bu araştırmanın asıl kaynağı, Yediyıldız Özel Arşivinde aileden kalan belgelerdir. Bunlara referanslar belli bir kodlama sistemi ile metin içinde yapılmıştır: YA-MAY-K1-009 biçiminde yazılan bu kodlamada YA: Yediyıldız Arşivi’ni; MAY: Mustafa Asım Yediyıldız Evrakını; K: Klasör numaralarını; son üç rakam ise Klasör içindeki evrak numarasını göstermektedir.

YA-MAY-K1-009: Mustafa Asım Efendi’nin Arapkirli Hüseyin Avni’den aldığı 1901 Tarihli İcazetname.

YA-MAY-K-015: Mustafa Asım Efendi’nin Verdiği icazetlerin müsvedde örneği.

YA-MAY-K1-14; K8-191: Mustafa Asım Efendi’nin Ali Alaeddin Âlûsî ’den aldığı 1911 Tarihli İcazetname.

YA-MAY-K4-064: Mustafa Asım Efendi’nin Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî ’den 1893 yılında aldığı icazetname.

DSA 544: Mustafa Asım Efendi’nin Sicil Dosyası, Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, DİBA-Sicil Dosyası, nu: 544. [Bu dosya içinde “Memurîn ve Ketebe ve Müstahdemînin Tescil Edilecek Terceme-i Hallerinin Tahririne Mahsus Varakadır” adlı eski yazı matbu sicil formunun kendi el yazısıyla doldurduğu 1910 tarihli özgeçmişidir].

YA-MAY-K6-020: Mustafa Asım Efendi’nin Amasya’dan babasına yazdığı 1891 tarihli mektup:

YA-MAY-K4-055: Mustafa Asım'ın hafızlık şahadetnamesi.

Araştırmalar:

Abay, Muhammed (2011), “Osmanlı Dönemi Dirayet Tefsirleri”, *Türkiyat Araştırmaları*, c.9, Sayı: 18, s.67-137.

Bedir, Mustafa-Ferhat Koca (2007), “Pezdevî, Ebü'l-Usr”, *DİA*, c. 34, s. 264.

Belek, Âdil (1999),”İbn Azzûz”, *TDV-İA*, c. 19, s. 342-343.

Bayraktar (2009), M. Sami, “Samsun’da Anadolu Selçuklu ve İlhanlı Döneminden Kalan Tarihi Yapılar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* c. 2/7, s. 85-118.

Büyük, Mustafa (2020), *Orta Karadeniz Tarihi'nin Kaynakları XI – Perşembe, Aybastı, Bolaman, Çamaş Kazaları 1834-1845 Tarihli Nüfus Defterleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Demirtaş, Özlem (2003), *Son dönem kelamcılarında Arapkirli Hüseyin Avni ve İlm-i Kelam adlı eseri*, Marmara Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gurulkan, K. (2013) ve diğerleri (Hazırlayanlar), *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul.

Güvemli, Fevzi (2017), *Doğu Karadeniz ve Ordu (1912-1965)*, İstanbul.

İnce, İrfan (2009), “Sindî, Muhammed Âbid”, *TDV-İA*, c.37, s. 246-247.

Kütükoğlu, Mübahat S. (2000), *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK, Ankara.

Mardin, Ebul'ulâ, *Huzur Dersleri*, c. II-III, Yayına Haz. İ. Sungurbey, İstanbul 1966,

Yediyıldız, Bahaeddin (2018), *Hacı Emiroğulları Beyliği'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Ordu Tarihinden İzler*, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu.

Yediyıldız, Bahaeddin (2009), “İstanbul Bayezid Dersiamlarından Ordu Aybastılı Mustafa Asım Efendi'nin İcazetnamesine göre Örnek İnsan Modeli”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, c. 1, s. 480-486.

Yediyıldız, Bahaeddin (Tarihsiz), “Bir köy temelinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sancısı”, Mustafa Asım Yediyıldız, *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi'nin Kitap Dünyası*, Gece Akademisi, Ankara, s. 13-36.

Yediyıldız, Mustafa Asım (Tarihsiz). *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi'nin Kitap Dünyası*, Gece Akademisi, Ankara

Yediyıldız, Bahaeddin (Ed.) (2001), Aybastı-Kabataş Kurultayı 1, İstanbul

Yediyıldız, Bahaeddin, “Amasya Ağrakiye Medresesinde Aybastılı Bir Talebenin İcazet Töreni İçin Babasına Yazdığı Mektup ve Düşündürdükleri (6 Aralık 1891)”, Prof. Dr. Nesimi Yazıcı Armağanında yayımlanacaktır.

Yurdagür, Metin (1991),”Arapkirli Hüseyin Avni”, TDV-İA, III, s. 329-331.

Yücel, Y. İbrahim (2016), “Kaside-i Bürde üzerine son dönemde yapılan ilmi çalışmalar”, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Samsun, Sayı: 1, s. 86-106.

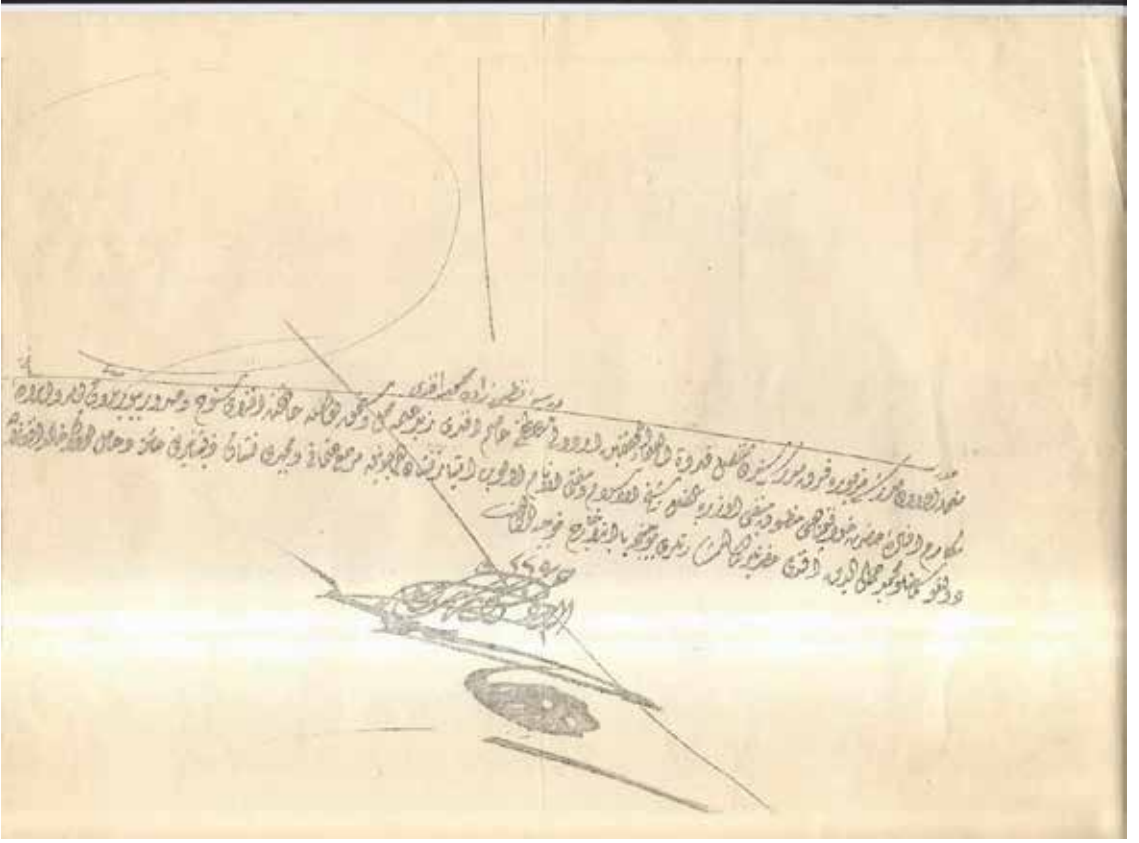
۹

عزیزم مصطفیٰ عظیم انصاف!

رسالت اوتانیه مکتوب نمودن استهوارکری پید، خدمت اقدم . مزد جانی حاصلیم
 و بیایم اولدی . جووه منومه و سرور اولدم . صحت و عافیتک ریغانی بکاز
 ایلم . آره حره بویلم مکتوب کوندره سکر سزفا کورسه کچی اولوب منظور اولوم .
 اولارده قالدیکده شتاسا ادطایکیز . کنه و کیش لوده کی حیانت ، دهها کوزلدر .
 حالکزه سکا ایمکیز . عادت کزلر و جووه حوله عذرا مشغول اولوب عبادت صلیبی
 جیایمده حمد کزه و جبهه صحت و عافیتک احسان بویورسونه آمیبه .
 اولارده عادت کزه و جیوه حوله حمد نه سدم و ده حال ایلم . بطرف کوزولدر
 و عادت خلق باالمقاید سدم و صوره هتتم ایلم .
 طلب اولانیه آخونده قصیه لایب بولنا . قره عارای نسخی قاطعندر . کنه بویور
 آره سنه بدینجه بولدر ایلم حازم انصاف رساله بید کوندره حکم عزیزم .
 مکتوبکرت آرتسنه سدم و التفاتده بولنا . زانی ، خاطر لیز حازم .
 فقط منومه اولدم . بالمقاید جووه سلام و خال ایلم .
 باتی تو جیوانکزه جووه تشکر اسدک حسنه کوندر بکوزم اویریم . وینه
 و عا ایلم خلق کلام ایلم مکتوبکزه بکلام محکم اویریم .
 خواجه کوز

حسین حنفی

Ek 1. Hocası Hüseyin Avni'nin Mustafa Asım'a yazdığı bir mektup (YA-MAY-K1-001)

Padişah iradesiyle bizzat Şeyhülislam Cemaleddin Efendi tarafından Mustafa Asım'a *ibtida-i haric payesi* tevcih belgesi (YA-MAY-K1-006)

K4-28-A

4

مکررہ مصطفیٰ علم فن
 سوم کھنڈن ایدوب خرد کیریزی سفا ایدوب . جوقیزو
 پر جیزی آلمه لیدندہ ماده ایدوب ایدوب . جود اولوب بولخفته صوت
 جیزیه آلمه جودہ منوب اولوب . کونزیدوب مکتوب اصل اولوب
 مختاری صلح و ایمانم اولوب . معاشره و کتابریدیکزه عاشر
 ماده ای لیب اولوب . ضرورت توده العاده کزوبه جوقه قنار اولوب
 صغله اولوب بوده کچر جناب صحر وطنه و مملکت سعوت
 و عالم اسلام اشراج و اشراج حساب بولوبوس .
 بولوبه دتوجول صحر ایشدیکجا بنده نظارت ایدوب . سز
 اولوفندہ دسی و کالی دانشمندانه کیره سونی عثمان فقید علی
 وکیل ایدوب ناضر و کالی جینی کونزیدوب سز صحر الی عثمان ایدوب
 سولیم قبول ایدوب عیلتی بر آرم در سزده بیلیر سز ظہر ایدوب
 بنده عیلت ایدوب . و کالی مجتهد برابر برده بر حیات اولوفندہ
 و شفق بر معاش و ما موریک اولوفندہ ده تصریح ایدوب لازم
 اشکای ایدوب . باقی دعا عزیزم () و صلوات جویلی

Hocası Hüseyin Avni'nin Mustafa Asım'a 1921 tarihli bir mektubu (YA-MAY-K4-028a)

Yukarıdaki Mektubun Zarfı (YA-MAY-K4-028b)

MAV. KB. 029

حکومت = ملت

و سائر حکم فی الامر
« و امرکم شورى بینهم »
بارة عقیقت مصادر افکار در عیقا

حریت عدالت مساوات
مفاد ملت عدالت قانده
یعنی جمیع امور مزده
جزیه و خراج را اولاد
شعبه دولت عدالت
جمله نسل حقوق مساوة
عدالت یعنی عدل و عقابند
یعنی کان عدل و عقابند
حاکم - ایامه
نظام و انظار عالم
بنویس عدالت قانده
عدالت اولاد
صلح و فدا در احوال
ملت را صاحب اولاد

حریت حریت
کلامیه مذهبی
مینه مالک اولاد
یعنی سربستی کلام
ایله امر بالمعروف
ایستند کفر ملین
کنیم خدایت
اخرجت للناس
او خلقتم و قیل
کان یعنی جار
ایستند
خیابان لاکنم
تأمرون بالمعروف
وتنهون عن المنکر

و تومنون بالله
وقال الله عز وجل
من امر بالمعروف
ونهى عن المنکر کان
خليفة الله فی
ارضه و خلیفه
رسوله و خلیفه
کتابه
فان قبل الامر بالمعروف
فان قبل الامر بالمعروف
فان قبل الامر بالمعروف
فان قبل الامر بالمعروف

4

Mustafa Asım'ın meşrutî idare konusunda hazırladığı bir notun ilk sayfası

AMASYA AĞRAKİYE MEDRESESİNDE AYBASTILI BİR TALEBENİN
İCAZET TÖRENİ İÇİN BABASINA YAZDIĞI
MEKTUP VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
(6 Aralık 1891)

Bahaeddin YEDİYILDIZ

İkinci Abdülhamid'in tahta çıkışından üç sene önce, 1873 yılında, Trabzon Vilayeti Ordu Kazası Aybastı Nahiyesinin Hoşkadem köyünde, bir çocuk doğuyor. Adını Mustafa Asım koyuyorlar. O dönemden tam yüz yıl önce 1773'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtında modern eğitimin temelleri atılmaya başlanmıştı, hatta bu çalışmaların yüzüncü yılı olan 1873'te, Mustafa Asım'ın doğduğu aylarda, İstanbul'daki kız rüştiyelerine, Osmanlı'nın Kız Öğretmen Okulu diyebileceğimiz Darü'l-Muallimât'ın ilk mezunu kadın muallimeler bile atanmıştı (Ergin 1977: II, 458-459). Ancak bu yeniliklerden hiçbiri bir asır boyunca Hoşkadem'e ulaşamamıştı. Hoşkadem, komşusu Eceli köyü ile birlikte, ortak bir modern ilkokula ancak 1961 yılında kavuşabilmiştir. Bugün olduğu gibi o günlerde de Hoşkadem, yeşillikler içinde çok güzel bir köydü. Karadeniz sahilinde Fatsa'dan Canik dağlarının zirvesindeki Perşembe yaylası güzergâhı üzerinde, Bolaman çayı vadisinin zirveye yakın bir yamacına asılmış bir tabloydu sanki. Bugün de Hoşkadem, aynı manzaraya sahiptir. Hoşkadem'de, 1876 yılında, on dokuz İslam hanesi yaşıyordu. Demek ki tahminen yüz kişi civarında bir nüfusu vardı. Köydeki hayvan mevcudu da şöyleydi: üç at, üç manda, sekiz öküz, on inek, otuz keçi, yüz yetmiş sekiz koyun... Devlete ödedikleri ağnam resmi/koyun-keçi vergisi altı yüz yirmi dört akçe idi. Toprak mahsulleri üzerinden de onda bir oranında "aşar" alınıyordu ki bunun tutarı da bin yedi yüz otuz altı akçe ediyordu. Demek ki, toplam iki bin yüz elli bir akçe vergi ödüyorlardı (TVS¹-1876-8: 170-171) Görülüyor ki, tarımla geçinen köyde ailelerin tamamı temel üretim aracı olan öküze sahip değildi. Köyde sadece dört çift öküz vardı. Öyleyse, on beş hanenin çift sürmeye öküzü yoktu. Bu durum, tarımın genelde kol gücüyle, ya da öküzü olanlarla yardımlaşmak suretiyle yapıldığını gösteriyor. Köyde sadece on inek olduğuna göre, dokuz aile inekten de mahrumdu. Üç mandası olan aileler, diğerlerine göre ayrıcalıklı sayılabilir. Hele atı olan üç aile, ulaşım ve taşımacılık sorununu da o günün şartlarına göre halletmiş oluyordu... Çünkü başka ulaşım vasıtası olmadığı gibi yol da yoktu zaten... Halk buğday, mısır, arpa ekıyor, sebze ve meyve yetiştiriyordu. Ailelerden önemli bir kısmının bir iki keçisi vardı. Aile başına ortalama dokuz koyun düşüyordu. Koyun ve keçilerin belli aileler elinde toplanmış olması da ihtimal dâhilindeydi elbette...

Çok önemli alış verişler için sene de birkaç defa Fatsa'ya veya Niksar'a yaya, at ya da eşek ile gidilip geliniyordu. Camisi olan merkezî köylerde, Nahiye merkezinde, hatta Canik dağları zirvesinde Perşembe ve Selemen yaylalarında haftalık pazarlar da kuruluyordu. Resmi işler için Ordu veya Trabzon'a gitmek gerekiyordu. Aybastı'dan Ordu'ya yolculuk on sekiz saat, vilâyet merkezi olan Trabzon'a ise altmış üç saat çekiyordu (TVS-1876-8: 100). Bugün Ordu'ya bir buçuk saatte inilebiliyor. Hoşkadem halkı, bir buçuk asır önce bu coğrafi ve ekonomik şartlar içinde yaşıyordu. Mustafa Asım bu

¹ TVS; *Trabzon Vilayeti Salnamesi*'dir.

ortamda dünyaya gelmişti. Bu çocuğun ailesi yaşı geldiği zaman onu okutmak isterse ne yapacaktı? Tarihe devletin başkentinden değil de yerelden baktığımız zaman bu sorunun cevabını araştırmamız gerekiyor.

Osmanlı Devleti, İslam Medeniyetinin vârisi olarak, ona önemli ölçüde katkılarda bulunmak suretiyle hayatını idame ettiriyordu. Dünyada büyük değişimler olduğunun ancak 18. Yüzyıldan itibaren farkına varabilmişti nihayet. Maarif, bilim ve ekonomi alanında Batı çok daha güçlü hale gelmişti. Öyleyse kendisi de yenilikler yapmalıydı. Eğitim öğretim önde gelen konulardandı. Bu farkındalık sayesinde, Türkiye'nin çağdaşlaşma serüveni bağlamında Batı'dan esinlenen modern eğitim öğretim kurumlarının kurulması ve gelişmesi konusunda büyük çabalar gösterilmiş ve gösteriliyordu². 1824'te ilköğretimde iyileştirme çalışmaları arayışları sürdürülüyordu. *Sıbyan mekteplerinin* düzeltilmesi çalışmaları yanında yeni yöntemlerle eğitim yapan *iptidai mektepleri*/ilkokullar açılıyordu ama aslında bunların öbürlerinden pek farkı yoktu. 1857'de Maarif Nezareti'nin kuruluşundan sonra hazırlanan yeni nizamnamelere göre İstanbul'da 1872'de bir *numune iptidai/örnek ilkokul* kuruldu. Bunların sayısı 1876'da İstanbul'da ancak üçe yükselebildi. Bu tarihte bütün İmparatorlukta *iptidai mekteplerinin* sayısı ise iki yüzü geçmiyordu. Bu tarihten sonra yeni usul öğretim yapan bu mektepler giderek yaygınlaşmaya başladıysa da bunların oranı eski usul öğretim yapan *sıbyan mekteplerine* göre çok düşüktü.

Mustafa Asım'ın yaşadığı bölgenin bağlı olduğu ve dört sancaktan müteşekkil olan oldukça geniş Trabzon vilayetinde, 1879 yılında, iki yüz elli sekiz medrese ile iki bin otuz mektep vardı. Bu mekteplerden iki yüz on dokuzu Hristiyanlara, bin sekiz yüz on biri ise Müslümanlara aitti (TVS-1879-11: 255-261)³.

Yeni açılmakta olan *iptidai mekteplerden* önce taşrada yayılmaya başlayan dönemin modern okullarından *rüşdiyelere* gelince, 1876'da, bunların toplam sayısı İstanbul'da otuz üç, İmparatorluğun geri kalan kısımlarında ise sadece üç yüz yetmiş dokuz idi. Trabzon vilayetinde yedi rüşdiye vardı (Kodaman 1980: 152-153). 1879'a kadar Trabzon vilayetinde rüşdiyelerin sayısı ancak on dörde çıkabilmişti.⁴ Bunların sekizinde dörder muallim, dördünde ikişer, ikisinde ise birer muallim görev yapıyordu. Muallimlerden bir kısmı zaten medrese çıkışlı müderrislerdi (TVS-1879-11: 221-223).

Mustafa Asım'ın köyünün bağlı olduğu Aybastı Nahiyesinde 1879'da rüşdiye yoktu. Burada yirmi sekiz İslam mektebi, beş tane de medrese bulunuyordu (TVS-1879-11: 251). 1834 *Nüfus Defteri*'ne göre, bunların ikisi

² Bu konularda çok araştırma yapıldı. Bkz. Koçer 1970, Kodaman 1980, Tekeli – İlkin 1993.

³ On yıl önce 1286/1869 yılında, Trabzon vilayetinde toplam 686 medrese, 325 müderris vardı (TVS-1869-I: 70-78; Köksal 2016: 738). Medrese sayısı müderris sayısının iki katından fazla gözüküyor. Bina olduğu halde demek ki hoca yoktu. 1881 yılı *Salnamesine* göre okul sayıları azalmıştır. Hristiyan mektebi 158'e, İslam mektebi 798'e, medrese sayısı ise 72'ye inmiştir (TVS-1881-12: 283-297). Herhalde nizamnamelere uygun olmayan ya da ayakta kalacak maddi imkân ve öğretim elemanı bulamayan okullar kapatılmış olmalıdır. Ancak 1305/1888 tarihli salnameye göre medreselerin sayısı yine artmış 190'a ulaşmıştır (TVS-1305-13: 124-131).

⁴ Bu rüşdiyeler Trabzon, Rize, Giresun, Samsun, Çarşamba, Ünye, Niksar, Ordu, Akköy, Bafra, Hopa, Tirebolu ve Kelkit'te idi.

Safalık köyünde idi. Çonkara, Esenli ve Yakacık köylerinde de birer medrese vardı⁵. Ancak 1305/1888 tarihli *Salname* (13: 24) sayesinde, bunlardan üçünün kaybolduğunu, geriye kalanlardan birinin Esenli Medresesi, diğerinin ise Hoşkadem Medresesi⁶ olduğunu, ilkinde otuz, ikincisinde otuz bir talebe bulunduğunu biliyoruz.

1892-1893 öğretim yılında bütün İmparatorlukta üç bin elli yedi *usul-i cedide/yeni yöntem* okuluna karşılık hala on sekiz bin dokuz yüz otuz sekiz *usul-i atika/eski yöntem* okulu vardı. Mustafa Asım'ın vilayeti Trabzon'da ise bu sayı iki yüz yirmi dokuza karşılık iki bin üç yüz doksan idi (Kodaman 1980: 128, 141-142).

Bu rakamlar bize yeni usule göre eğitim yapan modern okulların ekonomik sıkıntılar ve öğretmen yokluğu sebebiyle pek yayılamadığını, medreselerin önemi giderek azalsa da hala hâkimiyetlerini sürdürdüklerini gösteriyor. Bilindiği üzere bu ikilik Cumhuriyet döneminde medreselerin kaldırılmasına kadar devam edecektir. Maarifte yapılan bu köklü değişimle, fiziki olarak medreselere son verilmiştir ama Türkiye'de asırların yoğurduğu ve oluşturduğu toplumsal ve kültürel tabanın zihin dünyasını ve davranışlarını değiştirmek pek kolay olmayacaktır. Bu soruna aşağıda tekrar dönülecektir. Çizmeye çalıştığımız bu coğrafı, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar ve ortam içinde Mustafa Asım'ın ailesi, çocuğunu nasıl eğitecekti? Ailede okumuş olanlar vardı. Dedesi ulemadandı. Ama aile çiftçilikle geçinmekteydi. Öyleyse Mustafa Asım ya uygulama içinde öğreneceği geleneksel meslek olan çiftçiliğe devam edecekti ya da dedesinin yolunu takip ederek eski usulde eğitim öğretim görecekti. Çünkü bu ailenin İstanbul'da yüz yılı aşkın süredir maarifte yapılan yenileşme hareketlerinden ve bunların Trabzon merkez ve bazı sahil kasabalarına doğru *yeni usul iptidai mektep* ve *rüşdiye* gibi uzantıları olan okullardan haberlerinin bile olduğu çok şüphelidir. Duymuş olsalar bile oralara gitmek öyle kolay değildi. Bu durumda tek çare dedesinden yararlanmak ve köydeki eski usul eğitim yapan *sıbyan mektebine* gitmekti. Bu açıdan şanslı bile sayılabilirdi.

Temyiz yaşına ulaştığında aile içinde evde ağabeyi Salih ve kendisinin *müebbim/eğitmenim* diye nitelendirdiği ulemadan dedesi Ali oğlu Molla Ömer'den “Elifba”yı ve *Kur'an*'ı öğreniyor. *Kur'an Kıraatini*⁷ “erdemli âlim”

⁵ Büyük 2020: 275, 280, 282, 322, 369. Bu deftere göre, Sefalık'taki müderrisler Cıbroğlu Mehmet Efendi ile Karaköçekoğlu Mehmet Efendi bin Mehmet idi. Çonkara'da müderris Gülcüoğlu Ali Efendi bin Ömer, Esenli'de Demircioğlu Mehmet bin Mehmet, Yakacık'ta ise Karakulaçoğlu Osman Efendi bin Mehmet idi.

⁶ Bu medrese, Eceli'nin Çonkara mahallesi ile Hoşkadem arasında idi. Tam yeri için bkz. Yediyıldız, Tarihsiz: 14-15. 1834 yılında Çonkara sekiz ailelik, Hoşkadem ile sınırdaş ayrı bir köy idi. Hoşkadem Medresesi'nin adı bazı yerlerde Çonkara Medresesi olarak geçmektedir. Bu medresede bir vakitler Aybastı Ortaköylü Erzenzâde Mehmet Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi *Molla Cami*'ye kadar ders okutmuştur. Sonra İstanbul'da Fatih'te Bahr-i Sefid Ayak Kurşunlu Medresesi'nde Sivash İbrahim Efendi'den ders okudu ise de babasının vefatı üzerine icazet alamadan geri dönmüştür. 1883'te Aybastı Nahiyesi Niyabetine tayin olmuş, iki üç kısa fasıla dışında vefatına kadar (1909) bu görevini sürdürmüştür (Albayrak 1996: II, 152).

⁷ *Kur'an*'ın usul ve kaidesine göre okunması.

diye tavsif ettiği Müftü-zade adıyla ünlü Mehmed Efendiden⁸ öğreniyor⁹. Yine bu medresede 1882-1884 yılları arasında Aybastılı müderris Erzenzâde Süleyman Fevzi Efendi'den¹⁰ dersler alıyor ve hâfız oluyor¹¹. Henüz on bir yaşındadır. Hocası Erzenzâde Aybastı Nahiye merkezindeki medreseye nakledilmiş olmalıdır ki, Mustafa Asım da onunla birlikte gidiyor ve dört sene de orada kendisinden *Sarf, Lügat ve bir nebze de Nahiv* okuyor. On beş yaşına gelmiştir. Artık bölgesinde daha fazla tahsil yapacağı başka bir okul, daha doğrusu o günkü eğitim sistemine göre kendisinin daha fazla bilgi edinebileceği başka bir hoca da yoktur. Mustafa Asım Aybastı'daki eğitim-öğretimi de beğenmiyor zaten. Bu sebeple Amasya'ya gidiyor ve Ağrakiye Medresesine yerleşiyor. Amasya'da Mevlânâ Abdülaziz Gümüşhanevî'nin meclisinde bulunuyor; kendisinden *Molla Cami*'nin şerhi olan *Fevâidü'z-Ziyâiye*'yi okuyor (YA-MAY-K1-015)¹².

Mustafa Asım, niçin başka bir yere değil de Amasya'ya gitmiştir? Tercihini neden Ağrakiye Medresesi olmuştur? Dönemin ve bölgenin eğitim öğretim sorunlarını anlayabilmek için bu soruların cevabının aranması gerekir. Amasya, Türklerin Anadolu'ya girişlerinden itibaren stratejik öneme haiz bir üs, bulunduğu bölgenin en önemli kültür ve eğitim merkezlerinden birisiydi. Danişmendli ve Selçuklu Emirleri burada oturmuş, Osmanlı şehzadeleri burada sancak beyliği görevinde bulunmuşlardı. 1861'de bu şehirde incelemeler yapan Fransız seyyah Georges Perrot, Amasya'yı "Anadolu'nun Oxford'u" olarak değerlendirir. Şehrin yirmi beş bin kişilik nüfusunun iki bininin talebe olduğunu, bunların on sekiz¹³ ayrı medresede okuduğunu belirtir (Perrot 1864,

⁸ Bu kişi, Hoşkadem'in komşu köyü olan Eceli'de hala Müftüoğulları diye bilinen ailenin dedeleri olmalıdır. Bu aile ve Mustafa Asım'ın ailesi iki köyün sınıırını ayıran ırmağın iki yakasında oturmaktadırlar. Çok yakın komşu durumundadırlar. Kendisi muhtemelen ırmak kenarında bulunan Çonkara Medresesinde çocuk okutmuş olabilir. Bu medrese hemen hemen iki ailenin evlerinin orta yerinde Çonkara'nın altında ırmak kenarında bulunuyordu. Müftüoğullarından "İhsan Eren Hoca", benim çocukluğumda, ata evlerinde oturuyordu, Kardeşi Ethem Hoca ise Hoşkadem Köyüne içgüveyi gelmişti. Evi Mustafa Asımlara çok yakındı. Mustafa Asım çok sonraları bunların kız kardeşi Lütfiye ile evlenecektir.

⁹ Buraya kadarki eğitim ilkökul/sıbyan mektebi seviyesinde olmalıdır. Sıbyan mekteplerindeki yaş sınırı araştırmalarda 5-6 veya 5-10 olarak gösterilmektedir (Taşkın 2009: 246). Mustafa Asım yedi yaşında bitirmiş gözüküyor.

¹⁰ Erzenzâde'nin hocası, Seyid Hâfız Şakir el-İstanbulî'dir ki bu zat aynı zamanda Mustafa Asım'ın daha sonraları İstanbul'da ders alacağı Arapkirli Hüseyin Avni'nin de hocası olmuştur (YA-MAY-K1-009).

¹¹ Mustafa Asım Erzenzâde Süleyman Efendiden şahadetname alıyor. Erzenzâde 1886'da verdiği bu belgede, Hoşkadem köyünden Mehmed oğlu Molla Mustafa'nın 1882-1884 yılları arasında, görev yaptığı Çonkara medresesinde, yüzbaşılara verilen defterde kayıtlı olduğu halde üç sene geceli gündüzlü kalarak tahsiline devam ettiğini; kendi dersinde hâfız olduğunu tasdik etmektedir (YA-MAY-K4-055).

¹² Bu kodlama özel arşivimizdeki numaralama sistemini göstermektedir. YA: Yediyıldız Arşivi'ni; MAY: Mustafa Asım Yediyıldız Evrakını; K: Klasör numaralarını; son üç rakam da Klasör içindeki evrak numarasını göstermektedir.

¹³ Hüseyin Hüsameddin, Amasya'daki otuz altı medrese hakkında bilgi vermektedir (2007, c.1, s. 161-196). Osman Fevzi Olcay, yirmi iki medresenin adını sayıyor: on sekiz tanesi hakkında bilgi veriyor (2009, s. 63-70).

403) . Bu medreselerden birisi, Perrot'nun seyahatinden altı yüz yirmi sekiz yıl önce, 1233 yılında inşa edilen *Toğrakiye mescidi/medresesidir*¹⁴. Emir Nureddin Toğrak¹⁵ tarafından kurulmuştur. Kendisi, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ın Amasya valisidir. Medresenin etrafında oluşan geniş yerleşke, iki yüz elli yıl *Toğrakiye Mahallesi* adıyla ün kazanmıştır. Tâ ki Mehmet Paşa bu mahalleye kendi külliyesini kuruncaya kadar... Mehmet Paşa, Hızır Paşa'nın oğludur. Hızır Paşa ise meşhur Yörgüç Paşa'nın kardeşi. Aynı aileden olan bu üç kişinin ortak özelliği, Amasya'da sancak beyliği yapan şehzadelere *lalalık* yapmış olmalarıdır. Yörgüç Paşa, Şehzade Murat'ın lalasıdır. Hızır Paşa, Şehzade Alaeddin ile Şehzade Bayezid'in lalası... Mehmet Paşa ise, II. Bayezid'in oğlu olup otuz bir yıl Amasya valiliği yapan (1481-1512) Şehzade Ahmet'in lalasıdır¹⁶. Lalalar, şehzâdelerin özel eğitimiyle meşgul olan hocaları, valilik görevlerinde en yakın yardımcılarıdır. Bu üç paşanın diğer ortak bir özelliği de Rum Beylerbeyliği yapmış olmalarıdır. Osmanlı şehzadeleri ve onların en üst idari görevlerde bulunan lalaları, Amasya'da Danişmendli ve Selçuklu dönemi kültür hayatının gelişerek devam etmesinin itici gücü olmuşlardır. Toğrakiye mahallesinde, *Toğrakiye mescidi/medresesinin* hemen yanında, 1485 yılında, Mehmet Paşa'nın bir külliye kurmasını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Mehmet Paşa'nın *hayratı* olan bu külliye, bir buk'a/zaviye, medrese, cami, imaret, fırın ve diğer müstemilattan ibaretti. Külliye de hizmetlerin sürekliliği için de eyaletin muhtelif yörelerinde bulunan birçok köy ve ekinlik ile binalardan oluşan gelir kaynakları vakfedilmişti¹⁷. Bu yapılaşma mahallenin fizikî, iktisadî ve kültürel yapısını değiştirmiş; hayatı topyekûn canlandırmıştı. Burası artık eski meşhur adıyla, *Toğrakiye* değil, *Mehmet Paşa Mahallesi* diye anılır olmuştu. Neyse ki, Toğrakiye Medresesi, Amasya'nın merkezinde, Mehmet Paşa Külliyesinin yanında, Yeşilirmak'a nazır bir alanda, yirminci asırda üstünden Mehmet Paşa Caddesi geçinceye kadar, varlığını sürdürebilmişti¹⁸. Osmanlılar Amasya'yı yeniden inşa ediyorlardı. Yukarıda adı geçen Yörgüç Paşa, külliyesini 1431'de Gökmedrese Mahallesinde kurmuştu. Şehzade Ahmet ise, Hacı İlyas Mahallesinde, 1486 yılında, babası adına Sultan II. Bayezid Külliyesi'nin¹⁹ inşaatını tamamlamış ve açmıştı. Bunlar en önemlileriydi. Ancak bunlar dışında da Amasya, Danişmendli, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde,

¹⁴ Eski metinlerde bu kelimenin ilk harfi "Tı"dır. Bu sebeple "Toğrakiye" veya "Doğrakiye" biçiminde okuyup yazanlar vardır. Bu ad, halkın dilinde "Dırakiye" ye dönüşmüştür. On dokuzuncu yüzyılda ise yazılı metinlere bile "Ağrakiye" olarak da geçmiştir. Bu makalede ele alacağımız mektupta böyle yazılmıştır (DİBA-Sicil Dosyası, nu: 544). Bu binanın kitabesi Arapçadır. Kitabedeki bir kelimeyi Hüseyin Hüsameddin "mescid" (2007, c.1, s. 97, 170-171), Osman Fevzi Olcay ise "medrese" olarak okumuştur (Olcay 2002). 1485'ten itibaren binanın medrese olarak kullanıldığı kesinlikle bilinmektedir.

¹⁵ Nureddin Toğrak hakkında bkz. Olcay 2002.

¹⁶ Bu paşalarla ilgili olarak bkz. Özcan 2015, Başar, 2013, Keskin 2016.

¹⁷ Mehmet Paşa Külliyesi ve vakfı için bkz. B. Yediyıldız 2018, s.233-242. Mehmet Paşa Medresesi için bkz. Hüseyin Hüsameddin 2007: 181-182; Olcay 2009: 65-66.

¹⁸ Mehmet Paşa Mahallesi, Toğrakiye ve Mehmet Paşa medreseleri için bkz. Hüseyin Hüsameddin 2007, c. 1, s. 97, 177, 181-182.

¹⁹ Bayezid Külliyesi Medresesi'nin 19. Yüzyılın ikinci yarısındaki durumu için bkz. Olcay 2009: 70. Hüseyin Hüsameddin 2007: I, 172-173. Bir Osmanlı külliyesinin işlevi konusu için bkz. Yediyıldız 1981.

Yeşilirmak'ın iki yakasında, irili ufaklı *hayrat* eserlerle donatılmış, diğer Müslüman Türk şehirleri gibi *iyilikler şehri* olarak, kültürel açıdan bölgesinin cazibe merkezi haline gelmişti. Özellikle Orta ve Doğu Karadeniz'den Amasya medreselerine çok talebe geliyordu.

Bu dönemlerde Amasya'nın toplum yapısı ve kültür hayatının en iyi gözlemcilerinden birisi olan Osman Fevzi Olcay'ın²⁰ tasvirlerine göre bu dönemde burada tatlı bir hayat yaşanıyordu. Halk birbirini sevip gözetiyordu; refah içindeydi. Olcay buradaki hayatın akışını şöyle tasvir ediyor: "Yeşilirmak'ın sakin sakin akıp giden suyunun üzerindeki dolapların nağmeleri, bir taraftan kuşların gece yarısına kadar ötüşleri ve arkadaşlarımız arasında sesi sedası iyi olanların coşarak, adeta kuşlarla yarışarcasına, gazeller, *na'tı şerifler*²¹ okumaları gayet hoş vakit geçirmemizi sağlardı. Bu toplantılar bazen sahur yemeğine kadar devam eder, sahur yemeğini yedikten sonra evlere dönülürdü. Sürdüre geldiğimiz bu dostluk ve hayat tarzımız sadece Ramazan ayına özel olmayıp, bu hayatımızı dostlarımızla birlikte yılın diğer aylarında da neşeli bir şekilde devam ettirirdik. Çünkü yaşadığımız devirde hayat şartları kolay, geçim sıkıntısı ve endişesi yoktu. Her şey haddinden fazla bol olduğu gibi, fevkalade ucuzdu. Hayat buhranının ne demek olduğunu zerre kadar aklımıza getirmezdik. Bir çeyrek gümüş para ile on okkalık bir kuzuyu satın alıp fırına vermek işten değildi. Resmi tatil olan Cuma günleri beş on arkadaşla kıra gidip sazımızla sözümüzle eğlenmeyi hiç de feleğe vermezdik" (Olcay 2009, s. 123-124).

Amasya'nın sosyal ve kültürel hayatı, Mustafa Asım'ın yaşadığı Hoşkadem ve Aybastı'ninkine nazaran çok daha ileri bir seviyedeydi. Bununla birlikte Amasya halkının da Avrupa'nın bilim ve sanayi alanındaki hamlelerinden haberleri olmadığı anlaşılıyor. Ancak Mustafa Asım'ı bu şehre çeken sebeplerden birisi yine de Amasya'nın o dönemde böylesine önemli bir kültür ve ilim merkezi olarak tanınmasıydı. Aybastı Medresesi'ndeki öğretimden pek memnun olmadığı için arayış içinde olan Mustafa Asım da bu tür haberleri duymuş olmalıydı. Amasya'ya eğitim amacıyla Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinden gidip gelenler oluyordu. Bunlardan birisi de Mustafa Asım'ın Aybastı Medresesi'nden arkadaşı, Esenli mahallesinden "İbasyalı"²² Mehmet Efendi (1866-1941) idi. Mehmet Efendi Aybastı'daki tahsilini yarım bırakarak Amasya'ya gitmiş; Demirci-zade Ali Efendi'nin²³ yanında bir

²⁰ Osman Fevzi Olcay (1887-1973), ilk tahsilini, Amasya'da Mehmet Paşa Mahallesinde Çukurkonak ve Çevikçe ilk mekteplerinde yapmıştır. Saraydüzü İdadisini bitirmiştir. İstanbul Üniversitesi Matematik Bölümünde bir yıl okumuş, babasının isteği üzerine Amasya'ya dönmüş, Mehmet Paşa Camii'nde medrese tahsili görmüştür. 1912 de Amasya Darülmualimini'ne başlayarak buradan da mezun olmuştur. *Amasya Hâtıraları "Bildiklerim-Gördüklerim-İşittiklerim İle Amasya"* (2009) adlı kitabının elyazması nüshasının kapak sayfasında kitabın başlığı şöyledir: "Altmış beş yıl önce Amasya ve Amasya halkından bilip gördüklerim, görüşüp sevdiğilerim ve duyup işittiklerim,1963". Demek ki kitap 1898 ve sonrası dönemi anlatıyor. Mustafa Asım Efendi 1889-1891 yıllarında Amasya'dadır. Demek ki Olcay'ın anlattıkları Mustafa Asım'ın orada bulunduğu yılların hemen sonrası Amasya'nın eğitim öğretim ve kültür durumunu yansıtıyor.

²¹ *Na't-ı şerif*: Hz. Muhammed'i övmek için yazılan manzum methiyelerdir.

²² "İbasyalı" ve "İbassalı", Ayabstılı'nın yerel söyleş tarzıdır.

²³ Ali Efendi, Akdağlı Abdülkerim Efendi'den icazetlidir (Olcay 2002).

müddet okuduktan sonra, 1886'da Toğrakiye Medresesi'nde Canikli Hoca Mehmet Hamdi Efendi'nin halkasına katılmıştı. Canikli Hoca da Samsun Çarşamba'nın bir köyünden idi. 1858 yılında Amasya'ya gelmiş; dönemin ünlü âlim ve mutasavvıfı Mevlana el-Hac Mustafa Takiyyüddin Şirvani'den 1869'da icazet almıştı. Amasya'da müderrislik yapıyordu. 1878 yılında Doğrakiye Medresesi, Yeşilirmak'ın taşmasıyla harap olmuş, vakıflarını da kaybetmişti. Canikli Hoca bu medreseyi, cadde üzerinde ve geniş bir bahçe içinde, bu sefer ahşaptan ve iki katlı biçimde yeniden ihya etmiş; buranın müderrisliğini de fahri olarak üstlenmişti²⁴. Olcay, Canikli Hocayı "Amasya'da yetişen, sohbeti ile müşerref olduğum âlimlerin en değerlilerindendir" diye tanımlar. Canikli, boş zamanlarında tarım ile de uğraşıyordu. Amasya'da Giresun'dan getirttiği fındık fidelerini yetiştirmek için uğraşiyor; ipekböcekçiliği konusundaki bilgisi ve uzmanlığı ile halkı aydınlatıyor ve herkesi çalışmaya teşvik ediyordu. Ziyere Köprü mevkiinde bahçesi vardı. Geçimini kendi emeğiyle buradan sağlardı. Zamanının büyük bölümünü Toğrakiye Medresesi'nde geçirir; fahri olarak talebe okuturdu (Olcay 2002). Mustafa Asım, Amasya'ya gidip gelen arkadaşı "İbasyalı" Mehmed Efendi'den bu durumları duymuş olmalıydı. Nasıl olsa Ağrakiye müderrisi Canikli de hemşerileriydi. Amasya'da bilim yapılabileceği ve yaşama imkânı bulabileceği kanaatine varan Mustafa Asım ve Aybastılı diğer bir arkadaşı Molla Tahir oğlu Süleyman, 1889 yılında, Amasya'nın yolunu tuttular. Canikli Hoca'nın yanında Ağrakiye Medresesi'nde önceki arkadaşları Mehmet Efendi ile tekrar buluştular. Mustafa Asım, yazdığı özgeçmişinde Ağrakiye medresesinde okuduğunu belirtiyor. Onun Amasya'da bulunduğu yıllar Canikli Hoca'nın Ağrakiye Medresesi'nde çalıştığı yıllardır. Dolayısıyla Canikli onun hocası olmalıdır. Ancak Mustafa Asım, yıllar sonra dersiamken talebelerinden birisine verdiği bir icazetnamede (YA-MAY-K1-015) Amasya'daki hocasının Mevlânâ Abdülaziz Gümüşhânevî olduğunu belirtiyor. Bu durumda Canikli Hoca Tuğrakiye'de fahri ders okuttuğuna göre asıl resmi müderrisin Gümüşhânevî olduğu düşünülebilir. Ya da Mustafa Asım Ağrakiye 'de yatıp kalktığı halde başka bir yerde görevli olan Gümüşhânevi'den ders almış olabilir. Her ne ise, bahsettiğimiz üç arkadaş diğerleriyle birlikte, üç sene sonra 1891 yılı sonunda Amasya'da icazet alıyorlar. Bu vesile ile Toğrakiye Medresesi'nde icazet töreni düzenleniyor.

Mustafa Asım'ın bahse konu mektubu, bu icazet töreni hazırlıkları münasebetiyle yazılmıştır. Aile arşivimizde mektubun maalesef aslı değil müsveddesi mevcuttur (YA-MAY-K6-020). Bu belgenin eski yazı kopyası, çevriyazısı ve bugünkü Türkçeye uyarlanmış biçimi makalemizin ekine konmuştur. 6 Aralık 1891 tarihli bu mektupta, özellikle giriş kısmında ağdalı bir dil kullanılmıştır. Mustafa Asım'ın babası çiftçilikle uğraşmaktadır ama dedesi Osmanlı ulema sınıfındandır. Çiftçilikle meşgul olmasına rağmen babasının da en azından bu mektubu anlayacak kadar okumuş yazmış kültürlü birisi olduğu anlaşılıyor. Babası ulemadan birisi olduğuna göre böyle olmasını da doğal karşılamak gerekir.

Mustafa Asım, o günlerde Aybastı'dan Amasya'ya yeni dönmüştür. İcazet töreni hazırlıkları içerisindeydir. Babası onu yolcu ettikten sonra,

²⁴ Doğrakiye'nin daha önceki müderrisleri için bkz. Hüseyin Hüsameddin 2007: c. 1, s. 171. Ayrıca bkz. Olcay 2009: 65.

kendisinin Niksar'da bulunacağı ve Mustafa Asım Amasya'ya vardığında onunla haberleşebileceği vadinde bulunmuştur. O dönemde Amasya ve Niksar telgraf hatlarına bağlıydı. Karadeniz bölgesinin sahil şehir ve kasabalarında da telgraf idareleri mevcuttu (Hanılçe 2017a). Ancak Canik dağları üzerinde yer alan ve Niksar'a yetmiş küsur, Fatsa'ya ise elli altmış km uzaklıkta bulunan Aybastı bu imkândan yoksundu. Bu sebeple, hızlı haberleşebilmek için babası o günlerde Niksar'da bulunma sözü vermişti. Fakat işler beklenen gibi olmamış, Mustafa Asım da durumunu ve isteklerini babasına bir mektupla bildirmek zorunda kalmıştı.

İcazet töreni mektubun tarihinden kırk beş gün sonra yapılacaktı (20 Ocak 1892). Arkadaşları tören hazırlıklarını tamamlamaya çalışmaktaydılar. Kendisi de bir kat elbise yaptırmıştır. Bu takım, pek güzel bir *lata*, bir *şalvar*, bir *yelek* ve bir *hırkadan* oluşuyordu. *Lata* uzun bir üstlüktür. Yakası ve kolları ceket biçimindedir. İlmiye ricaline mahsustur. *Şalvar*, bir uçkurla büzülerek bele bağlanan çok bol ve geniş bir üst donudur, bir nevi pantolondur. *Hırka*, *lata* veya *cübbe* altına giyilen içi pamuklu, kalın, önden açık, dizden aşağıya inebilen bir kollu giyecektir. Bunlardan başka Mustafa Asım bir fes, bir sarık, bir giyim mest, bir çift entari ile bir çift don ve gömlek almıştır ki bunların tümü üç yüz on üç kuruş tutmuştur. İşte böylece Mustafa Asım, icazet için hazırlıklarını tamamlamış, bu elbiseleri bir bohça içine koyarak muhafaza altına almıştır. Ancak harçlığı azalmıştır. Sadece bir lirası kalmıştır. Hâlbuki düzenlenecek icazet töreni için de masraf olacaktır. Ayrıca Hocaya da bir elbise alınacaktır. Bunlar için de her talebenin iki buçuk lira ödemesi kararlaştırılmıştır.

İçinde bulunduğu durumu anlattıktan sonra Mustafa Asım, “Bana her zaman iyilik yapan pederim!” diye bir hamle yaparak babasını yüceltmekte; “her ne kadar bu sene sizi çok masrafa soktuk ise de” diyerek ailenin maddi durumunun farkında olduğunu bildirmektedir. Ancak, icazet alma hakkının on sekiz yaşında kendisine nasip olduğunu; böylece kendisinin Tanrı'nın seçilmiş kulları arasında yer aldığını belirtmektedir. Ona göre, dünyada herkes, Tanrı'ya ortak koşanlar bile, oğullarını evlendirip düğün yapmak isterler. İcazet töreni de bir düğündür. Ne mutlu ki, Yüce Tanrı, babasının uğurlu kişiliğini de bu şeref ve murada kavuşturarak onu da seçkin kulları arasına almıştır. Babası daha önce bu törene gelme sözü de vermiştir. Öyle ise diyor Mustafa Asım, sözünüzü tutunuz, iki lira benim için, kendi masraflarınız için de gerektiği kadar para ayarlayarak Tokat üzerinden²⁵, *nüfus koçanını/kimlik belgesini* de yanınıza alarak, araba ile Amasya'ya törene geliniz. Sizi dört gözle bekliyorum. Ancak şunu da biliniz ki, bu para çok mühimdir. Arkadaşlarımızdan geri kalmamamız gerekir. İşçilik yaparak bu parayı ödemek zorunda kalsam bile şu an için en azından borç bulmamız gerekir. Bu tespitlerden sonra, “eğer her hangi bir sebeple gelemez iseniz durumu ayrıntılı bir mektupla bildirmenizi rica ederim” diyor ama mektubun bağlamından ögle

²⁵ O dönemde Amasya yolarının toplam uzunluğu 475 km 855 metredir. 199 km.si düzgün ve karayolu ulaşımına elverişlidir ve yapımı tamamlanmıştır. 275 km. sinin ise yapımı devam etmektedir. Amasya Tokat arasındaki 42 km 500 metrelik yol yapımı bitmiş düzgün yollar arasındadır. Tüm Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Amasya Sancağı'nda da 16-60 yaş arasındaki yurttaşlar yılın herhangi bir zamanında kanunen yol yapımında çalışmakla ya da yol vergisi vermekle yükümlüdür (Tuzcu 2007:288-289). Aybastı-Amasya arası yaylalar üzerinden yaklaşık 200 km'dir.

anlaşıyor ki, gelmesini çok arzu ediyor ve bu konuda ısrarcı oluyor. Mektubun bağlamından babasının daha önceleri Amasya'ya gelmiş olduğu, hocasını ve arkadaşlarını tanıdığı anlaşılıyor. Hatta hocasına bir keser ve girebi²⁶ sözü vermiştir. Mustafa Asım onları da getirmesini rica ediyor. Hocaya daha önce de hediyeler götürmüş olmalıdır ki, “girebinin bileziğini daha büyücek yapmasını” hatırlatıyor. Bu ifade ayrıca, babası Mehmet Ağa'nın belki meslek olarak değil ama evinde özel olarak demircilik işleriyle de uğraşmış olabileceği ihtimalini ortaya koyuyor²⁷.

Mustafa Asım, babası ile daha önce konuştukları, fakat mektupta ne olduğu anlaşılmayan bir konuda şimdilik harekete geçmediğini ve hala bu konuyu saklı tuttuğunu belirtiyor. Nihayet medrese arkadaşı ve hemşerisi Aybastılı Tahir Hocasade Süleyman Efendi²⁸ ile hocası ve bütün arkadaşlarının kendisini beklediklerini ve selam söylediklerini bildirerek mektubuna son veriyor.

Mektubun içeriği özetle bundan ibarettir. Doğum yeri olan Aybastı'dan iki yüz kilometre uzaklıkta Amasya'da medresede okuyan ve icazet alacak olan bir talebenin içinde bulunduğu durumu ve diploma töreni heyecanını çok güzel anlatıyor bu mektup. Ancak o günün yazışma usul ve adabını, kültürel havasını, böyle bir ortamdaki bir talebenin ruh halini ve duygularını daha iyi sezebilmek için mektubun ekteki özgün halini veya çevriyazısını, en azından bugünkü Türkçeye uyarlanmış biçimini okumak gerekir.

O. F. Olcay, *Hatıratı*'nda (2009), Amasya medreseleri ve talebelerin sosyal hayatı hakkında gözleme dayalı ayrıntılı bilgiler veriyor. II. Mahmut'tan sonra açılmaya başlanan modern mektepleri bitirdikten sonra, Amasya'da Mehmet Paşa Medresesinde de tahsil görmüş olan Olcay'a göre, Amasya'nın bütün medreselerinde ders programları hemen hemen aynı olup değişmiyordu. Bu medreselerde öğretim *Arapça dilbilgisi* ile başlıyordu.²⁹ Bundan sonra yüksek tedrisata geçiliyordu. Olcay'ın gözlemlerine göre bunlar arasında

²⁶Karadeniz bölgesinde, küçük otsu bitkileri kesmeye yarayan ucu kanca gibi bir çeşit küçük baltaya verilen yerel bir isimdir.

²⁷ Mustafa Asım'ın amcasının oğlu yoktur, sadece tek kızı vardır. Bu kıza komşu köyden bir delikanlı iç güveyi olarak gelmiştir. Ve aile arazilerinin yarısı onların elindedir. Ben çocukluğumda bu ailenin torunlarının evinde körük bulunduğunu ve ufak tefek demir ve bakırcılık işleri yapıldığını hatırlıyorum. Bu aileye üstelik “kazancıgil” deniliyordu. Mehmet Ağa, demircilik işleri konusunda bu ailenin teşkilatından (körük, örs, çekiç) da yararlanıyor olabileceği gibi aynı teşkilattan kendi evinde de olabilir.

²⁸ Aybastılı Tahir Hocasade Süleyman Efendi de Mustafa Asım ile icazet alacak talebeler arasındadır. Arşivimizde ona ait bir mektup müsveddesi vardır (YA-MAY-K8-235). O da bu icazet töreninin sıkıntısı içindedir. Mektubu yörenin ileri gelenlerinden Mesut Efendi'nin kardeşine yazmıştır. Memleketin fakirlerinden olduğunu, icazet töreni yapılacağını, paraya ihtiyacı olduğunu bildiriyor. Bunun için verimli arazi, meyveli meyvesiz ağaçlar ve binalar gibi bütün malvarlığını satın almalarını, bu olmaz ise mümbit arazilerini “*bey'ü bi'l-vefa*” usulüyle –yani bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere- satın almalarını rica ediyor.. Eğer bu yollardan hiç biri mümkün değilse, kendisine himmet buyurmalarını ve icazet masrafı için gerekli olan altı lirayı bir şekilde temin etmelerini istirham ediyor.

²⁹ Bu derslere Sarf ve Nahiv deniliyor. Okutulan kitaplar: *Emsile, Bina, Maksut, İzzî, Merah, Avamil, İzhar ve Mollla Cami*'dir.

öncelikle Mantık ve onunla ilgili dersler geliyordu ki bunlara *Tasavvurât* ve *Tasdikât* deniliyordu. *Tasavvurât*, mantık ilminin bir nesnenin zihinde kavranıp bilinmesiyle ilgili cins, nevi, fasıl, hassa, araz gibi beş küllî esas ve tarif, had ve resim gibi amaçları içine alan bölümüydü. Mantık ilminin, bir nesnenin tasavvurlarla bilinmesinden sonra esas önermeler, amacı kıyas, burhan, cedel, şiiir ve hitâbet olan kısmına ise *Tasdikât* deniliyordu. Mantıktan genelde *Şemsiye*, *Îsâgucî* ve *Metalî* şerhleri okutuluyordu. Yükseköğretim derslerinden biri de *Maanî* idi. Sözcük olarak manalar, anlamlar demektir. Dilbilgisi terimi olarak düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten *Belâgat* ilminin sözün hâle uygunluğundan bahseden bölümünü ifade etmektedir. Bu ilim dalının diğer iki bölümü ise *Bedî* ve *Beyan*'dır. Peygamberin söz ve eylemlerini anlatan Hadis, Kur'an'ın yorumu olan Tefsir ve İslam Hukuku olan Fıkıh da yüksek tahsilin ana dersleri arasındaydı. İslam dininin inanç esaslarını anlatan bilim dalı *Akaid* idi ki bu derste *Celal*³⁰ okutuluyordu. Olcay, bizim burada açıklayarak naklettiğimiz dersleri saydıktan sonra, ayrıca öğrencinin ihtiyaç duyduğu diğer derslerin de yetkili hocalar tarafından tedris edildiğini ve on sekiz yirmi yıl süren bu eğitim sonunda talebenin icazet alarak aynı dersleri okutma hakkını elde ettiğini belirtmektedir (Olcay 2009: 73).

Amasya'da icazet töreni ile ilgili uygulama, Olcay'ın gözlemlerine göre şöyle cereyan ediyordu. İcazet alacak talebeler, Müderris tarafından belirleniyordu. Öğrencilerin sayısı her dönemde on beş kişiyi geçmezdi. Bunlar kendi aralarında "icazetname töreni masrafını" karara bağlıyorlardı. Velilerden toplanan bu parayla, törende misafirlere şerbet ikram ediliyordu. İcazetler bir hattata yazdırılıyordu. Hoca efendiye hediye olarak en iyi kumaştan bir takım elbise, bir cübbe ve bir çift ayakkabı alınıyordu. İcazetname törenleri Cuma günü camide yapılıyordu. Törene hükümet erkânı, Amasya'da bulunan bütün müderrisler ve diğer medreselerde okuyan öğrenciler davet ediliyordu. Talebeler, mesleki kıyafetleri içinde cübbeleriyle, güzel kadife üzerine sırma ile işlenmiş bindallı seccadeler üstüne, ağırbaşlı bir şekilde oturuyorlardı. Mihrabın önünde de Hoca Efendi yerini alıyordu. Önünde süslü güzel kumaşlarla örtülü bir rahle bulunur, onun üzerine de icazetnameler konulurdu. Her icazetname sırayla okunur; gür sesli birisi tarafından ilgili talebe çağrılır ve icazeti verilirdi. Ve bu talebe son derece saygı ile önce hocasının, sonrada diğer müderrislerin ellerini öperdi. İcazet dağıtım işi tamamlandıktan sonra, şerbet ikramı başlar ve yavaş yavaş tören sona ererdi (Olcay 2009: 73-74).

Mustafa Asım ve arkadaşlarının icazetname töreni de böyle gerçekleştirilmiş olmalıydı. Acaba Mustafa Asım'ın, Amasya'da aldığı icazet, medresenin hangi aşamasını temsil ediyordu? Aslında o buradaki öğretimden de pek memnun değildi ve yılar sonra oğlu Senai'ye şöyle diyecekti: "Aybastı'nın tedrisatı beni tatmin etmedi. Amasya'da çok güzel tedrisat olduğunu öğrendim. Babamdan bir miktar harçlık alarak Amasya'ya gittim ve üç sene de orada tedrisat yaptım. Bununla birlikte yine de tatmin olmadım" (Yediyıldız, Tarihsiz, s. 16). Nitekim Amasya'dan icazetini aldıktan sonra

³⁰ *Celal* kısaltmasıyla, Celaleddin Devvanî'nin "Molla Celal" adıyla ün kazanmış *Şerhu'l-Akâidi'l-Adudiyye* adlı eseri kastedilmektedir (Demirci 2013: 267).

Mustafa Asım, İstanbul'a gitme yollarını arayacak, bu arzusuna da kavuşacaktır. On iki yıl da orada okuyacaktır. Mustafa Asım'ın bir yandan hocalarından aldığı, diğer yandan talebelerine verdiği icazetnamelerinden³¹ onun hangi dersi ne zaman ve nerede okumuş olduğunu tespit edebiliyoruz (Bkz. Ek 1). Olcay'ın, Amasya medreselerinde okutulan dersleri anlatırken öğretimin *Arapça dilbilgisi* ile başladığını, sonra yüksek tadrisata geçildiğini ifade ettiğinden yukarıda bahsetmişim. Onun verdiği bilgilerle, Mustafa Asım'a ait belgelerden elde ettiklerimizi karşılaştıracak olursak, Mustafa Asım'ın Amasya'dan aldığı icazetin seviyesinin, *Arapça dilbilgisi* düzeyinde olduğu anlaşılıyor. Tabii bu arada İslami bilgilerin işlendiğini de söylemek mümkündür. Mustafa Asım kendi ifadesiyle, evinde ve köyünde elifba ve Kuran; Aybastı medresesinde "sarf, lügat, tecvid ve bir nebze nahiv"; Amasya'da Ağrakiye medresesinde ise "*Fevâidü 'z-Ziyâiyye*"yi okumuştur.

Elifba, Arapça ve Osmanlıca harfleri öğreten okuma kitabı, bir nevi alfabedir. *Kur'an*, zamanın öğretiminin temel kitabıdır ki, Mustafa Asım, on yaşına kadar onu usulüne göre okumasını öğrenmiş, hatta ezberlemiş ve hâfız olmuştur. *Sarf*, Arapça gramerinin kelime yapısıyla ilgili dalıdır, bunları anlatan kitaplara da bu ad verilmiştir. *Lügat*, bir dilin kelimelerinin tamamını inceleyen ilimdir. *Nahiv*, Arapça gramerinin söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks kuralları ile kelime sonlarının doğru okunması (*i'rab*) bölümünü kapsar. "*Fevâidü 'z-Ziyâiyye*", bu konuda yazılmış bir kitabın adıdır. *Fevâid*, faydalar, yararlar anlamına gelir. Terim olarak, bir konuya dair faydalı bilgileri toplayan kitaplara verilen ad olarak hemen her ilimde kullanılmıştır. Cemaleddin İbnü'l-Hâcib'in *nahive* dair yazdığı *el-Kâfiye* adlı kitap çok meşhurdur. Bu eseri Abdürrahman Cami (öl.1492) şerh etmiştir. Kitabı oğlu Ziyaeddin Yusuf için yazdığı için kitabın adını *Fevâidü 'z-Ziyâiyye* koymuştur. Bu kitap daha çok *Molla Cami* diye anılmaktadır (Gemi 2017). Mustafa Asım'ın Amasya'daki icazetinden önce aldığı dersler bunlardan ibaretti.

Bundan sonra arkadaşlarından bazıları³² tahsillerine Amasya'da başka hocaların yanında devam ediyorlar. Mustafa Asım ise yukarıda da belirttiğim

³¹ Bu icazetnameler özel arşivimizdedir. Arapkirli Hüseyin Avni'nin verdiği icazetname yirmi sayfalık küçük bir kitapçık halindedir. Dili Arapçadır (YA-MAY-K1-009). Bunu Mustafa Asım Efendi'nin torunu emekli müftü Şemseddin Yediyıldız ve İsmail Güler ayrı ayrı tercüme etmişlerdir. Mustafa Asım Efendi'nin talebelerine verdiği icazetnamelerin ilk örneğinin müsveddesi de küçük bir kitapçık gibi olup otuz altı sayfadır (YA-MAY-K1-015). Bu belgenin Arapçadan Türkçeye çevirisinde Uludağ Üniversitesi Öğretim üyelerinden Mehmet Yalar, İsmail Güler ve Mustafa Asım Yediyıldız'ın emekleri vardır. Sonuncu isim, dede Mustafa Asım Efendi'nin torunu emekli öğretmen Hüseyin Yediyıldız'ın oğludur. Mustafa Asım'ın elimizde iki icazetnamesi daha var: altı sayfalık Ali Alaeddin Âlûsî 'den aldığı icazetname (YA-MAY-K1-014) ve Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'den aldığı üç sayfalık icazetname (YA-MAY-K4-064). Bu son iki icazetnameyi de yine torun M. Asım Yediyıldız tercüme etmiştir. Her birine emeklerinden dolayı kendilerine teşekkür borçluyum.

³² Mesela Aybastılı Mehmet Efendi daha üst seviyede eğitimini Amasya'daki diğer müderrislerin yanında tamamlıyor. 1892'den itibaren ders okutmaya başlıyor. Öğrenciler yetiştiriyor ve onlara icazet veriyor. Canikli Hoca'nın kızı ile evleniyor. Daha sonra da Amasya Mütülûğü'nde uzun süre *müsevvid* olarak görev yapıyor. Aybastılı Mehmet Efendi'yi Osman Fevzi Olcay tanı-makta olup sohbetlerine de katılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Olcay 2002. Ankara'da Hacı-bayram'da

gibi İstanbul'a gidiyor. Sultanahmet'te Cedid Mehmed Efendi Medresesi'ne yerleşiyor (5.5.1893)³³. Bu altmışlı medresenin kurucusu Mehmed Efendi, eski şeyhülislamlardandır. Bina bugün İstanbul Sanatları Çarşısı olarak faaliyet gösteriyor³⁴. Mustafa Asım bir buçuk yıl sonra Koska-Laleli'deki Hekim Çelebi Medresesi'ne naklediyor (13.9.1894). Bu medrese Mimar Sinan'ın eseridir. Nakşibendi Şeyhi İzmitli Mehmed Efendi için yapılan külliye'nin bir parçasıdır. Bazı kaynaklarda adı Dârülhadis olarak da geçer. Bu medrese 22-23 Temmuz 1911 yangınında yanar³⁵. Mustafa Asım, bu yangına kadar burada ikamet etmiştir. Kendi ifadesine göre bu yangında kütüphanesi de yanmıştır. 2012 Martında Beyazıt'ta Çorlulu Ali Paşa Medresesine³⁶ geçmiştir. İstanbul'dan ayrılana kadar burada kalmış; buradaki eşyaları ve kitapları da I. Dünya Harbi'nde İstanbul'un işgali yıllarında yağmalanıp kaybolmuştur³⁷.

Öyle anlaşılıyor ki, bu medreseleri Mustafa Asım ikametgâh olarak kullanmıştır. Çünkü 1893 Mayısında Cedid Mehmed Efendi Medresesi'ne yerleşince, hemen Bayezid Camii Dersiamlarından Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den bu camide ders almaya başlıyor. Hekim Çelebi'de iken de onun yanında okumaya devam ediyor³⁸. Bu talebelik sekiz yılı aşkın sürüyor. Cumhuriyet döneminde Karamehmedoğlu soyadını alacak olan Arapkirli Hüseyin Avni Efendi (1864-1954), Mustafa Asım'ın İstanbul'da ilk ve en uzun süreli hocasıdır. Mustafa Asım ondan 1893-1901 yılları arasında Mantık, Münazara, Beyan, Bedi', Me'anî, Hikmet, Arap ve Fars Edebiyatı, özellikle Tefsir, Hadis Usulü ve Fıkıh Usulü gibi aklî ve naklî yüksek ilimler tahsil etmiştir.

Hüseyin Avni, yeni ilmi kelimeler ekolüne mensup son devrin din âlimlerinden biridir. Hem Osmanlı hem Cumhuriyet tecrübesi vardır. Memleketinde babasından özel Arapça ve din eğitimi aldığı gibi, Osmanlı'nın yenileşme dönemi okullarından *iptidaiye* ve *rüştiyeyi* de bitirmiştir. Arapkir

kitapçılık yapan rahmetli Kamil Şahin Bey, kendisinde Aybastılı Mehmet Efendi ile ilgili çok vesika olduğunu söylüyordu.

³³ Arşivimizdeki bir belgeye Mustafa Asım bu medreseye giriş tarihini 9.5.1893 olarak kaydetmiştir (MAY- K4-057-C).

³⁴ Bu medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Kütükoğlu 2000: 39-42.

³⁵ Kütükoğlu (2000: 181-183), bu medresenin 1914 yılında kaynaklarda yanmış olarak görüldüğüne göre Aksaray yangınından kurtulamamış olmalıdır demektedir ki, tahmini doğrudur. Çünkü bu medresede ikamet eden Bayezid dersiamlarından Mustafa Asım 10 Mart 1912'de burada "*müceddeden inşa olacak*" hüccresini Çorlulu Ali Paşa Medrese-i Evvel'de kayıtlı "talebe-i ulûm"dan Ahmed Nureddin'in *on iki numaralı hüccresi* ile değiştiriyor (YA-MAY-K4-148).

³⁶ Bu medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Kütükoğlu 2000: 96-100.

³⁷ Mustafa Asım Efendi'nin 1914 yılından sonra Çarşamba ve Hoşkadem'de yaşadığı sürece edindiği kitaplar Hoşkadem'de oğlu Senai Yediyıldız'ın evinde hala durmaktadır. Bu kitaplar, torununun oğlu ve adaşı M. Asım Yediyıldız tarafından hazırlanan *Bir Osmanlı Dersiamı Mustafa Asım Efendi'nin Kitap Dünyası* (Gece Akademik Ankara) adlı çalışmada tanıtılmaktadır.

³⁸ Mustafa Asım'ın hocası Arapkirli Hüseyin Avni de Bayezid Camiinde okumuş, icazet almıştır. Dersiam olduktan sonra da burada ders vermeye başlamıştır. Mustafa Asım da dersiam olunca aynı camide ders okutmaya başlamıştır, talebelerini burada okutmuştur. Demek ki camiler ve Dersiamlık eğitim öğretim tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan özel araştırmalar yapılması icap eder.

İspanakçızâde Medresesinde müderris Mustafa Fevzi Efendi'den icazetlidir (1886). Aynı yıl İstanbul'a geliyor. Bayezid dersiamlarından hem Bayburtlu Hüseyin Hüsnü Efendi'den hem de Şeyhülislam Bodrumlu Ömer Lütfi Efendi'den icazet alıyor (1887). Askeri Rüştiyede *Kavâid-i Osmaniye* ve *imlâ muallimliği* yapıyor. Girdiği *Ru'ûs* imtihanını başararak dersiam unvanıyla Bayezid Camii'nde ders okutmaya başlıyor (1888). Aralıksız on üç yıllık bu görevi sırasında seksen beş talebesine icazetname veriyor ve altın liyakat madalyasıyla ödüllendiriliyor (1901)³⁹. Talebelerine de gümüş liyakat madalyası veriliyor. Mustafa Asım da icazet alan bu talebeler arasındadır; ona da başarısından dolayı gümüş liyakat madalyası verilmiştir. 1902 yılında *ru'ûs imtihanına* girip onu da birincilikle kazanacak ve dersiam olarak aynı yıl hocası gibi Bayezid Camiinde ders vermeye başlayacaktır⁴⁰.

Mustafa Asım'ın ilk ve esas hocası Arapkırlı'dır ama o ilk günlerden itibaren İstanbul'un o zamanki diğer ünlü hocaları ile de tanışmış ve bazılarından ders almaya başlamıştır. Hatta Bayezid'e dersiam olduktan sonra bile bir kısım hocaların halkasına katılmıştır. Bu hocalarla birlikte muhtelif kitaplar okumuş ve kendilerinden özel icazetler almıştır.

Ekteki Tabloda görüldüğü gibi, Mustafa Asım'ın İstanbul'da ilk karşılaştığı hocalardan bir diğeri de, Şeyh Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî (1813-1893)'dir⁴¹. O, hem ünlü bir âlim hem de mutasavvıftı. İki ekol arasındaki ayrılıkları gidermeye çalışıyordu⁴². Fatma Sultan Camii ve onun

³⁹ Arapkırlı daha sonra Ders Vekilliği, Fatih ve Süleymaniye medreselerinde ve Darülfünun'da müderrislik, Medresetü'l-Mütehassisinde umum müdürlük, Şûra'yı İlmiye Encümeni azalığı, Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye azalığı ve reisliği gibi görevlerde bulunuyor. Medreselerin kapatılması üzerine Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi hadis usulü ve hadis tarihi müderrisliğine atanıyor (1926). 1933'te Fakülte kapatılınca, 1934'te emekliye ayrılıyor. Altı basılı, beş tane de yazma eseri vardır. Huzur dersleri mukarrirliği yapmıştır. Yurdağur 1991. Demirtaş 2003.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yedi yıldız, Tarihsiz, s. 13-36. Mustafa Asım ru'ûs imtihanını kazanınca şu beyti söylemiştir: Hudâ-yâ kıldığın gibi ru'ûs imtihanını tevfiğ / Benimle idesin dâim ilâhî 'avnini terfiğ (YA-MAY-K8-106). Anlamı şudur: Ey Tanrı! Ru'ûs imtihanını kazanmayı bana nasip ettin; İlahî yardımını daima bana yoldaş eyle...

⁴¹ Babası Gümüşhaneli bir tüccardı. Oğlunun tüccar olmasını istiyordu. Fakt o," İstanbul'a gelerek Bayezid, ardından Mahmud Paşa medreselerinde okudu. 1859'da Çağaloğlu'ndaki Fatma Sultan Camiinde irşada başladı. Burası zamanla Gümüşhanevî Dergâhı olarak ün kazandı. Sadece din adamı değildi. Osmanlı, İngilizlerle ticaret/sömürge anlaşması imzalayıp piyasasını yabancı sermayeye açınca yerli üretim iflâsa sürüklendi. Ahmed Ziyaüddin Efendi, Osmanlı pazarını korumak için yerli sermaye birikimi oluşturmak gayesiyle yardım sandıkları ile iş tutmak isteyenlerle ortak şirketler kurdu." Bkz. Soner Yalçın, "Bir Yol Hikâyesi", *Sözcü* (12 Şubat 2021). Soner Yalçın bu yazısında, milli ekonomiye hizmet eden Eğinli Mustafa Fevzi Efendinin, Kazanlı tüccar Haris Efendinin, Prof. Dr. Sabri Ülgener'in, Gümüşhaneli Araştırma Yardımlaşma ve Eğitim Vakfı (GAYE) nin öncüsü Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit ve Prof. Mahmut Faik Akşit'in bu dergâh ve çevresinde yetişmiş olduklarını anlatıyor.

⁴² *Câmi 'u'l-uşûl* adlı eseriyle tarikatlara ait *evrâd* ve *ahzâbın* derlenmesinden meydana gelen *Mecmû'atü'l-ahzâb*'ı onun bu özelliğini gösterir (Gündüz, "Gümüşhanevî" TDV-İA). Bu kitap Mustafa Asım'ın kütüphanesinde mevcuttur (MAY-K-131). Gümüşhanevî hakkında geniş bilgi için bkz. (Gündüz 1984).

yanına kendisinin yaptırdığı “Gümüşhanevî Dergâhı”nda hadis dersleri veriyor; kendisinin yazdığı *Râmuzü'l-Ehâdis* (Hadisler Deryası) adlı kitabını okutuyordu. Kendisinin bütün kitaplarından icazetli olan Mustafa Asım ondan ayrıca *Kaside-i Bür'e* (*Bürde*) için de icazet almıştır (YA-MAY-K4-064)⁴³. Gümüşhanevî vefat etmiş, yerine Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin (1850-1921) geçmişti. O, Kafkasyalı Avar Türklerindendi. Babasının yanında tahsile başlamış; 1876 Osmanlı Rus savaşı sırasında Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Mehmet Paşa'nın maiyetinde Kafkas cephesinde muharebeye katılmıştı. Savaş sonrası İstanbul'a gelerek Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin talebesi olmuş; ondan *tefsir, hadis, fıkıh* okumuştur. *Kur'an* ve *Buhari*'yi ezberlemiş; hocasından icazet almıştı. 1893'te hocasının ölümüyle onun yerine halife tayin edildi. Dağıstanlı Türkçe, Arapça, Farsça, Rusça, Dağıstan dillerini ve Orta Asya Türk lehçelerini biliyordu. Bu dillerde basılmış ve basılmamış yirmiyeye yakın eseri vardır. Bunlardan biri de *Zübdetü'l-Buhâri* (Kahire 1330) dir ki bunu iki cilt hâlinde Türkçeye de tercüme etmiş ve yayımlamıştır (Trabzon 1341-1345)⁴⁴. Mustafa Asım onun yanında yine *Hadis* alanında *Buhari*'yi okumuş, ondan da icazet almıştır.

Mustafa Asım'ın İstanbul'daki diğer bir hocası, Osman Hilmi Karahisarî'dir (1839-1897). O, Bursa, Mısır ve İstanbul'da okumuştur. Bir ara Karahisar'da müderrislik yapmış, sonra tekrar İstanbul'a gelmiştir. Bayezid Camiinde “yöntem kitapları (kütüb-i usûliye) ve tıp fenni tedrisi” ile meşgul olmuştur. Bir ara Metbaa-i Âmire'de dini kitapların tashihini yapmıştır. İkinci sonraları da Ayasofya'da tefsir okutmuştur. Mevlevî tarikatına mensup olup, aynı zamanda ünlü mesnevîhânlardan idi (Mehmet Süreyya 1996: III/527). Mustafa Asım ondan “Tıp, Teşrih ve İlm-i Ebdan ” dersleri almıştır.

Mustafa Asım, henüz hakkında bilgi bulamadığımız Ebu'l-Kemâl Seyyid Muhammed 'Âtîf İstanbulî'nin takrirlerini de dinler, onunla da Kadı Beyzavî (691)'nin *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil* adlı tefsirini okurlar. Humus kökenli Mevlânâ Seyyid Mehmed Nesîb İstânbûlî (1873-1930) de Mustafa Asım'ın hocalarından biridir. Dedesi Rıfâî tarikatına mensup Humus Pınarbaşı medresesi müderrislerinden Arslan Efendi'dir. Amcası Osmanlı

⁴³ Gümüşhanevî sekiz yaşına kadar *Kur'an* ile *Kaside-i Bürde*, *Delâil-i Hayrât ve Hizb-i Azam* adlı eserleri hatmetmiş ve bunlardan icazet almıştı. *Kaside-i Bürde*, Mısırlı sûfi ve şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı bir kasidedir. İslam dünyasında büyük üne kavuşmuş; hakkında yüzlerce kitaplık bir edebiyat oluşmuştur. Nazım veya nesir olarak Hintçe, Farsça, Türkçe, Grekçe, Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca, hatta Afrika ve Güney Asya'daki mahallî dillere bile çevrilmiştir. (M. Kaya, “Kasîdetü'l-Bürde” *TDVİA*). Arapçası ve Türkçe çevirisi için bkz. Armutçuoğlu 2009. Bu konuda son dönemde yapılan çalışmalar için bkz. Yücel 2016: 86-106.

⁴⁴ Ömer Ziyaeddin Dağıstanî hakkında bkz. Binatlı, Yusuf Ziya, “Dağıstanî, Ömer Ziyaeddin”, TDV-İA. Dağıstanî'nin II. Meşrutiyet döneminde yazdığı hilafet ve sultanların hukuku hakkında *Hadis-i Erbain fi-Hukuki's-Selâtin* ve meşrutiyet hakkında *Mir'ât-ı Kânûn-i Esâsî* isimli iki eseri de dikkat çekicidir. İlkinde hilafeti savunan kırk hadisi derlemiştir. Hilafet ve Osmanlı saltanatını övmüş, sultanın hak ve adaletini savunmuştur. Bu eserinden dolayı II. Abdülhamit'ten altmış altın hediye almıştır. Risale niteliğindeki ikinci eserinde ise 1908'de tekrar yürürlüğe giren 1876 *Kanun-i Esâsî*'sinin maddelerini İslam'ın esaslarına ve Mecelle'ye göre açıklamıştır (Dağınık, Z.E.).

Meclis-i Mebusan'ında İttihat ve Terakki Partisi'nden Hama Milletvekili Seyyid Haşim Bey'dir. Mehmed Nesib Efendi, Rüştüye'de ve Dârüttalim'de okumuştur. Hukuk Mektebi'nden de mezundur (1880). Ancak özel hocalardan medrese tahsili de yapmış, hatta Evkaf-ı Hümayun Meclisi idaresi reisi Atif Bey'den bile ders almıştır. Uzun süre mahkemelerde görev yapar ama aynı zamanda müderristir o. 1909'da Bayezid Dersiamı olarak kürsüye çıkar. 1914'te Arap Edebiyatı ve Hukuk Usulü okutur. 1915'te Darülfünun Hukuk Medresesi Fıkıh Usulü müderrisi olur. 1918'de Süleymaniye Medresesi'ne müderris olur. Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye üyeliğine atanır. Bu görev 1922'ye kadar sürer. Medreselerin kapanmasından sonra açıkta kalır, 1930'da vefat eder (Bilgili 2015: 484-485). Mustafa Asım kendisinden *Usul* dersi almıştır.

Mustafa Asım'ın İstanbul'da önemli hocalarından birisi de Ali Alâeddin Âlûsî'dir. Onun babası Kelam ve Fıkıh âlimi Hayreddin Numan (öl.1899), dedesi ise ünlü müfessir, fakih, edip ve şair Şehabeddin Mahmud Âlûsî (öl.1854)'dir. Onun *Rûhu'l-Me'ânî* adlı tefsiri meşhurdur. Diğer oğlu Cemaleddin Mahmud Şükrî (öl. 1924) de ıslahatçı bir din âlimi, tarihçi ve edebiyatçıdır. Ünlü doğu bilimci Louis Massignon ondan faydalanmıştır. Eserlerini eleştirel ve yenilikçi bir yaklaşımla yazan Âlûsî'ler, Bağdat Mercâniye Medresesi'nde müderrislik yapmışlar, zaman zaman müftülük ve kadılık görevlerinde bulunmuşlardır. İstanbul ile de alakaları vardır. Ali Alaeddin Âlûsî İstanbul'da müderrislik de yapmıştır. Mustafa Asım ondan *Ferâiz* ve *Edebi Sanatlar* dersi almıştır. Onunla *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere muhtelif hadis koleksiyonlarını okumuştur. Yine Âlûsî ile birlikte âlim ve şair Kayravanlı İbn Reşîk'in (öl.1064) şiir kültürü ve teorisi, İslam'ın şiire bakışı, şiir eleştirisi ve belâgat ve me'anî konularına dair *Umde*'si ve diğer eserleri ile Mehmed Saîd Sünbül'ün *Evveliyât*'ını okumuştur. Ayrıca babası Numan Âlûsî'nin *Cilâü'l-Ayneyn ve Gâliyetü'l-Mevaiz* adlı iki eserini; dedesi Şehabeddin Mahmud Âlûsî'nin *Ruhu'l-Me'ânî* adlı *Kur'an Tefsirini*⁴⁵ okumuştur. Mustafa Asım'ın Ali Alaeddin Âlûsî ile incelediği kitaplar arasında 19. Yüzyılda Hindistan'da Ehli Hadis Ekolü' nün kurucularından Hintli âlim Sıddık Han'ın (öl. 1890) *Fethü'l-Beyân* adlı *Tefsiri* de vardır. Bu ekol fıkıh mezheplerine ve tasavvufa karşıdır. Sıddık Han'ın bu eseri İmamı Şevkani merkezli bir çizgidedir. Hintli Hanefî fakihî ve muhaddis Muhammed Âbid'in (öl.1841) *Hasru's-Şârid fi Esânîd-i Muhammed Âbid*⁴⁶ adlı eseriyle de Mustafa Asım, Ali Alaeddin Âlûsî sayesinde tanışmıştır. Bu eser yazarın tahsil ettiği ilimler ve rivayet ettiği kitapların isnatlarını içerir. Yazar Yemen'e giderek orada tabiplik yapmış; aynı zamanda Şevkani'nin derslerine katılmıştır. Şevkani ile ilişkisi daha sonra da hep devam etmiştir. O da yenilikçidir. Mısır'ı eleştirmekte, orada ilmin yok olduğunu, geriye "taklit ve tasavvuftan başka bir şey kalmadığını" ifade etmektedir. Nakşi'dir.

Bütün bunların dışında Mustafa Asım, Ali Alaeddin Âlûsî ile Tunuslu İbn Azzûz diye tanınan Şeyh Muhammed Mekki'nin kitaplarını da okumuştur. İbn Azzûz, kökü Halvetiye'ye dayanan Azzûziye tarikatındandır. 1866'da genç yaşta bu tarikatın şeyhi olmuştur. Doğum yeri Nefta'da müftülük ve kadılık, Tunus Zeytuniye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Dinî ilimler yanında

⁴⁵ Bu tefsir dirayet tefsiridir. Bununla ilgili birçok yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Bkz. Abay 2011: 118-121.

⁴⁶ İnce, İrfan (2009), TDV-İA, c.37, s. 246-247

matematik, astronomi ve şiirle ilgilendi. Malikî mezhebine ve tasavvuf ilkelerine bağlı idi. Mısır, Hicaz ve Şam'a ilmî seyahatlerde bulundu. İlim, tasavvuf, siyaset ve yönetim çevrelerinde büyük ilgi gördü. Cezayir ziyaretlerinde halkı işgalcilere karşı ekonomik boykota teşvik ettiğinde Fransızlar tarafından takibata uğradı. Bu sebeple çok zengin kütüphanesiyle birlikte İstanbul'a göç etti (1895). Darülfünun ve Medresetü'l-vaizîn'e müderris tayin edildi. Ülkenin kalkınması için örgün eğitimin önemini vurguluyor, fen bilimlerine ağırlık verilmesini istiyor, bilimle din arasında aslında çatışma olmadığını anlatıyordu. İstanbul'da vefat etti ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhı hazînesine defnedildi⁴⁷. Ali Alaeddin Âlûsî, kendisinden "bütün ilimler ve sanatlar (fünûn), *esbât* (kabileler), *turuk-i aliyye* (yüce tarikatlar), *ahzâb*, *evrâd* ve *salavâtüşşerîfe*" için icazet almıştır. O da aynı yetkiyi, 1911'de verdiği icazetname ile Mustafa Asım'a devretmiştir (YAMA-Y-K1-014, K8-191) ki, Mustafa Asım bu tarihte Bayezid Camiinde dokuz yıldan beri Dersiamlık yapmaktadır. Bu da o dönemde hocaların birbirlerinin derslerini takip ettiklerini göstermektedir.

Hoşkademli Mustafa Asım'ın babasına yazdığı bir mektubun düşündürdükleri, tahsil hayatının tamamını araştırıp öğrenmemize vesile oldu. O, Bayezid Camiinde dersiam olarak görev yaparken, başka bir yazımda anlattığım üzere, 1914 yılında izinli geldiği memleketinden bir daha geri dönemez. Harp yılları uzar gider. Osmanlı İmparatorluğu parçalanır, ülke işgal edilir. Mustafa Kemal'in liderliğinde Türk Milleti, direnişe geçerek amansız bir Milli Mücadele sayesinde yeni bir yaklaşımla Türkiye Cumhuriyeti devletini kurar. Her alanda inkılâplar yapılır. Saltanat'tan Cumhuriyet'e, ümmetten ulus devlete geçilmiştir. Her düşünce ve eylemde akıl ve bilimin rehber alınmasına gayret edilmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal'in hedefi, bir yandan Türk kültürünün millî dinamiklerini ve değerlerini, diğer yandan çağdaş kültürlerin unsurlarını ve mekanizmalarını ilmi ve ciddi tahlillere tabi tutarak, toplumu yeniden yapılandırmak ve yaratıcı kılmaktır. Böylece Türk toplumunu demokratik ve katılımcı bir toplumsal yapıya kavuşturmak, çağdaş medeniyetler seviyesine yükseltmektir. Atatürk döneminde bunun altyapısı hazırlanmış, önemli mesafeler alınmıştır. Maalesef ondan sonra bu hedeften sapmalar olmuştur, bu sebeple bugün geldiğimiz durum ortadadır.

Burada aklımıza çok daha başka sorular geliyor. Bu makalenin konusu olan Mustafa Asım, bu satırların yazarının dedesidir. Osmanlı tebaası iken Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olmuştur. Soyadı Kanunundan sonra *Yediyıldız* soyadını almıştır. İçinde doğduğu coğrafya ve sosyokültürel sebepler yüzünden Osmanlıların yenileşme döneminde kurmaya ve geliştirmeye çalıştığı okullarda okuma fırsatı bulamamıştır ama medrese sistemi içinde hiç de yadsınamayacak biçimde kendini yetiştirmiş olduğu anlaşılıyor⁴⁸. Her şeyden önce Aybastı ve Amasya denemelerinden sonra İstanbul'a gitmeyi başarmış; orada dönemin en iyi âlimlerinden birisi olan Arapkirli Hüseyin Avni'nin yanında sağlam bir klasik medrese kültürü almıştır. Arapkirli, sorgulayan, İslam'a yeni bakış açılarıyla bakabilen bir âlimdir. Yeni

⁴⁷ Belek, Âdil (1999), TDV-İA, c. 19, s. 342-343.

⁴⁸ Mustafa Asım Efendi'nin Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den aldığı icazetteki talebeliği bitiren kişinin hayatı boyunca nasıl davranması gerektiği ile ilgili verilerden hareketle "örnek insan modeli" konulu bir bildiri sunmuştum. Bkz. Yediyıldız 2009.

Kelamcılar grubuna mensuptur. Hatta Cumhuriyet döneminde, tartışmalı da olsa, 1928’de Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi’nde “Dini İslah” adında bir rapor hazırlayan komisyonun üyelerinden de biriydi (Ergin 1977: V, 1958-1964). Yukarıda her biri ayrı ayrı anlatıldığı gibi, Mustafa Asım’ın bizzat ders aldığı hocaların çoğu veya bu hocalar vasıtasıyla incelediği kitapların yazarları, Kafkasyalı, Iraklı, Tunuslu, Yemenli, Hindistanlı olup arayış içinde yenilikçi kadrolara mensup şahsiyetlerdi. Bir kısmı İstanbul’a gelip yerleşmişlerdi. Mustafa Asım, Bayezid Camii Dersiamı iken de bunlarla ilişkilerini sürdürüyordu. Ancak memleketine izinli gittiği 1914 yılından sonra, ömrünün on on iki yılı kışları Samsun Çarşamba’da yazları köyü Hoşkadem ve yaylalarında, 1945 yılında vefatına kadar geriye kalan yaklaşık yirmi yılını ise Hoşkadem ve çevresinde geçirmiştir.

Burada esas araştırılması ve cevaplandırılması gereken soru şudur: Mustafa Asım Yediıldız’ın yukarıda anlatılan birikimiyle, Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde rolü ve işlevi ne olmuştur? Onun hayatı boyunca ilgili bir Kanuna dayalı olarak dersiamlık maaşı aldığını ve görevini Çarşamba’da ve Hoşkadem’de yaptığını biliyoruz. Özel talebeler yetiştirdiğini de biliyoruz. Acaba o yakın ve uzak çevresini nasıl etkilemiştir? Elbette Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte, Mustafa Asım örneği tek değildi. Onun gibi kaç dersiam, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e miras olarak kalmıştır? Bilindiği üzere Osmanlıların yenileşme döneminde eğitim ve öğretimde yapılan reformlar sonucunda ortaya çıkan mektep medrese ikiliğine, ancak 1924 yılında *Tevhid-i Tedrisat Kanunu/Öğretim Birliği Yasası* ile son verilebilmiştir⁴⁹. Acaba medreselerin kapatılmasıyla bu ikilik gerçekten son bulmuş mudur? Kapatılan medreselerin sayısı kaçtı?⁵⁰ Bu medreselerde kaç müderris görev yapıyor ve kaç talebe okuyordu? Hocaların ya da talebelerin eğitim seviyeleri ne idi? Kültürel birikimleri nasıldı? Dünya görüşleri neydi? Zaman içinde Cumhuriyet uzgörüsüne uyum sağlayabildiler mi? Bunların Türkiye’deki dağılımı nasıldı? Ne kadarı resmî görev almıştı? Bunların işlevleri ne olmuştu? Resmî görev almayan veya alamayanlar ne tür faaliyetlerde bulunmuşlardır? Ailelerine, çevrelerine, bölgelerine ya da Türkiye geneline sosyal, psikolojik ve kültürel etkileri olmuş mudur? Olduysa bu etkilerin sonuçları nasıl tezahür etmiştir? Atatürk döneminde, Milli Şeflik döneminde, ya da çok partili döneme geçtikten sonra, bunların, çocuklarının veya torunlarının ya da yetiştirdikleri ve etkiledikleri kişilerin siyasette ve kültür hayatında tesirleri olmuş mudur? Türkiye’de en laik kesimlerde bile bazen “benim dedem ya da babam hocaydı, müderristi, dersiamdı” diyenlere çok rastlanmıştır. Bunların zihin dünyalarının oluşumunda onların rolü ne olmuştur?

Sonuç olarak, Türkiye’nin hala bilgi ve bilişim toplumu haline gelememesinde, öğretim ve eğitimde bir ikiliğin yeniden yaratılmasında, hatta çağdaşlaşma yolunun tıkanmasında, bir yandan Atatürk’ten sonra iktidarların beceriksizliğinin ve akıl ve bilimden kopuk yanlış politikalarının, diğer taraftan bahsettiğim bu *sosyolojik tabanın*, özellikle tepkisel davranışlar içine girerek direnç gösteren yozlaşmış kesimlerinin de çok büyük etkisi olduğunu

⁴⁹ Medreseler, 3 Mart 1340 (1924) tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekâlet’ine devredilmiş ve kanunun neşrinden on üç gün sonra da kapatılmışlardır.

⁵⁰ Engin Ayan (2009)’ın bildirisinde, Ordu medreselerinin Cumhuriyet dönemindeki izleri hakkında bazı yerel gözlemler mevcuttur.

varsayıyorum. Bu varsayım ciddi biçimde sorgulanmadan, İstanbul ve daha sonra Ankara’da alınan kararlar ve bunların uygulandığının hikâyesini anlatarak Türk çağdaşlaşmasının serüvenini anlamak ve onun yolunu açmak pek mümkün değildir.

///

Ek 1
MUSTAFA ASIM’IN AYBASTI, AMASYA VE İSTANBUL’DAKİ
HOCALARI VE ALDIĞI DERSLER

Hoca ve Yer	Okunan Ders
-Salih (kardeşi) -Ali oğlu Molla Ömer (dedesi) Hoşkadem	<i>Elifba, Kuran, vs...</i>
Müftüzâde Mehmed Efendi Hoşkadem	<i>Kur’an Kıraati, vs...</i>
Aybastılı Hoca Erzenzâde Süleyman Fevzî Efendi ⁵¹ Çonkara ve Aybastı	Sarf, Lügat, Tecvit ve bir nebze Nahiv
-Gümüşhaneli Abdülaziz Efendi -Mehmed Hamdi Efendi (Canikli Hoca) Amasya	<i>Fevâidü’z-Ziyâiyye (Kâfiye’nin şerhi Molla Cami)</i> ...
Gümüşhaneli Şeyh Ahmed Ziyaeddin (ö. 1893) İstanbul	Kendi yazdığı <i>Râmuzü’l-Ehâdis ve diğer kitapları</i> <i>Kaside-i Bür’e (Bürde)</i>
Dağistanlı Hâfız Ömer Ziyaeddin (1849-1921) İstanbul	<i>Buharî (İcazet almış)</i>
Karahisarlı Osman Hilmi Karahisârî İstanbul	Tıp, Teşrih ve İlm-i Ebdan
İstanbullu Ebu’l-Kemâl Seyyid Muhammed ‘Âtîf İstanbul	<i>Birçok takririni dinliyor</i> <i>Envâru’t-Tenzil</i> ⁵²
İstanbullu Mevlânâ Seyyid Mehmed Nesib (1873-1930) İstanbul	<i>Usûl</i>
Mevlânâ Seyyid Ali Alâeddin Alûsî İstanbul	-Ferâiz -Edebi Sanatlar

⁵¹ Erzenzâde, İstanbullu Seyyid Hâfız Şâkir’in talebesidir. Hâfız Şâkir aynı zamanda Mustafa Asım’ın icazet aldığı hocası Arapkirli Hüseyin Avni’nin de hocasıdır. Bu durum Mustafa Asım’ın kendi icazetinden anlaşılmalıdır (YA-MAY-K1-009).

⁵² Kadı Beyzavî (691)’nin *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil* adlı tefsiri.

	<p>-Kayraanlı İbn Reşik'in Umde'si⁵³ ve diğer eserleri - Mehmed Saîd Sünbül'ün <i>Evveliyât</i>'ı. -<i>Kütüb-i Sitte ve diğer Sünneti'l-Mesure</i> kitapları - <i>Cilâü'l-Ayneyn</i>⁵⁴ ve <i>Gâliyetü'l-Mevaiz</i>⁵⁵ -<i>Ruhu'l-Me'âni</i>⁵⁶ -<i>Fethü'l-Beyân</i> [Sıddık Han'ın (öl.1890) Tefsiri]⁵⁷. Bu eser İmamı Şevkani'nin eserine⁵⁸ dayalıdır. - <i>Hasru'ş-Şârid fî Esânîd</i> (Muhammed Âbid es-Sindî'nin kitabı) - Tunuslu İbn Azzûz Muhammed Mekki'nin (1853-1915) kitapları</p>
<p>Arapkirli Hüseyin Avni İstanbul</p>	<p>Meclisine düzenli devam etmiş. -Alet ilimleri ve Yüksek İlimler -Menkul ve Ma'kul -Hikmet ve Kelam -Hadis ve Tefsir -Muhtelif ilimlerin fûru ve usulü Bunlardan genel icazet alıyor.</p>

Ek 2

MUSTAFA ASİM EFENDİ'NİN BABASI MEHMET AĞAYA YAZDIĞI
 MEKTUP

-Günümüz Türkçesine uyarlanmış biçimi-

O'nun adıyla.
 Cömert Babam Katına,
 Devletli, nimet sahibi, şanı yüce pederim efendim hazretleri,

⁵³ İbn Reşik (Ebû 'Alî el-Hasan el-Kayrevânî), *el-'Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdihi*, nşr. Muhammed 'Abdulhamîd, Beyrut,1972. Bu yazar İmamı Şevkani'nin ekolüne mensuptur.

⁵⁴ *Cila'ül-'ayneyn fî muhakemeti'l-Ahmedeyn*. Numan b. Mahmud Alusi'nin eseridir. Bir kaç kez basılmıştır (Kahire 1278, 1961). Bu kişi, Ali Alaeddin Alusi'nin babasıdır.

⁵⁵ *Galiyetü'l-meva'iz ve misbâhu'l-mütta'iz*. Numan b. Mahmud Alusi'nin yazımını 1300 (1883) de tamamladığı, vaaz verme ve dinlemenin adabını anlatan, Bağdat ve çevresinde büyük ilgi uyandıran bu eser iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire.1. 1301, II. 1329).

⁵⁶Şehâbeddîn Mahmûd el-Alûsî'nin eseri. Beyrut'ta basılmış. Çelik, Ahmet (2008), "Rûhu'l-Meâni", TDV- İA, c. 35, s.213-214.

⁵⁷ Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-beyan fî makasidi'l-Kur'an* (nşr. Abdullah b. İbrahim el-Ensari), Beyrut 1992.

⁵⁸ *İthâfü'l-ekâbir bi-isnâdi'd-defâtir*. (Haydarâbâd 1328; Beyrut 1999). Şevkani'nin hocaları, öğrencileri ve icazet aldığı eserleri hakkındadır

Dua edenlerimin hakkı vardır üstümde. Bana lâıyk gördüğünüz yüce sevgi ve takdir duygularınızın devamı ve sürekliliğı sayesinde kavuştuğum bol lütuf ve ihsana şükretmeye alışmış bulunuyorum. Yaratan'ın yardım ve inayetiyle, ortak dünya kavgasında, uzun ve mutlu bir hayat sürmeniz için dua ediyorum. Bundan sonra eskiden beri övücünüz olan bendelerini soracak olursanız, Yüce Tanrı'nın yardımıyla güvenlik ve selamet içinde Amasya'ya ulaşmamızın Tanrı'nın lütfuyla gerçekleştiğini, vazifemiz olan ilim tahsili konusunda takdire değer emek harcadığımızı ve gayret gösterdiğimizi arz eylerim.

Bununla beraber biliyorsunuz ki bendeleri Amasya'ya hareket ettiğimde Niksar'da bulunacağınız ve arada haberleşebileceğimiz konusunda söz vermiş-tiniz. Bundan dolayı birkaç defa mektup gönderdim ise de kesinlikle cevaplarını alamadım. [Sarık ve şalvar yaptırmaya akçe göndererek icazet vaktine hazır ettirecek idiniz] . Bir eser zuhur eylemediğı gibi ne tarafta olduğunuzu dahi bildirmediniz.

Her ne ise buralardan sarfinazar ile gelelim asıl önemli konumuza. Bu uğurlu senede bütün arkadaşlarımız icazet törenine hazırlanmak üzere elbise ve icazet için gerekli diğer şeylere para harcamaya başladılar. Mahdumları bendeniz dahi (bir kelime okunamadı) bir kat elbise yaptırdık. [Şöyle ki pek güzel bir lata altı buçuk mecediyeye, bir şalvar ve yelek dört mecediyeye ve bir hırka] . Elbiselerin hepsi, daha önce ayrıntılı olarak yazdığım mektuptan anlaşıldığı üzere üç yüz on üç kuruş tutmuştur... [Otuz yedi kuruşa bir fes, bir sarık on beş buçuk kuruşa, bir geyim mest on kuruşa, bir çift entari yirmi sekiz kuruşa, bir çift don ve gömlek yirmi bir kuruşa toplam lira para olarak üç yüz on kuruşa baliğ olup işbu elbiseleri] . Böylece bu elbiseleri icazet vaktine hazırladım, bir bohça içerisinde durmaktadır. Elbiselerin masrafını yazmaktan muradım şudur ki, elimizde ancak bir lira kadar mevcut para kalmıştır. Bununla beraber düğün ve hocamız efendiye elbise yaptırmak için her talebenin ikişer buçuk lira para ödemesi gerekmektedir. Bizim nakit paramızın daha önce söylediğim gibi buna yetmediğini biliyorsunuz.

Bana her zaman iyilik yapan pederim! Her ne kadar bu sene sizi çok masrafa soktuk ise de, bizlere bu kere nasip olan işbu murat ve şeref, öyle bir şereftir ki, on sekiz senede bir kere vücuda gelip müyesser olduğu gibi, çok nimet bağışlayan Yüce Tanrı'nın yaratıkları arasından seçtiğı bu kuluna nasip olmuştur. Zira dünyada herkes ve müşrikler dahi oğullarını evlendirip düğün töreni yapma arzularına nail olurlar. İmdi kâinatın yaratıcısı Yüce Tanrı'nın, uğurlu kişiliğimizi bu şeref ve murada nail ve muvaffak olan seçkin kulu olarak yarattığında hiç şüphe yoktur. Şunu çok iyi biliniz ki, "Cemaziühahir on beşi-ne" yani bu mektubun tarihinden kırk beş gün sonra (20 Ocak 1892) kutlu düğüne (velime-i şerifeye) başlanacaktır. Bundan dolayı, "vaat din gibidir ve verilen sözün yerine getirilmesi kişisel yükümlülüktür" gereğince, mutlaka adı geçen ayın on beşine Amasya'da hazır bulunmanızı ayrıca temenni eder ve dört gözle beklerim. Ve tarafınıza ait olacak masraflar için elbette iki lira lüzumu görünüyor. Teşriflerinde iki lira bu duacınız için, kendiniz dahi kendi kişisel masraflarınız için lüzumu miktarı tedarikle teşrif buyurasız... Ve şöyle malumunuz olsun ki arkadaşlarımızdan geriye kalmama

hususunda söz konusu iki lira, amelelik ile ödeneceğini bilsem yine şimdilik borç bulmak gerekir.

Ve benim sevincimin baş tacı pederim! Eğer bir engel çıkması sebebiyle bu tarafa teşrif eyleyemez iseniz duacınıza bir mektupla ayrıntılı olarak durumunuzu ve biraderimizin askerliğini beyan eyleyesiz... Her halde dünya umuru için olan işlere nazar buyurmayarak yolculuk iradenizi bu tarafa döndüresiz. Ve geldiğiniz surette hocamız efendiye bir keser ve bir girebi -ki evvelkinden bileziği büyücek olarak- yapıp vadinize binaen beraberce getüresiz... Evvelce hakkında konuştuğumuz iş ise ben duacınıza bağlı olarak durur. Lakin her yönü ile iyi düşünüldüğünde buraca idarede acimiz açığa çıkacağından mevkuf tutarız.

Mektubumun tarihinden birkaç gün önce Şeyhoğlu Mehmet Efendi icazetimden sırf bizleri haberdar eyleyesiz deyu mektup yazmış. Gelir iken araba ile Tokat tarihiyle gelesiz. Nüfus koçanınızı beraber alasız ki lüzumu olacağını bilirsiniz Efendim. Bu tarafta Tahir Hocasade Süleyman Efendi ve Hocamız Efendi ve bütün arkadaşlar selam ve cümlesi gelmenizi beklemektedirler Efendim.

Baki dua!..

Fi 24 Teşrinisani sene 307 /6 Aralık 1891.

Dilârâ-yı Fulan [YA-MAY-K6-020-abc]

Ek 3

MUSTAFA ASİM EFENDİ’NİN BABASI MEHMET AĞAYA YAZDIĞI MEKTUP (Çevriyazı)

Bismihû

Huzur-i Peder-i Ekremî’ye

Devletlü Veliyyü’n-ni’am Peder-i Vâlâşânım Efendim Hazretleri,

Hakk-ı dâiyânemde şâyân buyurulmakda olan hüsn-i teveccühât-ı vâlâlarının devam ve bekasıyla nân ü ni’met ve ihsan-ı firâvânî şükürüyle me’lûf bulunduğum cihetle hemdâre ‘avn ü ‘inâyet-i bârîde müstedâm ve tûl-i ‘ömr ile muammer olmaları da’vetiyle senâkâr-ı kadimlerinde fi mâ-ba’d taraf-ı bendegânemden su’âl olunur ise bi-minneti Te’âlâ bi’l-enn ve’s-selamet Amasya’ya vüsûlümüz müyesser-i sübhanî olub vazifemiz olan tahsil-i ilm cihetine sa’y-i meşkûr ve bezl-i mechûd eylediğimizi arz eyleriz.

Bununla beraber malum-i pederileridir ki bendeleri Amasya’ya azimetimiz sıralarında Niksar’da bulunarak bazı defa muhabere olunmak üzere va’d bulunmuş idiniz. Binaenaleyh birkaç defa tahrirat irsal eyledik ise de kat’an cevabını alamadık. [Sarık? ve şalvar yaptırmağa akçe göndererek vakt-i icazete hazır ettirecek idiniz.]⁵⁹ Bir eser zuhur etmediği gibi ne tarafta olduğunuzu dahi ilam buyurmamız.

Her ne ise bunlardan sarf-ı nazar ile gelelim “mim-mâ nahnü fih”imize. Bu sene-i mübarekede cümle refiklerimiz icazet cemiyetine infak eyleyerek elbise ve levazimat-ı icazete şürû’ eylediler. Bende-i mahdûmileri dahi (bir

⁵⁹ Parantez içindeki kısmın üzeri çizilmiştir ama okunabilmektedir.

kelime okunamadı) bir kat elbise yaptırdık. [Şöyle ki bir a'lâ lata altı buçuk mecdiyeye ve bir şalvar ve yelek dört mecdiyeye ve bir hırka⁶⁰]. Mecmu' elbise mukaddemki mufassalan tahrir olunan mektuptan anlaşıldığı vech üzere üç yüz on üç kuruşa balığ olarak [otuz yedi kuruşa bir fes maa sarık on beş buçuk kuruşa ve bir geyim mest on kuruşa ve bir çift 'antari yirmi sekiz kuruşa ve bir çift don ve gömlek yirmi bir kuruşa, mecmuu lira para olarak üç yüz on kuruşa balığ olub işbu elbiseleri]⁶¹ vakt-i icazete hazır ve bir bohça içerisinde müheyya eyledim... Ve şu masarif-i elbiseyi tahrir eylemekten muradım budur ki, yedimizde ancak bir lira kadar mevcut kalmıştır. Maa-haza düğün ve hocamız efendiye elbise yaptıрмаğa beher nefer efendi için ikişer buçuk lira masarif tevzi ve taksim eylediler. Bizim nakdimiz ise bu miktara balığ olmayacağı mukaddemki ifademizden malum-i alileridir.

Benim inayetskârım pederim! Her ne kadar bu sene için zat-ı inayetskârilerini masarif-i külliyeye duçar eyledik ise bizlere bu kere müyesser olan işbu murad ve şeref, bir şereftir ki on sekiz senede bir kere vücuda gelüp müyesser olduğu gibi Cenâb-ı Vehhâbü'l-'atâyâ ve'l-cûd mahlûkatından mümtaz eylediği 'abdine nasip olur. Zira dünyada her kimse ve müşrikler dahi mahdumlarını evlendirip velime muradına nail olurlar. İmdi Cenab-ı Hâliku'l-kâinât zât-ı meymenetlerini bu şeref ve murada nail ve muvaffak olan 'abd-i mümtazından halk eylediğine hiç şüphe yoktur. Malum-i alileri olsun ki, Cemaziyyühâr on beşine yani tarih-i mektuptan kırk beş gün sonra velime-i şerifeye şürû olunacaktır. Binaenaleyh "el-va'dü ke'd-din ve ifâü'l-'ahd ke'l-farzü'l'ayn" fehvasıyla behemehâl mah-ı mezkûr on beşine Amasya'da hazır bulunmanızı ayruca temenni ve çeşm-i çârla intizar eylerim. Ve tarafınıza ait olacak masarif için elbette iki lira lüzumu görünüyor. Teşriflerinde iki lira bu dâileri için, kendiniz dahi kendi masarif-i nefsiyeniz için lüzumu mikdarı tedarikle teşrif buyurasız. Ve şöyle malumunuz olsun ki refiklerimizden geriye kalmamak zeylinde mezbur iki lira amelelik ile tediye olunacağını bilsem yine deyn eylemek lazım gelir. Ve benim peder-i sertac-ı ibtihadım eğer bir mâni'in men'i ile bu tarafa teşrif eyleyemez iseniz taraf-ı dâiyânemize bir mektupla mufassalan hâl-i âlilerinizi ve biraderimizin askerliğini beyan eylesiniz. Her halde umur-i dünya için olan işlere nazar buyurmayarak 'inân-ı azimeti bu tarafa mün'atıf kılasız. Ve geldiğiniz surette hocamız efendiye bir keser ve bir girebi ki evvelkinden bileziği büyücek olarak yapıp vadinize binaen beraberce getüresiz... Mukaddema hakkında mükâleme olunan iş dâileri tarafına menut olarak durur. Lakin çâr etrafı bi't-teemmül buraca idareden 'acz izharımıza mebni mevkuf tutarız. Tarih-i mektuptan birkaç gün mukaddem Şeyhoğlu Mehmet Efendi icazetimden mücerred bizleri haberdar eylesiniz deyu mektup yazmış. Gelür iken araba ile Tokat tarihiyle gelesiz. Nüfus koçanınızı beraber alasız ki lüzumu olacağını bilürsüz Efendim. Bu tarafta Tahir Hocasade Süleyman Efendi ve Hocamız Efendi ve umum refikler selam ve cümlesi kudumunuza muntazırlardır Efendim.

Bâkî dua!...

Fi 24 Teşrinisani sene 307 /6 Aralık 1891.

Dilârâ-yı Fulan

[YA-MAY-K6-020-abc]

⁶⁰ Parantez içindeki kısmın üzeri çizilmiştir ama okunabilmektedir.

⁶¹ Parantez içindeki kısmın üzeri çizilmiştir ama okunabilmektedir.

K6-020-A

حفظه به الرقيب

فقد وانعم به ولا اتمم انتم حفظه
 حو دجانه دره تابه جودقه اوله حبه قومه اولاريله دوام و تقابل تابه و نعمت واجب
 فردا تکريم مالوف بولنده نعم جهنده همواره عود و غنايت باره مستام و لكون حصاره مصر لرهدي
 و عدله ناکار قورلرزه قعاقه طرف و خياله سون لاهوانه بالون وال سلامت اما سه و فون
 مسير حجاز لولوب وظيفه فر اولاه قعل جهنده سون لاهوانه بالون وال سلامت اما سه و فون
 غنچه مبرزه نكسارم بونزه رفه بوسه دفعه نخابره اولغنه اوزره و خد بوسه ايدلر نهابله
 برقيغ دفعه قرينه ايرل المديك ايسه قطعا جوهه ايدلر كيمي نه طوره لولديكاري دفي
 اعلام جومدين و صانوكا ييرغنه افيم كونه رين دفعه اجنده جمل ايدره جمل ايدلر بوزي
 بور لوه صرف نظر ليم ماسي فيرره بوسه مدارك 2 جمل يقاريزر اجازه جميفه افضاله
 ايدلر ال بوسه دولورانه اجازه شروع ايلديلر و ايلدي دفي و ايلدي لوه دفي لوه دفي لوه دفي
 البس بيلار يايرون خولم كبر اولار ليم التي قوه حبه و بونلور اولار و ايلدي بيلار و ايلدي بيلار
 مجموع البس مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون مضمون

Mustafa Asım'ın Amasya'dan Babasına Yazdığı Mektubun Müsveddesi (YA-MAY-K6-020a)

K6-020-C

قلم نغمه
کتابخانه امیر کبیر

بود اجباری ایچونه کندی بک دفعه ^ه اوله ایچونک لایحه کلیمه و توبه معلومکن اولسونک رفیقان
 کبره، ناکمه زلیله مندر ایچ بر اعلیٰ ایم ناده اولنه جفتی باسم خودیه ایچیم ^{ایچ} ایله لایحه
 و نیم بیزر تاج انبراهیم اگر بر مافوق منقول بو طرفه تشریح ایله من ایسه کن طرفه دعیه نزه بر مکتوب
^{اروند} ~~مکتوب~~ مفسد اول عاقل بیلر ایله ^{ایچ} ایچره جاکن امور دنیا ایچونه اولانه ایساره نظر
 بوزم بره عنانه و محنتی بو طرفه منقول قبله من و کله کلیمه صورتده خوله من افره برک
 و برک راج کما دلکیده بلاییم بوجهد اولارنه یا یوب ^{و عذرت ناه} بوجهد ^{و عذرت ناه} کتوره من مقدمه حقیر مکالم
 اولنده ایسه ^{بر} اجبار طرفه منوط اولارنه لکنه چار افره بالتأمل بوجهد افره
 هر عجز افره بفره مننی موقوف طهرت نایز مکتوبه بر قایم کونه مقدمه تیغ افره محمد افره
 ایچاره بورد ^{بورد} خبره ایچره دبو مکتوب یا رسه کلو ایچره عجب ایله تو قار طریقه کلیمه من
 نفوس قوی جانگیزی بر ابره من که زفر اوله جفتی بوزر افره بوزر افره ^{بورد} بوزر افره
 راج رحمانه افره ^{بورد} بوزر افره ^{بورد} بوزر افره ^{بورد} بوزر افره ^{بورد} بوزر افره ^{بورد} بوزر افره
 افره حاجی دعا ^{بورد} بوزر افره

1891

Mustafa Asım'ın Amasya'dan Babasına Yazdığı Mektubun Müsveddesi
 (YA-MAY-K6-020c)

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

Mustafa Asım Efendi (Yediyıldız)'nin Arapkirli Hüseyin Avni'den aldığı 1901 Tarihli İcazetname, Özel Arşivimizde: YA-MAY-K-009 [Bu referansın açılımı şöyledir: Yediyıldız Arşivi – Mustafa Asım Yediyıldız Evrakları- Klasör – No: ...].

Mustafa Asım Efendi (Yediyıldız)'nin Verdiği icazetlerin müsveddesi, Özel Arşivimizde: YA-MAY-K-015.

Mustafa Asım Efendi (Yediyıldız)'nin Ali Alaeddin Âlûsî'den aldığı 1911 Tarihli İcazetname, Özel Arşivimizde: YA-MAY-K1-14; K8-191.

Mustafa Asım Efendi (Yediyıldız)'nin Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'den 1893 yılında aldığı icazetname, Özel Arşivimizde: YA-MAY-K4-064.

Mustafa Asım Efendi'nin Sicil Dosyası, Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, DİBA-Sicil Dosyası, nu: 544. [Bu dosya içinde “Memurîn ve Ketebe ve Müstahdemînin Tescil Edilecek Terceme-i Hallerinin Tahririne Mahsus Varakadır” adlı eski yazı matbu sicil formunun kendi el yazısıyla doldurduğu 1910 tarihli özgeçmişidir].

Mustafa Asım Efendi (Yediyıldız)'nin Amasya'dan babasına yazdığı 1891 tarihli mektup: YA-MAY-K6-020.
Mustafa Asım'ın h3afızlık şahadetnamesi: YA-MAY-K4-055.

Araştırmalar:

Abay, Muhammed (2011), “Osmanlı Dönemi Dirayet Tefsirleri”, *Türkiyat Araştırmaları*, c.9, Sayı: 18, s.67-137.

Albayrak, Sadık (1996), *Son devir Osmanlı uleması*, İstanbul, c. 2.
Armutçuoğlu, İlhan (2009), *Kaside-i Bürde*, İstanbul.

Ayan, Engin (2009), “Ordu Medreseleri”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, c. 1, s. 488-500.

Bakır, Abdulhalik - Ali GÖKŞEN (2019) “Osmanlı Öncesi Dönemde Tokat, Amasya, Kastamonu ve Çorum Şehirleri”, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi* (OTAD), III, 1, 2019, Haziran, 52-112.

Başar, Fehamettin (2013) <https://islamansiklopedisi.org.tr/yorguc-pasa,s.566-567>.

Beyazıt, Yasemin (2005), “Cüz Kesesinden Diz Üstüne: Amasya Örneği”, *Orta Karadeniz Kültürü* (Yay. Haz. B. Yediyıldız, H. Kaynar, S. Küçük), Ankara.

Bilgili, İsmail (2015), “Seyyid Mehmed Nesîb’in Hanefî Mezhebi Müdafası”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 26, , s. 483-522.

Büyük, Mustafa (2020), *Orta Karadeniz Tarihi'nin Kaynakları XI – Perşembe, Aybastı, Bolaman, Çamaş Kazaları 1834-1845 Tarihli Nüfus Defterleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Dağınık, Zeynep (Erçetin), “Osmanlı Son Dönem Âlimlerinden Ömer Ziyâeddin Dağistânî”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* c. 12/35, s.133-146.

Demirci, Osman (2013), “Medrese Geleneğinde Akâid ve Kelâm İlmi”, *Kelam Araştırmaları* 11:1 (2013), s.253-270.

Ergin, Osman (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul, c.1-5.

Demirtaş, Özlem (2003), Son dönem kelamcılarında Arapkirli Hüseyin Avni ve İlm-i Kelam adlı eseri, Marmara Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gemi, Ahmet (2017) , “Abdürrahman Câmî ve *El-Fevâidü’z-Ziyâiyye* Adlı Eserinin Medrese Eğitimindeki Rolü”, *Süryani Arap Ve Kürt Klasikleri Uluslararası Klasikler Çalıştayı Bildirileri*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Editörler: M. Nesim Doru, Ahmet Kırkan, Yakup Aykaç, Mardin. Gündüz, İrfan (1984), *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn*, İstanbul.

Hanilçe, Murat (2017),”Medreselerde geceleyenlerin profilleri üzerine bir deneme Tokat Medreseleri örneği (1830-1847)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Mart 2917, 21/1, s.237-258.

Hanilçe, Murat (2017a), “Osmanlı Taşrasına Telgraf Hattı Çekilmesinde Yaşanan Zorluklar Niksar-Erbaa-Tokat Telgraf Hattı Örneği”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları*, c. 9/4, s. 63-99.

Hüseyin Hüsameddin Efendi, Abdi-zâde (2007), *Amasya tarihi*, Yay. Haz. Mesut Aydın – Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya.

Kaya, Mahmud, “Kaside-i Bürde”, TDVİA.

Keskin, Mustafa Çağhan (2016),“II. Bayezid Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa”, *Art-Sanat* 5/2016-<http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/85c0/ff4e/b3c4/5d49600faba76.pdf?>

Koçer, Hasan Ali (1970), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Devlet Kitapları, İstanbul.

Kodaman, Bayram (1980), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken, İstanbul.

Köksal, Ahmet (2016), “Vilâyet Salnamelerine göre Trabzon’da Dini Hayat (1869-1905), *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu*, İstanbul.

Kütükoğlu, Mübahat S. (2000), *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK, Ankara.

Mehmet Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî*, Yay. Haz. A. Aktan, A. Yuvalı, M. Hülaâgü, Sebil Yayınları, İstanbul.

Olçay, Osman Fevzi (2002), *Amasya Ünlüleri*, Osmanlıca Aslından çev.

Turan Böcekçi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002. (Bu eserin İnternet nüshası için bkz. Olçay, Osman Fevzi (2020), *Amasya Meşhurları*, Çevriyazı: Turan Böcekçi. İnternet'te sayfa numaraları yok. [https://archive.org/stream/Rt.Gr.AhmetYaarZenginalmalar/Amasya-Unluleri1_djvu.txt, 23.04.2020].)

Olçay, Osman Fevzi (2009), *Amasya Hâtıraları “Bildiklerim-Gördüklerim-İşittiklerim İle Amasya”*, Sadeleştirme Turan Böcekçi Mehmet H. Seçkiner, Amasya

Olçay, Osman Fevzi (2010), *Amasya Şehri*, Sadeleştirilenler: Harun Küçük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, s. 79.]
Oy, Aydın (1990), “Tekirdağ İli Yer Adları Yörgüç”, *Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6 Yıl: 1990, s. 135-140.

Özcan, Selim (2015), “Amasya’da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2015, sayı 5, s. 69-95.

Öztürk, Cemil (2008), “Rüşdiye”, TDV-İA.

Perrot, Georges (1864), *Souvenir d'un voyage en Asie Mineure*, Paris.

Taşkın, Ünal (2009), “1317 (1899-1900) Maarif Salnamesi’ne Göre Trabzon Vilayetinde Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research* Volume 2/7 Spring 2009, s. 244-262.

Tekeli, İlhan – Selim İlkin (1993), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu*, Türk tarih Kurumu, Ankara 1993
Trabzon Vilayeti Salnamesi (TVS-1869-1), Hz. Kudret Emiroğlu, c. 1-12, Ankara 1993-1999.

Trabzon Vilayeti Salnamesi (TVS-1305/1888-13)

Tuzcu, Ali (2007), *Seyahatnamelerde Amasya*, Amasya belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

Yediyıldız, Bahaeddin (2018), *Hacı Emiroğulları Beyliği’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Ordu Tarihinden İzler*, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu.

Yediyıldız, Bahaddin (1981), “Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Osmanlı Vakıf Külliyyeleri“, *Türk Kültürü*, sayı: 219, Ankara, s. 262-271.

Yediyıldız, Bahaeddin (1985), *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

Yediyıldız, Bahaeddin (2009), “İstanbul Bayezid Dersiamlarından Ordu Aybastılı Mustafa Asım Efendi’nin İcazetnamesine göre Örnek İnsan Modeli”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, c. 1, s. 480-486.

Yediyıldız, Bahaeddin (Tarihsiz), “Bir köy temelinde Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sancısı”, Mustafa Asım Yediyıldız, *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi’nin Kitap Dünyası*, Gece Akademisi, Ankara, s. 13-36.

Yediyıldız, Mustafa Asım (Tarihsiz). *Bir Osmanlı Dersiamı Ordulu Mustafa Asım Efendi’nin Kitap Dünyası*, Gece Akademisi, Ankara

Yurdagür, Metin (1991),”Arapkirli Hüseyin Avni”, TDVİA, III, 329-331.

Yücel, Y. İbrahim (2016), “Kaside-i Bürde üzerine son dönemde yapılan ilmi çalışmalar”, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Samsun, Sayı: 1, s. 86-106.

İSTANBUL BAYEZİD DERSİAMLARINDAN ORDU AYBASTILI MEHMET OĞLU MUSTAFA ASİM EFENDİ'NİN İCAZETNAMESİNE GÖRE ÖRNEK İNSAN MODELİ

Bahaeddin YEDİYILDIZ

İcâzet ya da icazetnâme, İslâm dünyasında, adına düzenlenen kişinin ilimde, eğitim ve öğretimde ya da herhangi bir sanat ve meslekte yeterli ve yetkili olduğunu gösteren belge, yani diplomadır. İcazette, Allah'a hamd ve Peygamber ve ashabına duadan sonra, ilmin, bilginin ve öğrenmenin önemi vurgulanır. İcazeti veren ve alanın isimleri belirtilir. Hoca okuttuğu kitabı, öğrettiği ilim ve sanatı, verdiği öğretim hizmetini kimden ve hangi yolla aldığını, edindiği bilgilerin senedini ve hocaların silsilesini anlatır. Talebenin elde ettiği ehliyeti açıklar. Bu ehliyeti yürütmesi için kendisine izin verdiğini ifade eder¹. İcâzetler, kurumların tasdik ettiği resmî belgeler değildir. Şahsî ve sivil belgelerdir. Hoca kendi mührüyle tasdik eder. Herhangi bir kurumun onayı aranmaz. Öğrenimi sonunda ilmî ehliyeti görülen kimseye icâzet verilmesi dinî ve ahlâkî bir görevdir. Verilmemesi ise bir hak ihlalidir². Dolayısıyla hak eden talebeye hoca her hangi bir karşılık beklemeksizin icazetini verir.

Günümüz diplomaları, değer yargularından arınmış tarafsız belgelerdir. Halbuki icâzetnameler belli bir dünya görüşü çerçevesinde kaleme alınmıştır. Genellikle, icazetin son kısmında, üstad talebesine devrettiği hakkı nasıl kullanması, hattâ daha genel mânâda hayatını nasıl sürdürmesi gerektiği hakkında bir yol haritası çizer. Bu tavsiyelerin muhatabının sadece talebesi

¹ Cemil Akpınar, "İcazet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s. 398. Daha geniş bilgi için bkz. Hüseyin Atay, "Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler". *Vakıflar Dergisi*, 13, 1981, 185; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983, s. 101 – 130. İcazetname örnekleri için bkz. Ebul'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, Yayına haz. İ. Sungurbey, İstanbul 1966, s. 760 - 646.

² Bu sebeple icazet verme karşılığında para alınması câiz görülüyordu. İcazet, sahibine öğretme hakkı veren bir belgeydi. Bu sebeple bu belge için *bi-hakka'r-rivâye* tabiri kullanılmıştır. Bu tabir, "öğretme hakkı veren diploma, icazet" anlamına gelmektedir. Bu tabir İspanya'da önce sözlü kültür içinde *baccalaureus* (*baccalaureus*) a dönüşmüş ve Avrupa ülkelerinin eğitim sistemine girmiştir. C. Akpınar, *Aynı Makale*, s. 399.

değil öncelikle kendi nefsi ve bütün müslümanlar olduğunu özellikle belirtir. Aslında icazetin bu bölümünde, inanç, düşünce ve davranış normlarını kapsayan bir takım öğütler çerçevesinde örnek bir insan modeli çizilmektedir. Dolayısıyla, icâzete diploma işlevi dışında, davranış eğitimi ve bu eğitimin sürekliliğini sağlama işlevi de yüklenmektedir. İcazetname sahibi topluma sadece belli bir alanın uzmanı olarak değil takip edilmesi gereken bir model olarak sunulmaktadır. Ve kendisinden toplum içinde hayat boyu bir sürekli eğitim sorumlusu gibi davranması istenmektedir³.

İşte bu bildiriye ben, İstanbul Bayezid dersiamlarından Ordu Aybastılı⁴ müderris Mehmed oğlu Mustafa Asım Efendi'nin, 1901 yılında İstanbul'da, hocası Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den⁵ aldığı icazetteki⁶ verilerden⁷ hareketle belirlediğim ilkeler çerçevesinde, o dönemde yetiştirilmek istenen örnek insan modelini çizmeye çalışacağım.⁸

³ İcazetlerin bu kısmı, bazan çok kısa, hatta bir iki cümleden ibaret olduğu gibi bazan da dört beş sayfaya kadar uzayabiliyordu. Bizim burada incelediğimiz icazet'de dört buçuk sayfadır (s. 15 – 19). Taslakta ise daha uzun olup dokuz sayfadır (s. 28 -36).

⁴ Ordu Aybastılı Mustafa Asım (Yediyıldız), Aybastı'nın Hoşkadem köyünde 1873'te doğmuş ve aynı köyde 1945 yılında vefat etmiştir. Hoşkadem, bugün Ordu ili Kabataş ilçesinin mahallesidir. Babası tarımla uğraşan Mehmed Ağa idi. Dedesi ise rical-i ilmiyeden Molla Ömer Efendi idi. Çocukluk yaşlarında köyünde mektebe devam ederek kardeşi Salih Zeki ve dedesi Aybastılı Ali oğlu Ömer'den ilk tahsilini alıyor. 1883'ten itibaren Kur'an kıraati'ni Müftüzâde Mevlânâ Muhammed eş-Şehîd'den öğreniyor ve Aybastı Medrese'sinde altı yıl Aybastılı Hoca Erzenzâde Mevlânâ Süleyman Fevzi'nin yanında tahsiline devam ediyor. 1889-1891 yılları arasında Amasya'da Agrâkiye (Dagrakiye) medresesinde okuyor. 1893–1894 İstanbul Ayasofya'da Cedid Mehmed Efendi Medresesi'nde, 1895–1901 İstanbul Koska'da Hekim Çelebi Medresesi'nde tahsil göyerek 1901 yılında Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den icazet almayı başarıyor ve liyakat madalyası ile ödüllendiriliyor. 1902'de ru'ûs imtihanına girerek başarılı oluyor ve aynı yıl Bayezid Camiinde tedrise başlıyor. 1908'de kendisine İstanbul müderrisliği ruus-i hümayunu tevcih ve ita buyuruluyor. 1914'te talebelerine icazet veriyor. (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'ndeki Sicil Dosyası'nda bulunan ve kendisi tarafından doldurulmuş olan Sicil-i Ahval kaydı ile öğrencilerine verdiği icazet taslağındaki (Özel Arşivimizde bulunan nüsha) verilerden hareketle özetlenmiştir). Daha sonra Hoşkadem'e dönerek 1945 yılında vefatına kadar orada yaşıyor. Ancak, orada da boş durmuyor. Yine eğitim öğretime devam ediyor. Bu köyde yetiştirdiği kişilerden bazıları Cumhuriyet döneminde sınavlara girerek başarı gösteriyorlar ve müftü olarak görev yapıyorlar.

⁵ Arapkirli Hüseyin Avni (Karamehmedoğlu, 1864 – 1954), Arapkir'de iptidâi ve rüşdî tahsilini tamamladıktan sonra İspanakçızade Mederesesi'nde Mustafa Fevzi Efendi'den, daha sonra da İstanbul'da Bayezid dersiamlarından Bayburtlu Hüseyin Hüsnü ve Bodrumlu Ömer Lütfi efendilerden ders almıştır. 1305 (1877/1888)de Bayezid Camiinde ders vermeye başlamıştır. 14 sene sonra 85 talebeye icazet vermiş ve altın liyakat madalyası ile ödüllendirilmiştir. İkinci defa Laleli camiinde dersler okutmuş bu guruba da 1324 (1906/1907) yılında icazet vermiştir. 1320 (1902/1903) – 1924 yılları arasında sırasıyla Darü'l-fünunda ilmi kelim müderrisliği, Meşihatı İslamiyye Ders Vekaleti Meclisi Mesalihi Talebe Azalığı, Fatih'te Sahın Medresesi Edebiyat-ı Arabiyye Müderrisliği, Süleymaniye Medresesi Müdürlüğü, Darü'l-hikmetü'l-islamiyye Azalığı, Darü'l-hikmetü'l-islamiyye Riyaseti görevlerinde bulunmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreselerin ve Darü'l-hikme'nin ilgası üzerine 1926 tarihinde Büyük Millet Meclisi kararıyla Darü'l-fünun'un İlahiyat Fakültesi hadis ve tarih-i hadis, ilm-i kelim dersleri müderrisliğine tayin olunmuş, 1934 senesinde İlahiyat Fakültesi'nin ilgası ve Darü'l-fünunun Üniversite'ye dönüştürülmesi üzerine emekliye ayrılmıştır. 1330 (1911/1912) 'da Huzur Dersleri Muhataplığı'na tayin edilmiş, dört yıl sonra Mukarrirliğe terfi etmiş ve bu görevini de 1341 (1922/1923) yılına kadar devam ettirmiştir. Büyük bir din âlimi idi. Dördü basılmış dördü basılmamış sekiz eseri vardır. Daha geniş bilgi için bkz. Ebul'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, Yay. Haz., İ. Sungurbey, İstanbul, 1966, c. II-III, s. 127 – 132.

⁶ el-Hâfız Mustafa Asım bin Mehmed el-Orduvî'nin Ebu's-Sa'd Hüseyin Avni el-Arabgiri'den aldığı

İlk ilke: Örnek insan, önceki "ileri gelen ilim adamları"⁹nın yolundan gitmelidir¹⁰. Kültürel süreklilik ve geleneğin devamı söz konusudur. Denge korunmazsa ya eski içinde bunalmak ya da köklerden koparak kaybolmak tehlikesi taşımaktadır. Ancak Hüseyin Avni, biraz sonra anlatacağımız altıncı ilkede bunun sınırlarını çizmektedir.

İkinci ilke: Önek insan, "gizli açık her yerde Tanrı'dan sakınmalı, takva¹¹ sahibi olmalı", "kötülüklerden kaçınmalı" ve "her eylemindeki niyetinin Tanrı'nın murakabesi altında olduğunu bilmelidir". Belgemizde, böyle bir tanrı-insan ilişkisinin, "Tanrı'ya tam imanı ve O'ndan başka hiçbir kimseden ve nesneden beklenti içinde olunmamasını gerektirdiği" vurgulanmaktadır ki, böyle bir duruş, bilincin uyanık tutulmasında ve insan şahsiyetinin oluşmasında son derece önemlidir. Bu ilke, "takva" ayetlerine¹²

icâzet. Bu icâzetin dili Arapça olup 20 sayfadan ibarettir. Altın yaldızlıdır. Tarihi: Evahir-i Cemaziyelâ-hire 1319 / 1901. Kendisi müderris olarak görev yaparken 1911 yılında bir başka icâzet daha almıştır: Bayezid Camii Müderrisi Mustafa Asım Efendi ibn Mehemmed el-Aybasdiyyü'l-Orduvî'nin, Bağdad Mercaniye Müderrisi Ali Alaeddin ibn Numan Hayreddin bin Mahmud Şehabeddin el-Âlûsî el-Bağdadî'den aldığı icâzet. Bu belge İstanbul'da verilmiştir. Dili Arapça olup 12 sayfadır. Baştan ve sondan üçer sayfası boştur, demek ki metin altı sayfadan ibarettir. Tarihi: 8 Zilhicce 1329/1911. Mustafa Asım da 1914 yılında talebelerine icâzet vermiştir. Kendisinin bu icâzetler için hazırladığı Arapça ana taslak da günümüze ulaşmıştır. Bu belgeler özel arşivimizde bulunmaktadır. Ordulu Mustafa Asım'ın Arapkirli Hüseyin Avni'den aldığı 1319 / 1901 tarihli icâzete bundan sonra *İcâzet 1901* olarak atıf yapılacaktır. Verdiği icâzetlerin taslağı ise, Mustafa Asım, *Verdiği İcâzetlerin Taslağı* olarak kullanılacaktır. Bunlar hakkında daha kapsamlı bir araştırma tarafımızdan yürütülmektedir.

⁷ *İcâzet 1901*, s. 15-20.

⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda icâzetler elbette belli bir formata kavuşmuştu. Bu sebeple genelde birbirine benziyorlardı. Hatta giriş ve sonuç bölümlerinde aynı kalıplara da rastlanabiliyordu. Fakat buna rağmen yazan üstadın görüş ve anlayışına göre, önemli farklılıklar da gösteriyorlardı. Meselâ Ordulu Mustafa Asım Efendi, talebelerine vermek üzere hazırladığı ve özel arşivimizde bulunan icâzet taslağında üstadı Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den aldığı icâzetteki kısımları önemli ölçüde olduğu gibi almış, fakat en az onlar kadar kendisi de ilavede bulunmuştur. Ve bu ilavelerde görüş açısından da hocasından farklı olarak tasavvufî eğilimler taşıdığı anlaşılmaktadır (Bkz. *İcâzet 1901*, s. 15-20 ve Mustafa Asım, *Verdiği İcâzetlerin Taslağı*, s. 28-36). İcâzetlerde sözünü ettiğimiz son kısımlar bazan çok kısa bazan da uzun olabilmektedir. Ebul'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, Yayına Haz. İ. Sungurbey, İstanbul 1966, s. 760 -646'da çeşitli icâzetname örnekleri vardır. Söz konusu durum bunlar karşılaştırıldığında görülebilmektedir.

⁹ Metindeki ifade meşâyihuna'l-'ızâm (ileri gelen şeyhlerimiz) biçimindedir. Meşâyih, kabilenin ileri geleni ya da bir tarikatın reisi demektir. Burada bilim söz konusu olduğu için önceki bilim adamlarının ileri gelenlerinin kastedildiği açıktır.

¹⁰ *İcâzet 1901*, s. 15.

¹¹ Takva kelimesi, el-vakyü, el-vikâyetü ve el-vâkıyetü kökünden gelmektedir. Kelimenin bu kök anlamı, bir nesneyi sakınmak, hıfz ve sıyanet demektir. Mütercim Asım *Kamus Tercümesi*'nde kelime hakkında bu açıklamaları yaptıktan sonra takvâ'yı sakınma diye anlamlandırmıştır. Kuran'da kullanılan bir tabirdir. Türkçe meallerde genelde korkmak kelimesiyle çevrilmiştir. Fakat bu tam korkmak değildir. Allah'ın buyruklarını yapmamaktan ve yasaklarını yapmaktan *sakınma* anlamına gelmektedir. Bir sonraki notla karşılaştırınız.

¹² Âyetin tamamı şöyledir: "Ey iman edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin", Kur'an 3/102. Metinde sadece italik kısım zikredilmiştir. Müfessirlere göre Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkmanın (bize göre *sakınma*'nın olmalı) anlamı, Müslümanların bütün varlığı ile, Allah'ın emirlerini yerine getirmeye ve yasaklarından kaçınmaya çalışmasıdır. Nitekim, Abdullah b. Mes'ud âyetin bu kısmını şöyle açıklamıştır: "O'na âsi olmayıp itaat etmek, nankör olmayıp şükretmek ve O'nu unutmaksızın hep hatırdâ tutmak". Atıf yapılan ikici Ayet ise şudur:

dayandırılıyor. "Takvada bütün iyiliklerin toplandığı"; dolayısıyla "Takva" da başarılı olanın, "her iki dünyada kötülüklerden emin olacağı" ve muhakkak "dinde ve dünyada üstünlük" elde edeceği belirtiliyor. Ve Tanrı-insan ilişkisini kuvvetlendirmek için, "Allah'tan gerçek anlamda utan, haya et" tavsiyesinde bulunuluyor¹³.

Üçüncü ilke: "Aklın ve kalbin hatıralarını koru". "Dünyada başarılarınla yetin, kaybettiklerine üzülme ve unut" tavsiyesinden ibarettir¹⁴. Bu ilkeyle herhâlde geçmiş ile gelecek arasında bağ kurulması, böylece tarih bilincine sahip olunması, hayata olumlu bakarak ve sıkıntıdan kurtularak ruh sağlığının korunması isteniyor.

Dördüncü ilke: Örnek insan, "güzel ahlâklı, cömert¹⁵ olmalı ve insanlarla en iyi ilişkiler"¹⁶ içinde bulunmalıdır¹⁷. "İyi işler"¹⁸in kaynağı¹⁹, "temiz kalpli ve çok çalışkan", "kemal sahibi ve olgun" olmalı, "gözü başkalarının işlerinde kalmamalı", "gevezelik etmemeli", "sözünün sınırlarını ve meramının (niyetin) kurgusunu"²⁰ iyi belirlemelidir. Bunlar, "sahibini dünyada ve ahirette yücelten" "değerli erdemler"dir²¹.

Beşinci ilke: Örnek insanın en önemli işlevi, "bilgi neşri" olmalıdır. İcâzete göre, "bilgi neşri" "sürekli ve etkileşimli"²² bir ibadettir²³. Buna toplumla etkileşimli 'sürekli eğitim' diyebiliriz. Örnek insan ya da bilgin, toplumun içinde olacak, onu anlayacak ve aydınlatacaktır. Bu konuda üstad talebesine şöyle diyor: "Nefsini 'kardeşlerinin öğrenimine'²⁴ ada ki, akranların arasında müstesna bir yerin olsun! 'Erdemli insanlar'ın²⁵ arkadaşına olmaya çalış ki, karar günü şanın yücelsin!"²⁶.

Kur'an 49/13. Âyetin tamamı şöyledir: "Ey iman edenler! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır". İcâzette tarafımızdan italik olarak işaretlenen kısım zikredilmiştir.

¹³ İcâzet 1901, s. 16.

¹⁴ İcâzet 1901, s. 16.

¹⁵ Mekarimü'l-ahlâk.

¹⁶ Mehâsinü'l-a'lâk.

¹⁷ İcâzet 1901, s. 16.

¹⁸ A'mâlü'l-hayr

¹⁹ Mesâdir.

²⁰ Etrâfu'l-kelam ve binâu'l-meram.

²¹ İcâzet 1901, s. 17.

²² Müte'addiyâtü'l-'ibâde.

²³ İcâzet 1901, s. 16-17.

²⁴ Ta'lîmü'l-ihvan.

²⁵ Ahyâr.

²⁶ İcâzet 1901, s. 17.

²⁷ Metinde, *verâ'u'l-hudûd ve'r-rüsûm bi-şerâiti'l-metâlibi fi'l'ulûm* şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi *matlab*'ın çoğulu olan *metâlib* kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime, 1. istek, istenen şey, arzu, niyet. 2. soru, bir bilimin konusu (mesela hukukun, teolojinin, felsefenin *matlabı*, yani *maksad*'ın sinonimi), çözümlenecek sorun, problem; 3. hazine anlamlarına gelmektedir. İlimlerde konunun sınırlarının çizilmesi ve yöntem geliştirilmesinin ulaşılmak istenen maksadın ne olduğuna bağlı olduğu belirtilmektedir. İcâzet 1901, s. 17.

Altıncı ilke: Örnek insan faaliyetlerinde önceliği "inceleme ve öğrenim"e (ders), onun da en önemlisine vermelidir. Araştırmada "ilk gözlemlerle yetinmemeli; ilk yorumlarla sınırlı kalmamalı; sorunu anlamak için derinliğine tahlil etmeli ve üzerinde düşünmelidir. Yöntem açısından icazetteki şu paragraf oldukça dikkat çekicidir:

"İlimlerde sınırlar ve usuller hakkında şüphe, maksadların yani hedeflerin²⁷ şartlarına bağlıdır. Sözde-tasarılarla²⁸ ve doğru sanılanlarla²⁹ tatmin olma ki, bilinmeyenler³⁰ bilinir³¹ hâle gelsin. Araştırmalarla³² ve incelemelerle³³ meşgul ol ve yasaklayanlardan³⁴ ve şüphelerden³⁵ kaçın³⁶. Bu çağda, araştırma ve inceleme belli yollardır³⁷; yasak ve şüphe ise kuruntuların ürünüdür³⁸".

Yedinci ilke: Örnek insan, "bir çok konuda gözünün açılması için *biyograf*³⁹ okumalı, nihâî hedef olan Kur'an'ı anlayıp yorumlayabilmesi için de âlet ilimleriyle⁴⁰ yani dil ve yöntem bilimleriyle yakînen ilgilenmelidir. "Taklid çukurundan kurtulmak için Tevhîd'in metâlibini yani hedeflerini⁴¹ tahkik etmeli", yani derinliğine inceleyerek doğrulamalı, "İslam'ın fûrû'unu⁴² usûlüyle karşılaştırmalıdır"⁴³, diğer bir ifadeyle islamî bilgilere yöntembilimiyle yaklaşmalıdır.

Sekizinci ilke: Örnek insan, "*Her gün gereği gibi iş işle*"melidir. Kısacası hayatın idamesi için çalışmalıdır. Ancak bu konuda ölçüleri iyi belirleyebilmek için *Sünnet*'i "*eserlerde bize ulaştığı biçimiyle etraflıca incelemeli*"⁴⁴ ve "her durum⁴⁵ ve davranışta⁴⁶ onlara tutunmalıdır". Hiçbir

²⁸ Mutasavverât.

²⁹ Mutasaddikât.

³⁰ Mechûlât.

³¹ Ma'lûmât.

³² Tahkîkât.

³³ Tedkîkât.

³⁴ Menû'

³⁵ Teşkîkât, şüphelendirme eylemi.

³⁶ *İcazet* 1901, s. 17.

³⁷ Mesâlikü'l-a'lâm.

³⁸ *Mevâhibü'l-evham. İcazet* 1901, s. 18.

³⁹ Tezkire, çoğulu tezâkir.

⁴⁰ Metinde muhtasîrât ve mutavvelât gibi âlet ilimlerinden bahediliyor. Muhtasîrât, hulasalar, kısaltma-lar anlamına geliyor. Mufassal kitapların özetlenmiş hulasaları kastediliyor. Mutavvelât, mutavvel'in çoğuludur. Tatvil edilmiş, uzatılmış, tafsil edilmiş demektir. Medereselerde okutulan Arap edebiyatına dair meşhur bir kitabın da adıdır.

⁴¹ Metinde, *metâlibü't-Tevhid* biçiminde matlab'ın çoğulu olan metâlib kelimesi kullanılmıştır. Metâlib'in anlamı için bkz. Dipnot 27. Burada söz konusu olan, Tevhid'in bütün yönleriyle iyi ve doğru incelenmesidir.

⁴² Fûrû', fer''in çoğuludur. Dalllar, budaklar, ikinci derecede ehemmiyetli olan şeyler anlamına gelmektedir.

⁴³ *İcazet* 1901, s. 18.

⁴⁴ *Tettebbû'*, bir şeyi etraflıca tetkik etme, mahiyetini anlamaya çalışma, etraflıca inceleme, bir şey hakkında geniş bilgi edinme anlamındadır.

⁴⁵ Ahvâl.

⁴⁶ Etvâr.

zaman Tanrı'yı da unutmamalıdır⁴⁷. Bu tespitlerden sonra belgemizde insanların "her zaman Allah'ı zikretmeleri gerektiği" hatırlatılmakta, Allah'ın ananın her halükârda karlı çıkacağı vurgulanmakta ve "Allah'ı unutma ki unutulmayasın!" uyarısı yapılmaktadır⁴⁸.

Dokuzuncu ilke: Örnek insan, "belki, muhtemeldir ki" gibi sözlerle oyalanmamalı", "vakit gibi keskin"⁴⁹ yani kararlı olmalıdır⁵⁰. Çünkü kararsızlık en tehlikeli hastalıktır.

Onuncu ilke: Örnek insan, "halkla güzel ilişkiler⁵¹ içinde ol"malı; bu ilişkiler, rahmete⁵², yumuşak huyluluğa⁵³, sevgiyle yardımlaşmaya⁵⁴ ve iyi geçinmeye⁵⁵ dayanmalıdır. Gücü nispetinde insanların "ihtiyaçlarını gidermeli"⁵⁶ ve onlara tatlılık⁵⁷ ile öfkelenmeksizin *ihsan*⁵⁸ da bulunmalıdır. İhsan iyilik, lütuf ve cömertlik demektir ve Türk kültürünün temel dinamiklerinden birisidir.

Onbirinci ilke: Örnek insan işleri hakkında karar verirken akıllı kişilerin⁵⁹ görüşlerine baş vurmalı; nasihat edenleri dinlemeli, sürekli doğru yolu aramalı ve yardım istemekten çekinmemelidir⁶⁰.

On ikinci ilke: Örnek insan, insanlarla düşmanlık içine girmemeli ve ömrünü kavga ve gürültü içinde geçirmekten olabildiğince sakınmalıdır. *Tanrı'yı* ve *ölüm'ü* sürekli hatırlamalı, ancak başkasına yaptığı *iyiliği* ve kendisine yapılan *kötülüğü* unutulmalıdır⁶¹. Bir Hadis'te "erdemlerin en iyisi" olarak tanımlandığı üzere, "kendisine gelmeye gitmeli, kendisine vermeye vermeli ve kendisine kötülük edene iyilik etmelidir"⁶²

⁴⁷ Burada "Allah'ı unutmaki unutulmayasın!" uyarısı ile birlikte Allah'ın ananın herhâlükârda karlı çıkacağı vurgulanmaktadır.

⁴⁸ *İcazet* 1901, s. 18.

⁴⁹ Bu kavram için *İcazet*namede İbnü'l-Fâriz'a atıfta bulunmaktadır.

⁵⁰ *İcazet* 1901, s. 18.

⁵¹ Hüsnü mu'âşere.

⁵² Metinde rahm kelimesi geçmektedir. Acıma, esirgeme, koruma, rahmet anlamına gelmektedir.

⁵³ Metinde hilm kelimesi geçmektedir. Doğuştan olan huy yumuşaklığı, şiddete tahammül, nefsini heyecandan korumak; vakar, sükün anlamlarına gelmektedir.

⁵⁴ Metinde şefkat kelimesi geçmektedir. Başkasının kederiyle alâkalanmak, acıyarak sevmek, yardıma, sevgiye muhtaç olanlara karşılıksız olarak merhamet ve sevgiyle yardıma koşmak, karşılıksız, sâfi, ivazsız sevgi beslemek anlamına gelmektedir.

⁵⁵ Metinde mücemele kelimesi geçmektedir. Dirlik, düzenlik, karşılıklı iyi muâmelede bulunma, güzel geçinme anlamına gelmektedir.

⁵⁶ *İcazet* 1901, s. 18.

⁵⁷ Burada "rıfk" kelimesi kullanılmıştır. Rıfk, yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık, nezaket anlamına gelmektedir.

⁵⁸ *İcazet* 1901, s. 18. İhsan, iyilik, lütuf, başışlamak; sahiplik etmek, cömertlik yapmak, Allah'ı görür gibi ibadet etmek, güzel bilmek, güzel eylemek anlamlarına gelmektedir.

⁵⁹ El-'ukalâ.

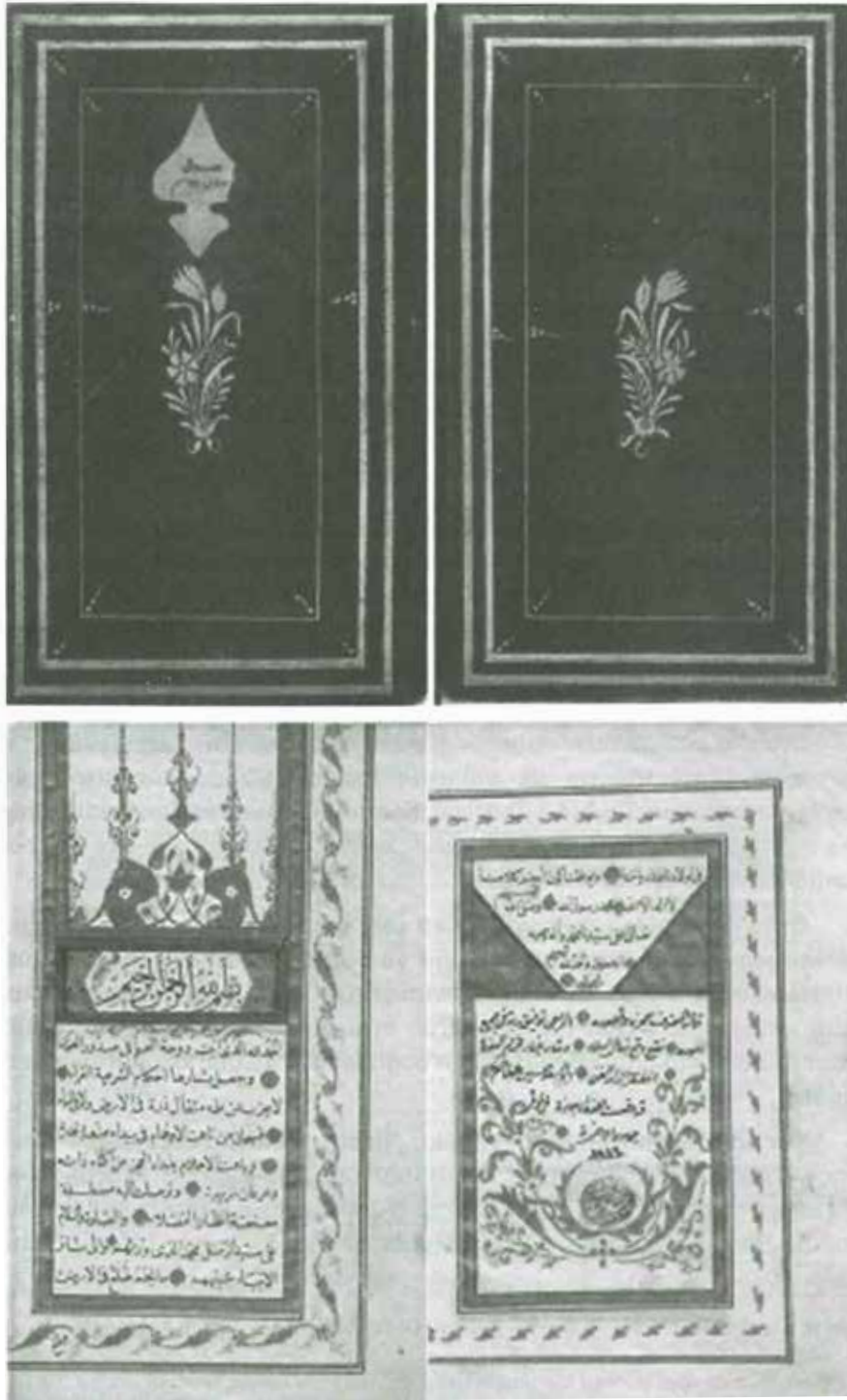
⁶⁰ *İcazet* 1901, s. 18.

⁶¹ Bu hilkemli söz için Lokman'a gönderme yapılmaktadır.

⁶² Başka bir rivayete göre, kendisine zulmedenden yüz çevirmeli ve onu affetmelidir. Belgemizde bu hadisin *Camii's-Sagîr*'de olduğu belirtilmektedir. *İcazet* 1901, s. 19.

Sonuç olarak, öyle zannediyorum ki, Arapkirli Hüseyin Avni'nin geçen asrın ilk yılında (1901) yazdığı ve talebesi Ordulu Mustafa Asım'a verdiği icazetteki verilerden hareketle çizmeye çalıştığım bu insan tipi, geçen asrın başında Osmanlı medresesinde nasıl bir insan yetiştirilmek istendiğini ve hayatı boyunca ondan ne beklendiğini açıkça göstermektedir. Bu işin teorik kısmıdır. Acaba icazet sâhipleri bu tavsiyelere uymuşlar mıdır? Bizim örneğimize bakacak olursak Mustafa Asım Efendi, icazet aldıktan sonra on iki yıl Bayezid Camii'nde tedriste bulunmuş ve 1914 yılında o da talebelerine icazet vermiştir. Daha sonra memleketine dönmüş, bir müddet Çarşamba'da, daha sonra da hep Aybastı'da Hoşkadem köyünde yaşamıştır. 1945 yılında vefatına kadar kendi evinde talebe okutmaya devam etmiş; ömrünü her fırsatta halk ile sohbet ederek geçirmiş; sosyal işlerle uğraşmıştır. Evinde yetiştirdiği kişilerden bazıları sınava girerek müftülük görevine atanmışlar ve kendilerini yörenin yol, su, köprü, okul gibi ihtiyaçlarını gidermek için toplumsal hizmetlere adanmışlardır⁶³. Mustafa Asım'ı ve yetiştirdiklerini tanıyanların tanıklığı, onların yukarıda çizilen insan tipinin davranışları içinde yaşadıklarını göstermektedir. İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin ve son yüzyıldaki sosyo-kültürel sürekliliğin ve dönüşümün daha iyi anlaşılabilmesi için âile-yöre ilişkilerini mikro-tarih yöntemleriyle tahlil eden araştırmaların derinleştirilmesi ve genişletilmesi gerekmektedir. Öyle umuyorum ki, bölge üniversiteleri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği sayesinde söz konusu bu araştırmalar zaman içinde daha ileri seviyelere ulaştırılacak, toplum ve kültür tarihimiz açıklık kazanacaktır.

⁶³ Meselâ öğrencilerinden oğlu Senai Yediyıldız bunlardan biridir. Kırk yıla yakın vâizlik ve müftülük görevi yapmış, sosyal faaliyetlerde bulunarak yöresinin imarı ve toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi ve aydınlanması için çalışmıştır. Kanaatime göre 1960'lara kadar Osmanlı sosyo-kültürel hayatının devam ettiği yöresinin sosyo-kültürel değişmesinde etkili de olmuştur. 1947'den itibaren 11 Nisan 1999 yılında vefatına kadar yıllık ajandalara günlük tutmuştur. Bunlardan 46 tanesi özel arşivimizde mevcuttur. Ayrıca 50 sayfaya yakın bir de hatıratı vardır. Vefatından önceki günlerde babasının ve kendisinin kitaplarını da bağışlayacağı beş katlı, kütüphane dışında çok fonksiyonlu bir konferans salonu, seminer odaları, apart daireler ihtiva edecek bir kültür evi inşaatı ile meşguldü. Bu yöre ve söz konusu aile hakkında bir araştırma tarafımızdan sürdürülmektedir.

FORD PUMA

ECOBOOST HYBRID

HİBRİT OTOMATİK SEÇENEĞİYLE
FAZLASIYLA SEN.

GELECEĞİ
BUGÜNDEN YAŞA.

Puma'nın CO₂ salımı 125-150 g/km, ortalama yakıt tüketimi 6,0 l/100 km'dir. * Pazara sunulan araçlarda donanım farklılıkları olabilir. Ayrıntılı bilgi ford.com.tr'de.

* Yakıt tüketimi ve CO₂ emisyon değerleri, 715/2007/EC güncel mevzuatına göre ölçülmüş WLTP verileridir.